

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН**

***Основи педагогіки та інноваційні
технології у вищій школі***

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для аспірантів
(денна та вечірня форми навчання)

Укладач: Л. І. ВАСЕЦЬКА

Запоріжжя, 2018

УДК 378.147 (075)

О-75

*Навчальний посібник рекомендований до видання Центральною методичною радою
Запорізького державного медичного університету
(Протокол № 1 від 27.09.2018 р.)*

Рецензенти:

О.Д. Турган – д-р філол. наук, професор, зав. кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету.

О. В. Гордієнко – канд. філол. наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов Запорізького державного медичного університету.

Укладач:

Л.І.Васецька – канд. пед. наук, доцент, керівник Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медичного університету.

О-75   Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі : Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) / Укладач Л.І.Васецька. – Запоріжжя : [ЗДМУ], 2018. – 169 с.

Навчальний посібник для аспірантів денної та вечірньої форми навчання напряму підготовки «Доктор філософії (PhD)» з предмету основи педагогіки за розділами «Педагогіка вищої школи та її складові» та «Виховання та навчання як єдиний цілісний педагогічний процес» створено Васецькою Л.І. відповідно до робочої програми дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» (ЗДМУ, 2018 р.).

Матеріали посібника розраховані на 74 години аудиторної та самостійної роботи аспірантів ЗВО МОЗ України.

УДК 378.147 (075)

© Васецька Л.І., 2018

© Запорізький державний медичний університет, 2018

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Передмова	4
Заняття № 1. Педагогіка вищої школи.....	6
Заняття № 2. Основні моделі навчання.....	23
Заняття № 3. Методи та форми організації навчального процесу у вищій школі	38
Заняття № 4. Інноваційні технології навчання.....	67
Заняття № 5. Організація й проведення контролю у процесі навчання.....	70
Заняття № 6. Критерії оцінювання компетентності студентів з навчальної дисципліни.....	91
Заняття № 7. Психолого-педагогічні основи процесу виховання.....	106
Заняття № 8-9. Педагогічна діяльність: її об'єктивний і суб'єктивний характер.....	118
Заняття № 10. Види і форми спілкування у системі «викладач- студент».....	156
Використана література та інформаційні джерела.....	169
Список рекомендованої літератури та інформаційних джерел.....	170

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник для аспірантів (денна та вечірня форми навчання) до практичних занять з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» - це частина навчально-методичного комплексу матеріалів, який складено згідно з робочою програмою цієї навчальної дисципліни (2018 р.).

Навчальний посібник відповідає вимогам програми третього (освітньо-наукового) рівня підготовки «Доктор філософії» у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація» та 228 «Педагогіка». Відповідно до програми навчальної дисципліни цей посібник містить матеріали, які охоплюють і розкривають зміст двох розділів: Змістовий модуль I «Педагогіка вищої школи та її складові» та Змістовий модуль II «Виховання та навчання як єдиний цілісний педагогічний процес». Змістовий модуль I містить 6 годин практичних занять та 16 годин самостійної роботи. Змістовий модуль II включає 18 годин практичних аудиторних занять та 34 години позааудиторної самостійної роботи.

У навчальному посібнику презентується аспірантам модель практичного заняття за єдиною класичною методичною схемою проведення етапів цього типу занять: I етап - організаційний етап, II етап - основний етап, III етап - заключний.

У цьому посібнику констатуються цілі заняття та ставляться дидактичні, розвивальні та виховні завдання, чітко прописуються блоки знань, вмінь і навичок, які мають бути сформовані у аспіранта, презентується теоретичний матеріал до кожної теми занять, подане пояснення та коментар до виконання кожного завдання за єдиною логіко-змістовною схемою, надається кейс методичних завдань та педагогічних ситуацій.

На практичних заняттях з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» передбачається використання інтерактивних технологій навчання для підвищення професійної компетентності викладача вищої школи та для роботи у режимі міжособистісної взаємодії «аспірант-аспірант», «аспірант-група», «викладач-аспірант» тощо. У навчальному посібнику описано організацію різних видів діяльності аспіранта: виявлення й активізацію особистого педагогічного досвіду, проблематизацію запропонованих положень, проведення дискусії, складання аналітичних повідомлень (таблиць), виконання практичної роботи та науково-педагогічних досліджень, створення й обговорення фрагментів занять; проведення ділових ігор, моделювання й аналіз конкретних педагогічних ситуацій, прийняття загального рішення щодо аналізу педагогічного явища чи педагогічної проблемної ситуації.

У навчальному посібнику для придання заняттям особистісно-значущої форми подані відкриті педагогічні завдання, які не мають однозначного, відомого рішення, що орієнтує на евристичну діяльність аспіранта з розробки власної версії, позиції або методичного рішення.

У матеріалах кожного практичного заняття обов'язковим структурно-змістовим компонентом є завдання для самостійної індивідуальної роботи. Ці завдання ретельно прописані: даються зразки або логіко-сміслові схеми виконання, додатковий інформаційний або наочний матеріал, вказівки щодо форми і терміну виконання роботи. Методичний кейс із завданням для самостійної позааудиторної роботи включає репродуктивну діяльність (читання, перегляд, прослуховування, запам'ятовування); відповіді на питання для самоперевірки; пошукову-дослідницьку діяльність з обов'язковою трансформацією фахової інформації у формат навчально-методичної; відвідування практичних занять та лекцій професорсько-викладацького складу кафедри.

Перевірка якості освоєння знань та сформованих навичок і вмінь здійснюється під час практичних занять (проміжний контроль).

Усі матеріали занять завершуються переліком рекомендованого матеріалу для підготовки аспірантів до контролю, списками рекомендованої та допоміжної літератури, інформаційних джерел.

Навчальний посібник для аспірантів з дисципліни «Основи педагогіки та інноваційні технології у вищій школі» може використовуватися як базовий навчально-методичний матеріал з підготовки «Доктор філософії (PhD)» у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальностями 221 «Стоматологія», 222 «Медицина», 226 «Фармація» та 228 «Педагогіка» під час аудиторних занять, так і під час самостійної позааудиторної роботи.

Заняття № 1

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Комунікативна тема: *Складання структурно-логічних схем на тему «Педагогіка вищої школи». Обговорення проблеми «Чи потрібно вивчати курс педагогіки у медичному ВНЗ?».*

Мета заняття:

- перевірка знань категоріального й понятійного апарата педагогічної науки;
- розвиток навичок аналізу, узагальнення й аргументованого викладення педагогічної проблеми й явища.
- удосконалення комунікативних умінь ведення дискусії, використання різноманітних комунікативних тактик ведення діалогу-розпиту.

Завдання:

освітні – вивчити літературу з питань загальних основ педагогіки вищої школи і, зокрема, педагогіки вищої медичної освіти, зв'язку педагогіки з іншими науками.

Розвивальні – розвивати вміння використовувати методи педагогічного дослідження (анкетування, тестування) у практичній діяльності педагога вищої школи.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «педагогіка».
2. Основні категорії й поняття педагогіки як науки: «освіта», «педагогічний процес», «виховання», «тенденції розвитку вищої медичної освіти», «наукові завдання педагогіки», «розвиток особистості», «навчання», «типи освітніх середовищ», «виховні підходи до ВМО», «принципи виховання», «засвоєння», «освоєння», «основні форми засвоєння», «кероване освоєння», «галузі педагогіки», «аспекти освіти».
3. Об'єкт, предмет, цілі й завдання педагогічної науки у медичній освіті.
4. Проблеми виховання й самовиховання.
5. Зв'язок педагогіки з медичними й іншими науками.

Аспірант повинен вміти:

1. Орієнтуватися у категоріально-понятійному апараті педагогіки.
2. Визначати свої педагогічні цілі й завдання.
3. Використовувати різноманітні комунікативні тактики й стратегії під час тематичних дискусій.
4. Аналізувати, узагальнювати й повідомляти інформацію з проблем педагогіки.

5. Проводити дослідження, використовуючи метод анкетування для вирішення певної педагогічної проблеми.

6. Використовувати психолого-педагогічний тест з визначення власного способу мислення, манери ставити питання й приймати рішення для ефективної професійно-педагогічної діяльності.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом.
2. Методом науково-дослідної діяльності – анкетування.
3. Методом організації навчальної діяльності: проведення бесіди й діалогу-розпиту.

ЧАСТИНА I

Завдання 1А. Прийміть участь у діловій грі «Викладач-студент».

Умови ділової гри:

Аспіранти розподіляються на 2 команди. 1-а команда – викладачі, 2-а - студенти. Кожна команда отримує логіко-сміслові схеми на тему лекції й списки категорій і понять педагогіки, картки з поясненням цих понять, але з відсутністю самого поняття. Кожен з аспірантів складає власний глосарій основних понять й категорій педагогіки або власні структурно-логічні схеми з теми, готує 5 питань з теми.

Аспіранти, що виконують роль викладача задають свої питання аспірантам у ролі студентів.

Якщо студенти не знають відповіді на питання, вони звертаються за поясненням до викладача – у такому випадку оцінку отримує викладач. Цю оцінку викладачеві за пояснення незрозумілого питання ставить аспірант у ролі студента.

Методичні матеріали

Структурно-логічні схеми на тему лекції, список категорій і понять педагогіки, картки з поясненням понять, але з відсутністю назви самих понять. (Додаток 1)

Завдання 1 Б. Викладачі задають питання з теми, а студенти повинні відповісти.

Якщо студент не відповідає, викладач має пояснити незрозуміле питання - у цьому випадку оцінку ставить студент викладачеві. Кожна відповідь оцінюється за традиційною шкалою оцінок: від «2» до «5».

ЧАСТИНА II

Завдання 1. Складіть 3 питання анкети «Чи потрібно вивчати курс педагогіки у медичному ВНЗ?»

Завдання 2. Проведіть анкетування один одного.

ЧАСТИНА III

Завдання 1. Проаналізуйте опитування й узагальнення відповідей інших та аргументуйте власну позицію з проблеми, яку винесено на розгляд.

Завдання 2. Сформулюйте аргументоване резюме з проблеми «Чи потрібно вивчати курс педагогіки у медичному ВНЗ?»

ЧАСТИНА IV

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПРАНТА

- Провести тестування з визначення власного способу мислення, манери ставити запитання й приймати рішення (тест «Індивідуальні стилі мислення» за О.Алексєєвою, Л. Громовою. – Додаток № 2).
- Проаналізувати результати тесту й повідомити про найбільш близький вам стиль мислення, про можливості його реалізації.
- Дати оцінку тесту за параметрами «необхідності/неважливості» та «правдивості/неправдивості» для майбутньої викладацької діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. 288 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
5. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
7. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету[Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:[http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)

ДОДАТОК 1
(Заняття №1)

КАРТКА № 1 <u>ПЕДАГОГІКА ЯК НАУКА</u>	КАРТКА № 2 <u>ОСВІТА</u>
КАРТКА № 3 <u>ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІКИ</u>	КАРТКА № 4 <u>ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІКИ</u>
КАРТКА № 5 <u>ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС</u>	КАРТКА № 6 <u>ВАЖЛИВА ЗАДАЧА ПЕДАГОГІКИ</u>
КАРТКА № 7 <u>ВИХОВАННЯ</u>	КАРТКА № 8 <u>ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ</u>
КАРТКА № 9 <u>ФУНКЦІЇ ПЕДАГОГІКИ</u>	КАРТКА № 10 <u>НАУКОВІ ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІКИ</u>
КАРТКА № 11 <u>РОЗВИТОК</u>	КАРТКА № 12 <u>НАВЧАННЯ</u>
КАРТКА № 13 <u>ТИПИ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ</u>	КАРТКА № 14 <u>ВИХОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ</u>
КАРТКА № 15 <u>ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ</u>	КАРТКА № 16 <u>ОСВОЄННЯ</u>
КАРТКА № 17 <u>ОСНОВНІ ФОРМИ ОСВОЄННЯ</u>	КАРТКА № 18 <u>КЕРУЄМЕ ОСВОЄННЯ</u>

<p>КАРТКА № 19</p> <p style="text-align: center;"><u>ГАЛУЗІ ПЕДАГОГІКИ</u></p>	<p>КАРТКА № 20</p> <p style="text-align: center;"><u>ЗВ'ЯЗОК ПЕДАГОГІКИ</u></p> <p style="text-align: center;"><u>З ІНШИМИ НАУКАМИ</u></p>
<p>КАРТКА № 21</p> <p>АСПЕКТИ ОСВІТИ</p>	<p>КАРТКА № 22</p> <p style="text-align: center;">ПЕДАГОГІКА У МЕДИЧНОМУ ВНЗ</p>
ПОЯСНЮВАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ	
<p>КАРТКА</p> <p>- сфера людської діяльності, де здійснюється напруження й теоретична систематизація знань про педагогічну діяльність (В.Краєвський).</p>	<p>КАРТКА</p> <p>... як надбання особистості; ... як процес набуття особистістю свого надбання; ... як система; ... як соціальний інструмент, який існує для того, щоб допомогти усім громадянам отримати своє набуття.</p> <p>... за словами Л.Толстого, складає сукупність усіх тих чинників, які розвивають людину, дають їй більш широкий світогляд, нові відомості.</p>
<p>КАРТКА</p> <p>- це освіта як феномен, який включає навчання, виховання в узькому значенні й розвиток особистості</p>	<p>КАРТКА</p> <p>- це навчально-виховний процес</p>
<p>КАРТКА</p> <p>розглядається як особливий вид взаємодії людей.</p> <p>є спеціально організованим цілеспрямованим процесом передання наступним поколінням соціального досвіду, який забезпечує розвиток фундаментальних здібностей людини.</p>	<p>КАРТКА</p> <p>- це вияв об'єктивних закономірностей освітнього процесу</p>
<p>КАРТКА</p> <p>- це цілеспрямована допомога у розвитку характеру й позитивних якостей особистості, здібностей і звичок.</p>	<p>КАРТКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • цілеспрямовання; • яка загальна стратегія організації

<p>- это способ бытия человека, один из модусов, когда человек посредством собственных усилий самоосуществляется, реализуется, актуализирует свои природные задатки.</p>	<p>освітнього процесу;</p> <ul style="list-style-type: none"> • практичноорієнтованість підготовки студента-медика; • підсилення інтеграційних напрямків підготовки студента-медика до перед клінічного та клінічного етапу та самостійної діяльності; • використання ціліснодуховних, виховних, соціалізуючих компонентів підготовки фахівців у цілісно освітньому процесі.
<p>КАРТКА визначають</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналітичну (теоретичне вивчення, опис, узагальнення, інтерпретація педагогічного досвіду); • прогностичну (ефективне керування освітньою політикою, розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо стратегії навчання); • проєктивно-конструктивну (створення нових педагогічних технологій, впровадження результатів педагогічних досліджень у практику). 	<p>КАРТКА</p> <p>складаються з виявлення законів і закономірностей, принципів і тенденцій розвитку, які характеризують процес навчання.</p>
<p>КАРТКА -це процес становлення фундаментальних здібностей людини: розумових (вмінь думати), рефлексивних (вмінь діяти свідомо), комунікативних (вміння спілкуватися).</p>	<p>КАРТКА - це процес присвоєння людині норм та засобів дії, соціально значущого досвіду, здійснюється через самостійну діяльність студента (навчання), організовану викладачем (викладання).</p>
<p>КАРТКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • догматична (сприяє розвитку пасивності й залежності); • кар'єрна (сприяє формуванню активності); • безтурботного споживання (сприяє 	<p>КАРТКА</p> <p>Найбільш значущий особистісно-орієнтований і філософсько-антропологічний</p>

<p>вільному становленню особистості);</p> <ul style="list-style-type: none"> • творча освітня (передбачає вільний активний розвиток). 	
<p>КАРТКА</p> <p>Єдність освітнього й виховного процесів;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ професійність та деонтологічна спрямованість; ▪ допомога та підтримка, співпраця; ▪ психологічна безпека. 	<p>КАРТКА</p> <p>- це процес відтворення людиною історично сформованих, суспільно напрацьованих здібностей, форм поведінки, знань, вмінь та навичок, процес їх перетворення у форми індивідуальної суб'єктивної діяльності.</p>
<p>КАРТКА</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ це безпосереднє емоційне спілкування; ▪ предметно-маніпулятивна форма; ▪ ігрова форма; ▪ навчальна форма; ▪ суспільно корисна форма; ▪ власне трудова діяльність. ▪ 	<p>КАРТКА</p> <p>- це цілеспрямоване освоєння, які здійснюється студентом безпосередньо під керівництвом викладача.</p>
<p>КАРТКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • загальна педагогіка; • дидактика (теорія навчання); • історія педагогіки; • порівняльна педагогіка; • вікова педагогіка; • спеціальна педагогіка; • методики викладання різних навчальних дисциплін; • професійна педагогіка. 	<p>КАРТКА</p> <p>Філософія Психологія Історія Анатомія Фізіологія Патологія Психологія Логіка Географія Статистика Політекономія</p>
<p>КАРТКА</p> <p>Зовнішній – освітнє середовище, навчальні плани, підручники, методичні посібники й різні засоби наочності (у медичному ВНЗ – пацієнт, внутрішня картина хвороби).</p> <p>Внутрішній – особистісні зміни й нарощування, унікальні для кожного студента (знання, засоби діяльності, здібності, сенс і цінності).</p>	<p>КАРТКА</p> <p>- це наука про соціально особистісно-детерміновану медичну освіту, яка характеризується цілеспрямованістю й керуванням, створенням умов для освоєння студентами основ професійної компетентності, духовного й професійного розвитку.</p>

Тест
«Індивідуальні стилі мислення»
(за О.Алексєєвою, Л.Громовою)

Цей тест призначено для того, щоб допомогти визначитися з бажаним способом мислення, а також з манерою ставити запитання та приймати рішення. Серед запропонованих на вибір відповідей немає правильних або неправильних. Максимум корисної інформації ви отримаєте у тому випадку, коли будете як найточніше повідомлювати про особливості вашого реального мислення, а не про те, як, на вашу думку, треба було б мислити.

Кожен пункт цього опитувальника складається з тверджень, за якими слідують п'ять його можливих закінчень. Ваше завдання – укажіть ту ступінь, у якій кожне закінчення можна застосувати до вас. На опитувальнику у квадратах праворуч від кожного закінчення проставте номери — 5,4,3,2 або 1, які вказують на ту ступінь, у якій дане закінчення можна застосовувати до вас: від 5 (найбільше підходить) до 1 (найменше підходить). Кожен номер (бал) повинен бути використаний тільки один раз. Кожне з п'яти закінчень у групі повинне отримати номер.

Приклад: Коли я читаю книгу за фахом, я головним чином звертаю увагу на:

- 1) якість викладу, стиль;
- 2) основні ідеї книги;
- 3). Композицію та оформлення книги;
- 4) логіку і аргументацію автора;
- 5) висновки, які можна зробити з книги.

Якщо ви впевнені, що зрозуміли інструкцію, Якщо ви впевнені, що поняли приведену вище інструкцію, продовжуйте працювати далі.

А Коли між людьми має місце конфлікт на ґрунті ідей, я віддаю перевагу тій стороні, яка:

- 1) встановлює, визначає конфлікт і намагається висловити його відкрито;
- 2) найкраще висловлює які поставлені цінності та ідеали;
- 3) найкраще відображає мої особисті погляди і досвід;
- 4) підходить до ситуації найбільш логічно і послідовно;
- 5) викладає аргументи найкоротше і переконливо.

БКоли я починаю працювати над проектом у складі групи, найважливіше для мене:

- 1) зрозуміти цілі і значення цього проекту;
- 2) розкрити цілі і цінності учасників робочої групи;
- 3) визначити, як ми збираємося розробляти даний проект;
- 4) зрозуміти, яку вигоду цей проект може принести для нашої групи;
- 5) щоб робота над проектом була організована і зрушила з місця.

ВЗагалі кажучи, я засвоюю нові ідеї найкраще, коли можу:

- 1) пов'язувати їх з поточними або майбутніми заняттями;
- 2) застосовувати їх до конкретних ситуацій;
- 3) зосередитися на них і ретельно їх проаналізувати;
- 4) зрозуміти, наскільки вони схожі зі звичайними ідеями;
- 5) протиставити їх з іншими ідеями.

ГДля мене графіки, схеми, креслення в книгах або статтях зазвичай:

- 1) корисніше тексту, якщо вони точні;
- 2) корисні, якщо вони ясно показують важливі факти;
- 3) корисні, якщо вони піднімають питання по тексту;
- 4) корисні, якщо вони підкріплюються і пояснюються текстом;
- 5) не більше і не менше корисні, ніж інші матеріали.

ДЯкби мені запропонували провести якийсь дослідження, я, ймовірно, почав би з ...

- 1) спроби визначити його місце в більш широкому контексті;
- 2) визначення того, чи зможу я виконати його в поодиночку або мені потрібна допомога;
- 3) роздумів і пропозицій щодо можливих результатів;
- 4) рішення про те, чи слід взагалі проводити це дослідження;
- 5) спроби сформулювати проблему якомога повніше і точніше.

ЕЯкби мені довелося збирати від членів якоїсь організації інформацію, що стосується її нагальних проблем, я вважав за краще б:

- 1) зустрітися з ними індивідуально і задати кожному конкретні питання;
- 2) провести загальні збори і попросити їх висловити свої думки;
- 3) опитати їх невеликими групами, задаючи загальні питання;
- 4) зустрітися неофіційно з впливовими особами і з'ясувати їхні погляди;

5) попросити членів організації надати мені (бажано у письмовій формі) всю відповідну інформацію, якою вони володіють.

ЖЙмовірно, я буду вважати щось правильним, істинним, якщо це «щось»:

- 1) вистояло проти опозицій, витримало опір протилежних підходів;
- 2) узгоджується з іншими речами, яким я вірю;
- 3) було підтверджено на практиці;
- 4) піддається логічному і науковому доказу;
- 5) можна перевірити особисто на доступних спостереженню фактах.

ЗКоли я на дозвіллі читаю журнальну статтю, вона буде швидше за все:

- 1) про те, як комусь вдалося вирішити особисту або соціальну проблему;
- 2) присвячена дискусійному або соціальному питанню;
- 3) повідомленням про наукове або історичне дослідження;
- 4) про цікаву, кумедну людину або подію;
- 5) точно, без частки вимислу, повідомлення про чийсь цікавий життєвий досвід.

І Коли я читаю звіт про роботу, я звертаю увагу на ...

- 1) близькість висновків до мого особистого досвіду;
- 2) можливість виконання даних рекомендацій;
- 3) надійність і обґрунтованість результатів фактичними даними;
- 4) розуміння автором цілей і завдань роботи;
- 5) інтерпретацію даних

К Коли переді мною поставлено завдання, перше, що я хочу дізнатися - це:

- 1) який найкращий метод для вирішення цього завдання;
- 2) кому і коли потрібно, щоб ця задача була вирішена;
- 3) чому це завдання стоїть вирішити;
- 4) який вплив рішення може мати на інші завдання, які доводиться вирішувати;
- 5) яка пряма, негайна вигода від вирішення даного завдання.

ЛЗазвичай я дізнаюся максимум про те, як слід робити щось нове, завдяки тому що:

- 1) з'ясовую для себе, як це пов'язано з чимось іншим, що мені добре знайоме;
- 2) беруся за справу якомога раніше;

- 3) вислуховую різноманітні точки зору з приводу того, як це зробити;
- 4) є хтось, хто показує мені, як це зробити;
- 5) ретельно аналізую, як це зробити найкращим чином.

М Якби мені довелося проходити випробування або здавати іспит, я вважав за краще б:

- 1) набір об'єктивних, проблемно-орієнтованих питань з предмету;
- 2) дискусію з тими, хто також проходить випробування;
- 3) усний виклад і показ того, що я знаю;
- 4) повідомлення в довільній формі про те, як я використовував те, чому навчився;
- 5) письмовий звіт, який охоплює історію питання, теорію і метод.

Н Люди, особливі якості яких я поважаю найбільше, це - ймовірно, ..

- 1) видатні філософи і вчені;
- 2) письменники і вчителі;
- 3) лідери політичних і ділових кіл;
- 4) економісти та інженери;
- 5) фермери і журналісти.

О Взагалі кажучи, я знаходжу теорію корисною, якщо вона ...

- 1) здається спорідненою тим іншими теоріями і ідеям, які я вже засвоїв;
- 2) пояснює речі новим для мене чином;
- 3) здатна систематично пояснити безліч пов'язаних ситуацій;
- 4) служить проясненню мого особистісного досвіду і спостережень;
- 5) має конкретне практичне застосування.

П Коли я читаю книгу (статтю), що виходить за рамки моєї безпосередньої діяльності, я роблю це головним чином через ...

- 1) зацікавленість у вдосконаленні своїх професійних знань;
- 2) вказівки з боку шановної мною людини з можливою її корисністю для мене;
- 3) бажання розширити свою загальну ерудицію;
- 4) бажання вийти за межі власної діяльності для різноманітності;
- 5) прагнення дізнатися більше про певний предмет.

Р Коли я читаю статтю з дискусійного питання, то вважаю за краще, щоб в ній:

- 1) показувалися переваги для мене, в залежності від обраної точки зору;
- 2) викладалися всі факти під час дискусії;
- 3) логічно і послідовно окреслювалися поставлені спірні питання;
- 4) визначалися цінності, які використовує автор;
- 5) яскраво висвітлювалися обидві сторони спірного питання і сутність конфлікту.

С Коли я вперше підходжу до якоїсь технічної проблеми, я швидше за все буду:

- 1) намагатися пов'язати її з більш широкою проблемою або теорією;
- 2) шукати шляхи і способи вирішити цю проблему;
- 3) обмірковувати альтернативні способи її вирішення;
- 4) шукати способи, якими інші, можливо, вже вирішили цю проблему;
- 5) намагатися знайти найкращу процедуру для її вирішення.

Т Взагалі кажучи, я найбільше схильний до того, щоб:

- 1) знаходити вже існуючі методи, які працюють, і використовувати їх якнайкраще;
- 2) ламати голову над тим, як різноманітні методи могли б бути використаними разом;
- 3) відкривати нові і більш досконалі методи;
- 4) знаходити способи змусити існуючі методи працювати краще і по-новому;
- 5) розбиратися у тому, як і чому існуючі методи повинні працювати.

А тепер, будь ласка, перенесіть ваші відповіді до відповідних квадратиків на бланку дешифратора і підсумуйте бали спочатку за рядками, а потім - за стовпцями, виконуючи вказівки на цьому бланку.

Перепишіть ваші оцінки в п'ять порожні квадрати, розташовані нижче.

Отже, найважча робота позаду. Тепер необхідно оцінити отримані результати і дати їм змістовну інтерпретацію.

Але перш - перевірте якість своєї роботи.

П'ять ваших оцінок, записаних в позначених буквами квадратах (С, І, П, А, Р) нижній частині бланка-дешифратора, в сумі повинні скласти 270 балів.

В іншому випадку вам доведеться перевірити свою «бухгалтерію»: спочатку - по вертикалі, а потім, в разі необхідності, і по горизонталі. Якщо і це не допоможе знайти помилку, залишається одне - перевірити правильність ваших відповідей (в сенсі дотримання інструкції) на кожен пункт опитувальника. Так чи інакше, потрібно домогтися виконання умови « $3 + I + П + A + P = 270$ ». Як ви вже, напевно, здогадалися, літери є не що інше, як початкові літери назв стилів мислення.

- С - синтетичний стиль
- І - ідеалістичний стиль
- П - прагматичний стиль
- А - аналітичний стиль
- Р - реалістичний стиль

СИНТЕТИЧНИЙ СТИЛЬ мислення проявляється в тому, щоб створювати щось нове, оригінальне, комбінувати несхожі, часто протилежні ідеї, погляди, здійснювати подумки експерименти. Девіз синтезатора - «Що якщо ...». Синтезатори прагнуть створити якомога ширшу, узагальнену концепцію, що дозволяє об'єднати різні підходи, «зняти» протиріччя, примирити протилежні позиції.

Це теоретизований стиль мислення, такі люди люблять формулювати теорії і свої висновки будують на основі теорій, люблять помічати суперечності в чужих міркуваннях і звертати на це увагу оточуючих людей, люблять загострити протиріччя і спробувати знайти принципово нове рішення, що інтегрує протилежні погляди, вони схильні бачити світ мінливим і люблять зміни, часто заради самих змін.

ІДЕАЛІСТИЧНИЙ СТИЛЬ мислення проявляється у схильності до інтуїтивних, глобальних оцінок без здійснення детального аналізу проблем.

Особливість Ідеалістів - підвищений інтерес до цілей, потреб, людських цінностей, моральних проблем; вони враховують у своїх рішеннях суб'єктивні і соціальні чинники, прагнуть згладжувати протиріччя та акцентувати подібність у різних позиціях, легко, без внутрішнього опору сприймають різноманітні ідеї та пропозиції, успішно вирішують такі проблеми, де важливими факторами є емоції, почуття, оцінки та інші суб'єктивні моменти, часом утопічно прагнучи всіх і все примирити, об'єднати. «Куди ми йдемо і чому?» - класичне запитання Ідеалістів.

ПРАГМАТИЧНИЙ СТИЛЬ мислення спирається на безпосередній особистий досвід, на використання тих матеріалів і інформації, які легко доступні, прагнучи якомога швидше отримати конкретний результат (нехай і обмежений), практичний вииграш.

Девіз прагматиків: «Що-небудь та спрацює», «Годиться все, що працює».

Поведінка прагматиків може здаватися поверхневою, безладною, але вони дотримуються установки: події в цьому світі відбуваються не узгоджено, і все залежить від випадкових обставин, тому в непередбачуваному світі треба просто пробувати: «Сьогодні зробимо так, а там подивимося ...».

Прагматики добре відчують кон'юнктуру, попит і пропозиція, успішно визначають тактику поведінки, використовуючи в свою користь обставини, що склалися, проявляючи гнучкість і адаптивність.

АНАЛІТИЧНИЙ СТИЛЬ мислення орієнтований на систематичне і всебічне розгляд питання або проблеми в тих аспектах, які задаються об'єктивними критеріями, схильний до логічного, методичної, ретельної (з акцентом на деталі) манері рішення проблем.

Перш ніж прийняти рішення, аналітики розробляють детальний план і намагаються зібрати якомога більше інформації, об'єктивних фактів, використовуючи і глибокі теорії.

Вони сприймають світ логічним, раціональним, впорядкованим і передбачуваним, тому схильні шукати формулу, метод або систему, здатну дати рішення тієї чи іншої проблеми і піддається раціональному обґрунтуванню.

Реалістичний стиль мислення орієнтований тільки на визнання фактів, і «реальним» є тільки те, що можна безпосередньо відчутти, на власні очі побачити чи почути, доторкнутися тощо.

Реалістичне мислення характеризується конкретністю і установкою на виправлення, корекцію ситуацій для досягнення певного результату.

Проблема для Реалістів виникає щоразу, коли вони бачать, що щось є неправильним і хочуть це щось виправити. Таким чином, можна зазначити, що індивідуальний стиль мислення впливає на способи вирішення проблем, на способи поведінки, на особистісні якості людини.

Якщо ви набрали **від 60 до 65 балів** в якості оцінки будь-якого стилю мислення, це означає, що ви віддаєте помірну перевагу цьому стилю (або стилям). Інакше кажучи, при інших рівних умовах ви будете схильні використовувати цей стиль (або стилі) більше (або частіше) інших.

Якщо ви набрали **від 66 до 71 балів**, значить, ви надаєте значну перевагу такому стилю (або стилям) мислення.

Ймовірно, ви користуєтеся даним стилем систематично, послідовно і в більшості ситуацій.

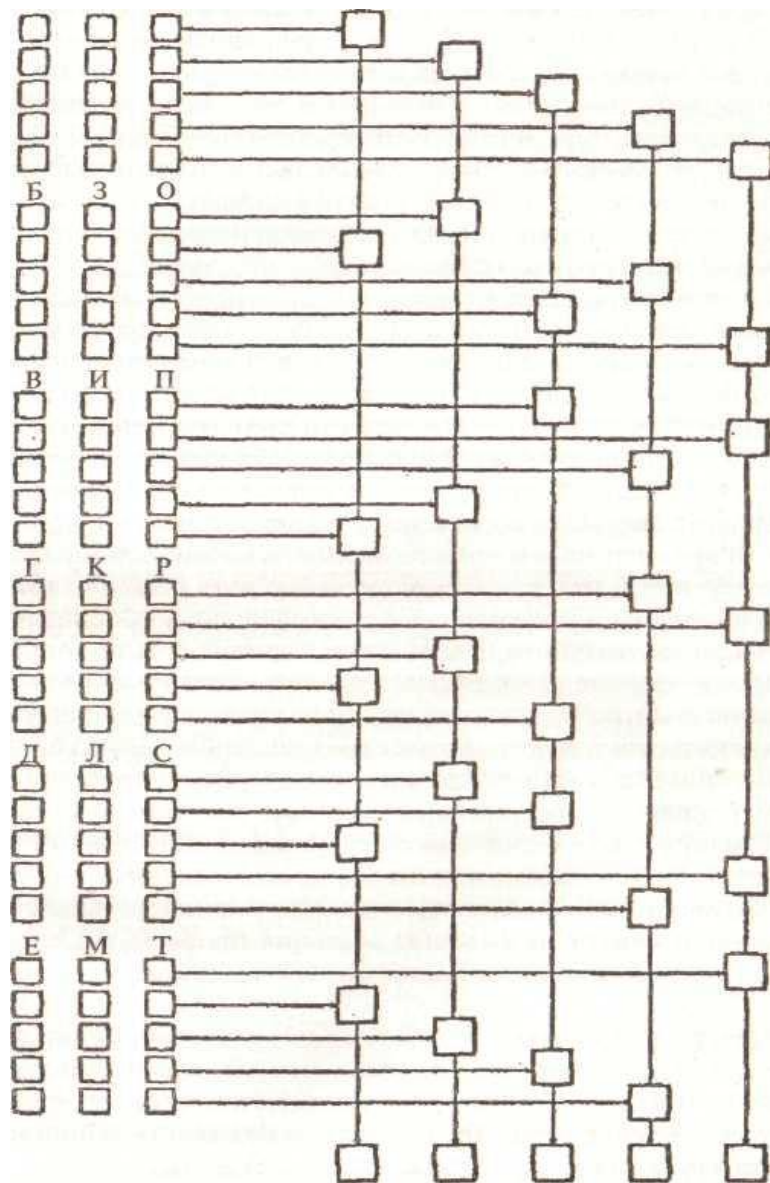
Якщо ж ваша оцінка з якогось стилю склала **72 бали і більше**, тоді у вас дуже сильна перевага цього стилю мислення. Фактично ви йому віддані.

Тепер, якщо ви отримаєте одну або кілька високих оцінок з якихось стилів мислення, у вас неодмінно виявиться одна або навіть кілька низьких оцінок за іншими стилями.

Тоді, якщо ваша оцінка з якого-небудь стилю знаходиться в межах **від 43 до 48 балів**, для вас характерно помірне нехтування цим стилем мислення. Тобто за інших рівних умов, ви, по можливості, будете уникати його при вирішенні значущих для вас проблем.

Якщо ви набрали **від 37 до 42 балів** - у вас, швидше за все, стійке ігнорування такого стилю мислення. Нарешті, якщо ваша оцінка дорівнює **36 балам або менше**, цей стиль вам абсолютно чужий, ви, ймовірно, не користуєтеся їм практично ніде і ніколи, навіть якщо він є найкращим підходом до проблеми при даних обставинах.

БЛАНК-ДЕШИФРАТОР

Заняття № 2

ОСНОВНІ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ

Комунікативна тема: *Аналіз основних моделей навчання. Коротке аналітичне повідомлення про переваги й недоліки обраної моделі навчання. Характеристика основних нормативних документів змісту ВМНЗ.*

Мета заняття:

- перевірка знань мети, законів й принципів дидактики, моделей і принципів навчання;
- розвиток комунікативних умінь класифікації педагогічних явищ;
- удосконалення вміння аналізу педагогічного явища;
- надання інформації про основні нормативні документи змісту ВМНЗ.

Завдання:

Освітні – закріпити знання про принципи дидактики, моделі й принципи навчання, розуміння й знання основних нормативних документів змісту вищого медичного навчального закладу.

Розвивальні – розвиток уміння ефективного використання принципів дидактики й моделей навчання для організації навчального процесу зі свої дисципліни.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «дидактика», «дидактичні принципи навчання».
2. Основні поняття дидактики: закони, принципи, освітній процес, технології навчання й виховання, моделі навчання.
3. Основні дидактичні принципи й, зокрема, спеціальні принципи навчання у ВМШ:
  - 1) соціальна зумовленість навчання;
  - 2) науковість навчання;
  - 3) фундаментальність і практична спрямованість навчання;
  - 4) наочність навчання;
  - 5) доступність і високий рівень навчання;
  - 6) свідомість, активність і самостійність студентів під керівництвом викладача;
  - 7) системність, послідовність і комплексність у навчанні;
  - 8) колективізм і індивідуальний підхід до навчання, раціональне поєднання колективних (групових) і індивідуальних форм і засобів навчання;

- 9) гуманний, виховний і розвивальний характер навчання;
  - 10) діалогізації;
  - 12) проблематизації;
  - 13) деонтологічності.
4. Основні моделі навчання.
  5. Уявлення про складання схем орієнтовної основи дій (ООД).
  6. Основні нормативні документи змісту освіти ВМНЗ.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях дидактики.
2. Використовувати теоретичні знання про принципи й моделі навчання під час організації практичної діяльності з навчання студентів ВНЗ.
3. Використовувати теоретичні знання про нормативні навчально-методичні документи ВМНЗ під час проектування власної навчально-методичної й науково-дослідної роботи.
4. Класифікувати педагогічні явища за заданими параметрами.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Дидактичний процес у вищій школі».
2. Основними правилами навчання з опорою на принципи дидактики.
3. Основними прийомами з розробки навчально-методичних документів з урахуванням принципів навчання.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Розкрийте змістовну суть понять й категорій дидактики (Додаток № 1)

Додаток № 1

КАРТКА №1
ДИДАКТИКА
КАРТКА № 2
ЗАВДАННЯ ДИДАКТИКИ
КАРТКА № 3
За широтою охоплення педагогічної діяльності виокремлюють ...
КАРТКА № 4
ПРИКЛАДНІ ДИДАКТИКИ (МЕТОДИКИ) вивчають
КАРТКА № 5

ПРЕДМЕТ ДИДАКТИКИ вищої школи -
КАРТКА № 6
НАВЧАННЯ —
КАРТКА № 7
МЕТОЮ НАВЧАННЯ Є
КАРТКА № 8
НАВЧАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ
КАРТКА № 9
НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС —.
КАРТКА № 10
Взаємодія (співробітництво) у вищому навчальному закладі проявляється
КАРТКА № 11
Процес навчання визначається) чинниками —
КАРТКА № 12
Процес навчання виконує наступні функції:
КАРТКА № 13
Структуру викладання складають такі види діяльності:
КАРТКА № 14
Основними видами навчання є.
КАРТКА № 15
УЧІННЯ —
КАРТКА № 16
КОМПОНЕНТИ НАВЧАННЯ –
КАРТКА № 17
ЕЛЕМЕНТИ НАВЧАННЯ –
КАРТКА № 18
ЗНАННЯ —

КАРТКА № 19
НАВИЧКА -
КАРТКА № 20
УМІННЯ—.

Пояснювальний матеріал

КАРТКА	<i>двохсторонній процес взаємодії</i> вчителя і учнів, спрямований на оволодіння знаннями, уміннями та навичками (ЗУН).
КАРТКА	свідоме оволодіння знаннями (засвоєння знань та розвиток на їх основі навичок та умінь) з навчальних предметів, всебічний розвиток пізнавальних сил і здібностей.
КАРТКА	— логічно трансформовані знання, як узагальнення досвіду людства, у вигляді фактів, правил, висновків, теорій, закономірностей, якими володіє відповідна наука
КАРТКА	організація навчання, що охоплює всі його компоненти: викладача, студентів, методи, прийоми, форми і засоби, матеріально-технічне забезпечення та ін
КАРТКА	у активній, пасивній та інтерактивній формі спілкування.
КАРТКА	зовнішніми (об'єктивними) і внутрішніми (суб'єктивними
КАРТКА	дидактичну, виховну, розвивальну, професійну
КАРТКА	планування, організування, стимулювання, контроль і регулювання навчально- пізнавальної діяльності та аналіз її результатів.
КАРТКА	слухання, читання, конспектування, виконання вправ, розв'язування задач, проведення дослідів, навчальні дослідження, професійне моделювання
КАРТКА	це власна навчальна діяльності учнів, спрямована на оволодіння системою знань, отримання індивідуального досвіду навчання.
КАРТКА	мета, зміст, закономірності, педагогічний процес, методи, прийоми, засоби, форми і види навчання
КАРТКА	знання, уміння та навички.
КАРТКА	це факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини.

КАРТКА	це здатність на основі отриманих знань виконувати певні дії та операції.
КАРТКА	доведена до автоматизму навичка, тобто здатність на належному рівні виконувати дії та операції
КАРТКА	-(від грецького «didacticos» – навчальний) – <i>галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти, навчання і виховання у процесі навчання. Термін «дидактика» запровадив у науковий обіг німецький педагог В. Ратке (1571–1635).</i>
КАРТКА	- науково <i>обґрунтовувати зміст освіти, досліджувати;</i> - <i>пояснювати закономірності процесу навчання і умови його оптимальної організації;</i> - <i>розробляти і упроваджувати в педагогічну практику більш досконалі моделі навчального процесу, новітні технології, методика та методи навчання.</i>
КАРТКА	<i>загальну дидактику і конкретні (прикладні) дидактики, які називають методиками викладання.</i>
КАРТКА	<i>особливості перебігу навчального процесу, зміст, форми і методи викладання конкретних навчальних предметів.</i>
КАРТКА	процес навчання у вищому навчальному закладі.

Завдання 2. Скласти коротке аналітичне повідомлення про обрану модель навчання за наданим планом до повідомлення.

ПЕРЕЛІК МОДЕЛЕЙ НАВЧАННЯ

1. Концепція проблемно-діяльнісного навчання.
2. Асоціативно-рефлекторна теорія навчання.
3. Теорії поетапного формування розумових дій.
4. Концепція теорій узагальнення в навчанні.
5. Суггестопедичне навчання.
6. Концепція програмного навчання.
7. Проблемне навчання.
8. Операціональні моделі навчання.
9. Інформаційні моделі навчання.
10. Моделі особистісно-орієнтованого підходу.

План
АНАЛІТИЧНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ
з питання «Модель навчання»

1. Назва моделі навчання.
2. Суть моделі навчання.
3. Мета даної моделі навчання.
4. Роль викладача й студента у даній системі навчання.
5. Недоліки й переваги даної моделі навчання.

КАРТКИ

КАРТКА № 1

ІНФОРМАЦІЙНІ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ - це моделі, метою яких є оволодіння знаннями, вміннями і навичками в їх предметному змісті.

У рамках даного підходу розробляються нормативні вимоги до їх засвоєння, критерії оцінки діяльності і викладача, і студента. При цьому під засвоєнням змісту навчальних програм зазвичай прийнято розуміти запам'ятовування (заучування) певного обсягу інформації.

Загальним результатом навчання вважається отримання знань - «багаж знань». При цьому мається на увазі, що формування вміння застосовувати отримані відомості, користуватися ними в роботі відбувається в міру здійснення реальних дій. Інакше кажучи, цьому вчить саме життя.

На таких заняттях вдається лише фрагментарно, за допомогою окремих прикладів показати принципову можливість використання теоретичних знань, на більше не вистачає часу.

Інакше кажучи, логіка навчання вимагає формування вміння застосовувати знання, але ця вимога не реалізується: навчання завершується тільки отриманням знань.

Основну проблему при подібному алгоритмі засвоєння для студента становить «втрата інформації» по ходу навчання. Далі ми розглянемо причини цього явища для того, щоб студент у ситуації навчання, побудованої за типом інформаційної моделі, міг по можливості допомогти собі, зробивши додаткові зусилля.

Перша причина полягає у тому, що при повідомленні викладачем знань студентам не завжди і не все буває зрозуміло.

Друга причина полягає у труднощах запам'ятовування навіть зрозумілої інформації. Пояснюється це тим, що повідомляються знання часто можна запам'ятати тільки шляхом механічного запам'ятовування, оскільки уявлення про відповідні їм життєвих реаліях у студентів в цей момент ще відсутні.

Третьою причиною є такий простий фактор, як забування. Багато що з того, що було зрозуміле і, здавалося, запам'яталося, з плином часу може забуватися.

Четверта причина невміння студентів практично користуватися теоретичними знаннями полягає у тому, що частина цих знань, навіть міцно зафіксована в пам'яті,

нерідко виявляється зовсім непридатною, настільки вони бувають далекі від реальної практики.

Отже, вже в ході самого освітнього процесу вельми значна частина повідомлених студентам знань втрачається. Ще більше забувається після навчання, якщо такі знання відразу ж не отримують підкріплення у вигляді практичного застосування.

Завдання навчити практичного використання теоретичних знань становить особливу проблему, що виходить за рамки власне процесу традиційного навчання, тому не може бути вирішена на його базі.

Діяльність студента у рамках інформаційної моделі зводиться до реалізації технології засвоєння знань, що полягає в прийомі, зберіганні, відтворенні і переробці наукової інформації.

Пізнавальна активність студентів розглядається як рух від незнання до знання, від невміння до вміння. Її критерії для кожного студента беруться з орієнтації на «усередненого студента».

Нормативні вимоги до обов'язкового мінімуму знань і вмінь не враховують індивідуальний досвід студента, його особистісні особливості, глибину освоєння предметного змісту. Часто це призводить до відчуження студента від процесу навчання, знижує його ефективність, зупиняє його на шляху пізнання.

КАРТКА № 2

ОПЕРАЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ

Суть моделі (за П.Я.Гальперіним) можна сформулювати приблизно так: якщо знання, що повідомляються заздалегідь з розрахунком на запам'ятовування, не можуть з різних причин виконувати функцію повного орієнтування студента в майбутній діяльності, то необхідно давати йому достатні для правильного виконання дій наочні орієнтири, при опорі на які людина-початківець міг би відразу навчатися, без отримання будь-яких попередніх знань (і їх механічного запам'ятовування), безпомилково діяти в практичному плані.

Такі орієнтири були названі схемами орієнтовної основи дії (ООД). У схемах ООД стосовно діагностики та лікування містяться всі відомості про порядок і послідовність заданих дій і операцій. Вони покликані повністю орієнтувати студента в освоюваній діяльності.

Схема ООД є структурно-логічною послідовністю практичних дій. За формою пред'явлення матеріалу до її складу входять: схеми, таблиці, графи, навчальні карти, інструкції, ряд послідовних питань, допоміжні предмети - моделі, пристрої, які вказують правильні орієнтири дій (рухових, перцептивних, розумових, мовних).

Термін «схема» має умовний і узагальнений характер. У кожному конкретному випадку зміст поняття «схема ООД» може бути реалізовано в тих чи інших методичних (орієнтуючих) засобах.

Завдяки використанню схеми ООД виключаються помилки під час здійснення раніше незнайомих дій, тому не утворюються так звані помилкові навички, на подолання яких іде левова частка навчального часу.

Навички та вміння, як рухові, так і розумові, мовні, перцептивні (зорові, слухові і т.д.), формуються набагато швидше і ефективніше, якщо відсутня загроза помилитися, не боязко зробити щось неправильно, якщо не витрачається час на виправлення помилок, помилкових

навичок і звичок, що часом буває рівнозначно переучуванню. У цьому механізмі і криється секрет скорочення часу навчання, а головне - підвищення його якості.

Перевага конкретної методики полягає у тому, що, будучи складена один раз, схема ООД може застосовуватися будь-якими користувачами (викладачами і студентами), бути ефективною не тільки для навчання, але і для самонавчання.

Згідно інформаційної моделі навчання, вміння діяти формується після отримання знань, найчастіше за межами самого процесу навчання, а у розглянутому методі вміння діяти формується не після, а у процесі придбання знань, тобто знання засвоюються у процесі їх практичного застосування.

Сучасна медична освіта орієнтована на активну діяльність самого студента при вирішенні професійних завдань (реальних чи модельованих). Відповідно до такого підходу, теоретичні знання засвоюються одночасно з практичним освоєнням професійних норм і способів діяльності, а не окремо і задалегідь.

Операціональні моделі передбачають практику підготовки фахівця на основі оволодіння конкретними професійними діями (діагностикою, лікуванням, профілактикою, реабілітацією) та концептуальними знаннями і навичками (професійним мисленням, способами спілкування, чуттєвими клінічними навичками).

Таким чином, у навчальному процесі операціональна модель подана двома взаємопов'язаними частинами: перша з них - схема орієнтовної основи дії (навчальна карта), тобто система послідовних вказівок на те, що, коли і як слід робити, яка відображає логіку і технологію процесу; друга частина - навчальні практичні завдання, що моделюють сам процес діяльності, що охоплюють усі варіанти, що зустрічаються у практиці (фактичний матеріал для завдань, відповідний логіці професійної діяльності, яка єдина у різних ситуаціях, може бути відібраний з реальної практики або змодельований).

Орієнтуючі засоби, що використовуються у навчанні, повинні забезпечити безпомилкове виконання з першого разу раніше незнайомої дії.

Головна особливість такого навчання в тому, що студент діє (вирішує завдання) з опорою на орієнтуючі засоби - схеми ООД.

Завдання викладача - чітко організувати і адекватно керувати самостійною діяльністю студентів: ставити завдання, коригувати хід їх вирішення на основі схем ООД, фіксувати і оцінювати результати зусиль студентів.

Для цього він свідомо відмовляється від звичної позиції «давати знання».

Роль викладача полягає не у нав'язуванні навчального матеріалу, а в наданні студенту можливості успішно вчитися самому, в створенні для цього відповідних сприятливих умов - розробці навчально-методичних матеріалів, схем орієнтування, виборі завдань, які стимулюють активність і зацікавленість, підготовці адекватних питань і завдань для контролю результатів навчання. Завдання студентів полягає в самостійному навчанні в присутності викладача - наставника і консультанта.

У ситуаціях, пов'язаних з наданням реальної допомоги пацієнту, роль викладача полягає у створенні умов для рефлексії студента - обмірковування, аналізу майбутніх і вже виконаних дій, їх обґрунтування, оцінки їх правильності або помилковості з точки зору вимог, які диктує всяка конкретна ситуація (клінічна, деонтологіческая, соціальна). Головною цільовою установкою для студента є вдумливий, зацікавлений підхід до всіх своїх дій, а не прагнення «все знати і все вміти».

Однак і в операціональних моделях навчання не приділяється особлива увага урахуванню суб'єктивного досвіду студента - запасу знань, життєвих уявлень, особистісних орієнтації, які значущі для суб'єкта, але не завжди істотні з позиції логіки пізнання.

Зазначимо, що використання у навчанні на клінічних кафедрах схем ООД, властивих їм алгоритмів і вказівок іноді знижує пізнавальну активність і самостійність особливо сильних студентів. Це послужило приводом для критики такого підходу.

Головний ефект впровадження операціонально-діяльнісного підходу в медичній освіті з позицій педагогіки полягає у чіткості формулювань вимог, що пред'являються до фахівця-медика на мові професійної діяльності, що забезпечує підготовку студентів до вирішення завдань і виконання обов'язків лікаря.

Однак найважливіші складові цього підходу - нормативність (відповідність стандарту, заданим нормам), керованість і технологічність, орієнтованість на середнього студента - не можуть бути оцінені однозначно.

КАРТКА № 3

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

Основна мета особистісно орієнтованого підходу в освіті - сприяти особистісному зростанню студента при збереженні всієї значущості підготовки до професійної діяльності.

Визначальною цінністю даного підходу є особистість і гідність кожного, спонукання до творчості, орієнтованість на індивідуальність процесів самопізнання і самовираження, на моральні аспекти освіти.

Його педагогічна стратегія - це стратегія співробітництва, допомоги, заснованої на розумінні труднощів входження студентів в нові і невідомі знання і справи, на підтримку їх власних устремлень і ініціатив.

Важлива умова успішного навчання при цьому підході - осмисленість і розуміння значущості для студентів змісту і способів діяльності. «Пусковим механізмом» професійного становлення особистості визнається процес смислотворення, заснований на здатності студента до цілепокладання і рефлексії, що об'єднує цінності і засоби професійної діяльності.

Головним джерелом ресурсів педагогічного процесу виступає діяльність самих студентів, тобто активність студентів. Педагог є фасилітатором (англ. Facilitator, від лат. Facilis - «легкий, зручний») - це людина, яка створює психолого-педагогічні умови для саморозвитку, для осмисленого засвоєння основ професійної діяльності та розвитку професійної свідомості майбутніх лікарів.

Критеріями оцінки ефективності навчання стають показники особистісного зростання студентів.

Вони проявляються в усвідомленому, зрілому ставленні до навчання не як до формальної підготовки до майбутнього «справжнього» життя, а як до проживання ситуації «тут і зараз», що надзвичайно важливо для формування особистості і власної професійної позиції. Формальні прийоми оцінки (наприклад, тести) перетворюються лише в інструмент виявлення ступеня освоєння необхідної інформації, знань.

Актуальним стає вирішення реальних лікарських або модельованих ситуацій (спільне обстеження пацієнтів і клінічний розбір випадків з практики), максимально

наближених до професійного життя (рішення конкретизованих клінічних і психологічних завдань).

Продуктивним визнається спілкування на рівні міжособистісного діалогу в тріаді «лікар-педагог-пацієнт-студент - майбутній лікар». У даний час особистісно орієнтований підхід в поєднанні з операціонально-діяльними моделями широко використовується для поліпшення якості підготовки майбутніх лікарів на доклінічному та клінічному етапах медичної освіти.

ЧАСТИНА II

Аудіювання повідомлення викладача про Державний стандарт у вищій медичній освіті й про основні нормативні документи змісту ВМНЗ.

Завдання 1. Прослухати дефініції основних нормативних документів змісту ВМНЗ.

А) Визначте, про який документ йде мова.

Б) Заповніть бланк.

Завдання аспіранта: вписати в бланк, що являє собою названий документ.

Бланк

№ п/п	Назва документа	Суть документа
1		Нормативний документ Міністерства охорони здоров'я України, який містить перелік дисциплін та інформацію про всі види навчальної діяльності (лекції, практичні заняття, навчальна і виробнича практика, заліки та екзамени).
2		Документ, складений вищим навчальним закладом освіти на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки, який визначає перелік і обсяг нормативних та вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби здійснення поточного й підсумкового контролю.
3		На основі навчального плану вищим навчальним закладом формується документна поточний навчальний рік. Він конкретизує форми проведення навчальних занять, їх обсяг, форми і засоби поточного та підсумкового контролю за семестрами. Декан факультету його затверджує.
4		Такий план є нормативним документом, за яким здійснюється навчання студента з огляду на вимоги освітньо-професійної програми відповідного рівня підготовки та освітньо-професійних інтересів і потреб студента.
5		Документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів.
6.		підручники, посібники, довідники та ін., які виконують основні функції освіти

7		<p>Книга, який містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до мети навчання, визначеної програмою та вимогами дидактики.</p> <p>Він має забезпечувати принципи навчання, містити ілюстровані малюнки, схеми, діаграми, запитання і завдання. Він включає:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Текстовий компонент: тексти — основний, додатковий, пояснювальний. 2. Позатекстові компоненти — апарат організації процесу засвоєння змісту, запитання і завдання, інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язування завдань, прикладів); таблиці; вправи; ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, плани, карти та ін.).
8		<p>Книга, зміст якої повністю відповідає навчальній програмі або ж розглядає окремі теми навчального предмета; може містити емпіричний матеріал, що слугує закріпленню основного теоретичного матеріалу.</p>
9		<p>Навчальне видання вказівок і роз'яснень з певного розділу і теми.</p>
10		<p>Електронна книга, яка містить основи наукових знань з певної дисципліни відповідно до навчальної програми й вимог дидактики.</p>

ЧАСТИНА III

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПИРАНТА

- Скласти список нормативних навчально-методичних документів кафедри за фахом
  - Підготувати коротке повідомлення «Права ВНЗ й за що він несе відповідальність»
- Ознайомлення з індивідуальною роботою на I-IV семестри (Додаток 1, Додаток 2).
- Проектування педагогічного дослідження (Додаток 1)
  - Складання аналітичної таблиці (Додаток 2) – до заліку
  - Підбір матеріалу до написання навчально-методичної статті або тез.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПРАНТА

з навчальної дисципліни

«ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»

1. Провести педагогічне дослідження з проблеми методики викладання дисципліни за фахом (I-IV семестри).
2. Підготувати до видання на базі педагогічного дослідження тези (IV семестр).
3. Створити фрагмент лекції з теми свого дисертаційного дослідження та з мультимедійною презентацією матеріалу до неї (IV семестр).
4. Обґрунтувати доцільність активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (електронних підручників, презентацій, комп'ютерних слайд-шоу тощо) для підвищення ефективності педагогічної майстерності та для оптимізації навчального процесу (IV семестр).

ПРОЕКТ**ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

з теми «.....»

ОБ'ЄКТ дослідження: медична освіта.**ПРЕДМЕТ дослідження:** педагогічна взаємодія між учасниками навчального процесу на фаховій кафедрі.**МЕТОДИ педагогічного дослідження:**

- педагогічне спостереження;
- вивчення літератури з педагогіки й методики.
- дослідна бесіда;
- узагальнення досвіду педагогів-практиків, педагогів-новаторів;
- вивчення методичних рекомендацій й розробок кафедри, продуктів навчальної й наукової діяльності студентів;
- теоретичний аналіз педагогічних ідей;
- педагогічний експеримент.

ВИД експерименту: природній.**МЕТА педагогічного дослідження:****- діагностична:**

- 1) виявлення рівня педагогічної діяльності викладачів фахової кафедри, власного педагогічно-професійного рівня (за параметрами: успішна/неуспішна; ефективна/не ефективна тощо, власно розробленими – до 10 параметрів);
- 2) установлення умов й причин, які забезпечують такий рівень;

- описова (або пояснювальна): вивчення та аналіз

- 1) літератури з педагогіки й методики;

- 2) новаторського педагогічного досвіду педагогів-фахівців кафедри,
- 3) педагогічного спостереження;
- 4) методичних рекомендацій й розробок кафедри, продуктів навчальної й наукової діяльності студентів тощо;
- 5) самоаналіз власного педагогічного досвіду;

- прогностична: експериментальне дослідження педагогічної дійсності й побудова на його основі власної моделі навчання студентів дисципліни за фахом.

РЕЗУЛЬТАТИ педагогічного дослідження:

- 1) підготувати до видання навчально-методичну статтю;
- 2) створити за темою своєї науково-дослідної роботи методичні розробки до одного практичного заняття або лекцію з мультимедійною презентацією матеріалу;
- 3) обґрунтувати доцільність активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій (електронних підручників, презентацій, комп'ютерних слайд-шоу тощо) для підвищення ефективності педагогічної майстерності та для оптимізації навчального процесу (Обсяг обґрунтування - 2-3 надруковані сторінки).

ТЕРМІНИ виконання :

- I етап (підготовка проекту, створення аналітичної табл. за наданим зразком: див. заняття № 2) – до заліку (Контроль ЗМ-I)*
- II етап (основний) – III-IV семестр*
- III етап (заключний) – IV семестр*

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Додаток 2

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ					
Тема практич. заняття / педагогіч ситуація	Педагогічні / методичні	Вирішення проблеми	Педагогічні / методичні	Педагогічні / методичні	Коментар
	<i>Промахи / помилки</i>	<i>Вірне / невірне Ефективне / не ефективне</i>	<i>Знахідки / удачі</i>	<i>Поради / рекомендації</i>	<i>Указівка на причину появи педагогічної проблеми / умови ефективного вирішення проблеми / методичне / педагогічне пояснення тощо</i>
1					

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
5. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
7. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>

Заняття № 3

МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Комунікативна тема: *Аналіз методики проведення практичного заняття у медичному ВНЗ. Тестування стилю навчання.*

Мета заняття:

- перевірка знання методів навчання, форм організації навчального процесу;
- розвиток комунікативних навичок участі у діалозі-розпиті;
- удосконалення вмінь аналізу, узагальнення й аргументованого повідомлення;
- формування й розвиток навичок складання методичних розробок окремих етапів практичного заняття (II етап) та розробки критеріїв оцінювання й коментарів оцінок студентів під час опитування.

Завдання:

Освітні – закріпити теоретичні знання про методичну систему навчання, сформувати вміння розробки навчально-методичних матеріалів з використанням різних методів й прийомів на занятті.

Розвивальні– розвиток вміння використовувати різноманітні методи, форми й прийоми під час проведення навчальних занять у медичному ВНЗ.

Аспірант повинен знати:

1. Поняття «методи навчання», «форми навчання», «прийом навчання», «активні методи», «кооперативний метод», «метод проєктів й моделювання», «лекція», «вид лекції», «практичне заняття».
2. Методи навчання та їх класифікацію.
3. Форми й прийоми організації навчального процесу.
4. Методику організації практичного заняття.

Аспірант повинен уміти:

1. Використовувати теоретичні знання про зв'язок між компонентами освіти, між цілями, змістом й методами під час організації практичної діяльності з навчання студентів медичного ВНЗ.

2. Застосовувати отримані знання під час проектування власної навчальної, виховної, методичної й науково-дослідної роботи.
3. Організовувати й проводити заняття з використанням основних активних методів навчання.

Аспірант повинен володіти:

1. Основними традиційними методами навчання у медичному ВНЗ.
2. Методами організації навчальної діяльності.
3. Технологіями розробки навчально-методичних матеріалів.
4. Основними методами дослідної роботи, зокрема, педагогічним спостереженням, педагогічним експериментом тощо.

ЧАСТИНА I

Завдання 1. Назвіть усі нормативні документи змісту освіти вашої кафедри. Скажіть, ким вони затверджуються.

Критерії оцінювання завдання 1- 2 за традиційною шкалою:

10 вірних відповідей = «5»

8-9 вірних відповідей = «4»

5-7 вірних відповідей = «3»

Завдання 2. Виконайте тести за розділом педагогіки «Методи та форми організації навчального процесу у вищій школі».

Форма перевірки: проблемні завдання й тести.

Критерії оцінювання завдання 1- 2 за традиційною шкалою:

20 вірних відповідей = «5»

18-19 вірних відповідей = «4»

15-17 вірних відповідей = «3»

1. ...– це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань.

- А) Методи навчання
- Б) Прийоми навчання
- В) Засоби навчання

2. ...– це складова методу, конкретні дії педагога й студентів, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів.

- А) Прийоми навчання
- Б) Методи навчання
- В) Засоби навчання

3. ... – це різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.).

- А) Засоби навчання
- Б) Прийоми навчання
- В) Методи навчання

4. У дидактиці існує традиційна класифікація методів навчання:

- А) усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка у навчанні.
- Б) за джерелами отримання знань, особливостями логіко-мисленнєвої діяльності, рівнем розумової активності.
- В) пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, самостійне спостереження.

5. НДДС у вищому навчальному медичному закладі здійснюється за такими основними напрямками:

- А) аудиторний, позааудиторний, поза вишівський
- Б) олімпіади, конференції, конкурси
- В) створювання нових задач та конструювання нових прийомів для їх розв'язання

6. ... передбачає досягнення мети через детальне розв'язання проблеми, яка повинна завершитись практичним результатом.

- А) Метод проектів
- Б) Проблемно-дослідницький метод
- В) Метод індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)

7. ... — це вид позааудиторної індивідуальної роботи студента під час виконання навчального, науково-дослідного чи проектного завдання.

- А) Метод індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)
- Б) Метод проектів
- В) Проблемно-дослідницький метод

8. ... організації науково-дослідницької діяльності студентів передбачає створення викладачем разом зі студентами проблемних ситуацій, спонукає їх до самостійної практичної роботи зі збирання та систематизації фактів.

- А) Метод індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)
- Б) Метод проектів
- В) Проблемно-дослідницький метод

9. Предметний науковий гурток як форма науково-дослідної роботи студентів найчастіше використовується в роботі зі студентами ... .

- А) всіх курсів
- Б) перших курсів

В) старших курсів

10. У дидактиці форма організації навчання класифікується за різними ознаками:

- А) кількістю студентів, місцем і тривалістю часу навчання, характером навчальної діяльності студентів, характером зв'язків між викладачем і студентами.
- Б) класичні навчальні заняття, заняття «без дзвінків», аудиторні, позааудиторні та поза вишівські форми.
- В) пасивні, активні та інтерактивні, класичні навчальні заняття, заняття «без дзвінків».

11. Найчастіше виокремлюють такі групи форм організації навчання:

- А) навчальні заняття, практична підготовка, самостійна робота, контрольні заходи
- Б) навчальні заняття, лекція, семінар, лабораторне заняття, консультація, самостійний перегляд телепередач
- В) робота з друкованими джерелами, самостійне вправлення, участь у роботі гуртків, експериментально-дослідницька робота, практична підготовка

12. Основними традиційними видами навчальних занять у ВМНЗ є:

- А) лекції, семінари, практичні заняття, консультації.
- Б) самостійне вивчення певних питань, участь у роботі гуртків, експериментально-дослідницька робота
- В) іспити, заліки, модульний контроль, контрольні роботи

13. До форм організації навчальної діяльності студентів (ФОНД) традиційно у педагогіці належать:

- А) фронтальна, групова, індивідуальна
- Б) інформаційна, орієнтовна, пояснювальна
- В) систематизуючи, стимулювальна, розвивальна

14. Пріоритетною вимогою при організації навчання студентів-медиків має виступати постановка запитань ... і залучення їх до розвитку клінічного мислення.

- А) дослідницького характеру
- Б) загального характеру
- В) конкретного характеру

15. ... - логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочністю та демонструванням дослідів.

- А) Навчальна лекція
- Б) Практичне заняття
- В) Навчальна консультація

16. ... зорієнтована на розкриття сутності навчального предмету, його предмету і завдань, змісту, взаємозв'язку з іншими дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом.

- А) Вступна лекція
- Б) Тематична лекція
- В) Оглядова лекція

17. ... передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

- А) Вступна лекція
- Б) Тематична лекція
- В) Оглядова лекція

18. ... застосовується перед або під час виробничих практик, виконанням дипломних робіт або складанням державних іспитів.

- А) Вступна лекція
- Б) Тематична лекція
- В) Оглядова лекція

19. ..., або лекція-дискурс — це викладу матеріалу у діалозі двох викладачів.

- А) Бінарна лекція
- Б) Вступна лекція
- В) Тематична лекція

20. На ... використовуються демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації.

- А) лекції-візуалізації
- Б) вступній лекції
- В) тематичній лекції

ЧАСТИНА II

Завдання 3. Візьміть участь у діловій грі «*Викладач-студент. Опитування*».

Дидактична мета: перевірка рівня сформованості знань з теми «Методи й форми навчання. Їх класифікація» та педагогічних навичок ведення діалогу-розпиту з теми (II етап практичного заняття), складання критеріїв оцінок та вміння педагогічних коментарів оцінювання.

Форма проведення: ділова гра «Опитування на практичному занятті (II етап проведення практичного заняття)»

Завдання:

- А) Сформулювати питання або скласти завдання за інформаційними листами з теми «Методи й форми навчання» (Додаток А), так, щоб студент зрозумів – необхідна коротка, але вичерпна відповідь й тільки головна інформація.

Мінімум – 3 питання або завдання. Максимум -7 питань або завдань.

Б) Скласти 3 питання за своїм конспектом лекції № 3.

В) Розробити критерії оцінок за відповіді під час опитування з теми.

Додаток А

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАТЕРІАЛ (ЛЕКЦІЯ № 3)

Метод навчання – це засіб спільної діяльності викладача і того, кого навчають, спрямований на досягнення освітніх цілей. Складова частина методу – прийом. Окремі прийоми можуть входити до різних методів навчання.

Метод навчання — це засіб спільної діяльності лікаря-педагога й студента, спрямований на реалізацію цілей і цінностей, які зумовлюють становлення особистості майбутнього лікаря й оволодіння ним основ професійної діяльності.

Систематизація методів навчання відбувається за різними ознаками. Наприклад, за джерелом передачі знань розрізняють:

- 1) словесні методи (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія);
- 2) наочні методи (ілюстраційний матеріал за допомогою таблиць, картин, плакатів, макетів, мап, демонстрації експерименту, комп'ютерних програм тощо);
- 3) практичні методи: вправи, лабораторні роботи, дидактичні ігри.

За ступенем участі суб'єктів освітнього процесу у створенні навчального матеріалу визначають наступні методи:

- 1) академічний, коли знання, навички передаються від викладача до студента у готовому вигляді, тиражуються;
- 2) активний означає «добування» знань під час самостійної роботи студента
- 3) інтерактивний, коли отримання нового знання відбувається завдяки спільній роботі учасників пізнавального процесу.

За засобом передачі інформації у навчальному процесі розпізнають:

- 1) пряме навчання – викладач у доступній формі, послідовно викладає основні поняття, закони і принципи предмета;
- 2) дослідження передбачає залучення студентів до проблемної ситуації і самостійний пошук відповідей;
- 3) моделювання уявляє собою участь у схематичному поданні реальних життєвих ситуацій;
- 4) спільне навчання передбачає роботу студентів у групах над певною частиною навчального матеріалу.

У практиці медичної освіти використовується термін «активні методи навчання». У свій час цей термін був віддзеркалюванням загальної тенденції відходу педагогіки від традиційних догматичних пасивних методів навчання, коли викладач був транслятором знань, інформації, а використані ним методи повинні були полегшити їх сприйняття. У деяких країнах він став використовуватися до вищої освіти як протиставлення «пасивним методам навчання».

Серед активних методів навчання у медичних ВНЗ визначають:

- лабораторні практикуми (вивчення матеріальних і матеріалізованих об'єктів, препаратів, муляжів, приборів, макетів, фантомів);
- вирішення клінічних задач, виконання мануальних дій на моделях чи пацієнтах (навички пальпації, перкусії, аускультатії, зупинки кровотечі, штучного дихання тощо);
- навчальні рольові та ділові ігри;
- навчально-дослідна робота студентів (НДРС) та науково-дослідна робота студентів (НДРС);
- рецензування, реферування літератури, виконання курсових та дипломних робіт, складання навчальної історії хвороби.

Більшість указаних методів навчання має проблемний характер, наприклад, моделювання і метод проектів.

У медичних ВНЗ України найбільш поширені наступні форми навчання: лекції, практичні заняття, семінари, лабораторні роботи та практикуми, курсові та дипломне проектування, навчальна практика й виробнича практика, курація хворих, консультації, заліки та екзамени, тьюторіали, самостійна робота студентів під контролем викладача.

Існує традиційна класифікація лекцій за їх функціональними завданнями: вступні, тематичні, підсумкові, оглядові лекції.

До інноваційних лекцій відносять проблемну лекцію, лекцію удвох, лекцію-візуалізацію, лекцію зі заздалегідь запланованими помилками та лекцію-конференцію, або консиліум.

У структурі лекції визначають три частини: вступ, основний зміст та висновок.

Основний етап ділової гри

Мета:

- актуалізація знань з теми заняття;
- розвиток комунікативних навичок й умінь ведення діалогу-розпиту;

- - розвиток комунікативних навичок й умінь оцінювання відповіді студента й коментар цього оцінювання;
- - розвиток педагогічних навичок вирішення проблемних педагогічних ситуацій;
- удосконалення педагогічного вміння організації колективу (групи чи співучасника) до виконання навчально-методичного завдання 3.

Умови ділової гри

Кожен член пари у ролі викладача задає по 3 питання, називаючи прізвище та ім'я аспіранта у ролі студента.

Виставляє оцінку й коментує відповідь студента, пояснюючи, чому у нього така оцінка.

Оцінка виставляється на аркуші, де записано прізвище, ім'я студента, оцінка й підпис викладача.

Усі інші аспіранти повинні прокоментувати педагогічну майстерність й методичні навички аспіранта у ролі викладача.

На опитування й коментар кожному аспіранту надається 4 хвилини.

Заключний етап гри

Завдання 4. Назвіть, які дидактичні й розвивальні цілі переслідував викладач цією грою.

ЧАСТИНА III

Завдання 5.

А) Виберіть з наданого методичного матеріалу нову й необхідну особисто вам інформацію (Додаток Б)

Б) Підготуйте у вигляді короткого повідомлення *обґрунтування* необхідності й важливості для вас цієї інформації.

Інформаційно-методичне забезпечення завдання з питань:

1. Основні види практичних занять.
2. Методичні рекомендації до розробки практичного заняття за фахом, семінару, лабораторного заняття.
3. Структура практичного заняття, семінару, лабораторного заняття.
4. Структура й методика складання схеми ООД викладача до практичного заняття.

5. Методичні рекомендації до використання різноманітних методичних прийомів з проведення заняття у медичному ВНЗ.
6. Оформлення методичних рекомендацій для студентів до практичних занять.

Логічна схема діяльності викладача на практичному (лабораторному) заняття

Навчальний предмет _____

Тема № ____ . Назва _____

Дидактична мета заняття: _____

- виховна — _____

- розвивальна — _____

Місце проведення: _____

Практичні завдання: _____

Методичні рекомендації: _____

Обладнання: _____

Тип практичного заняття _____

Рекомендована література

Основна:

Додаткова:

Хід практичного заняття

1. *Організаційний етап* включає:

1.1. Перевірка присутніх. Визначення готовності до заняття.

1.2. Повідомлення теми і мети заняття. Мотивація навчальної діяльності.

1.3. Діагностика вихідного рівня знань за допомогою контрольних запитань (тестів, термінологічного диктанту та ін.); перевірка знання обладнання і апаратури, які необхідні при проведенні лабораторного заняття; перевірка порядку експерименту і техніки безпеки при проведенні роботи.

2. Основний етап — методика навчання.

2.1. *Методичні вказівки, алгоритм розв'язання задач.*

2.2. *Самостійна (лабораторна) робота.*

На цьому етапі самостійна робота студента може бути представлена роботою з мікроскопом, фантомом, розв'язанням ситуаційних завдань, обговоренням проблемних питань, робота з комп'ютером, ведення хворого та ін..

2.3. *Контроль кінцевого результату.*

Продуктом самостійної роботи студентів можуть бути письмові протоколи, альбоми тощо, які вони здають на перевірку.

3. *Заключний етап.*

3.1. *Перевірка засвоєних навичок чи умінь.*

Викладач повинен підвести підсумок заняття, для цього варто застосувати контрольні запитання, оцінити виступи, відповіді студентів; визначити недоліки внести корекцію.

3.1. *Повідомлення домашнього завдання.*

Визначення цілей заняття

Три основні функції освіти: *дидактична, виховна і розвивальна.*

1. **Дидактична мета** — наперед сформований кінцевий результат навчання, яке полягає у наданні студенту системи наукових знань, умінь та навичок відповідно до профілю професійної підготовки, згідно навчального плану і навчальної програми.

Мета клінічного заняття формулюється *в термінах виконавської діяльності* лікаря, а принцип планування дидактичних цілей ґрунтується на рівнях оволодіння знаннями, які розглядалися вище:

Для кожного етапу практичного заняття необхідно вказати запланований рівень його засвоєння та контролю. Частіше на організаційному етапі здійснюється перевірка другого рівня знань. Але можливе планування і першого рівня для несуттєвих запитань, а також і третього рівня там, де передбачається контроль раніше сформованих навичок або вмінь. На кожному рівні використовуються різні типи вправ, про які також говорилося вище.

Традиційне визначення мети за допомогою слів «*вивчити*», «*дати знання*» неправильно, оскільки ні викладач, ні студент не можуть чітко сформулювати суть цих понять. Для будь-якої теми можна виділити в якості кінцевої мети певну дію. Визначення мети є принциповим моментом в організації навчання у цілому. Якщо не визначити мету заняття, то не можна точно встановити обсяг навчального матеріалу, тип та етапи його проведення. Рекомендується вказувати освітню мету заняття та її складові: конкретні *дидактичні, виховні та розвивальні цілі* щодо формування професійних умінь та навичок.

Студенти вищого медичного закладу у майбутній професійній діяльності виконуватимуть такі **види діяльності** та їх виробничі **функції**:

1. *Проектна діяльність. Функції:*

- встановлення попереднього клінічного діагнозу захворювання;
- встановлення попереднього клінічного діагнозу захворювання;

2. *Організаційна діяльність. Функції:*

- проведення санітарно-гігієнічних та профілактичних заходів;
- планування профілактичних та протиепідемічних заходів щодо інфекційних хвороб;
- проведення профілактичних та протиепідемічних заходів щодо інфекційних хвороб;
- проведення лікувально-евакуаційних заходів.

3. *Виконавська діяльність. Функції:*

- збирання інформації про пацієнта;
- оцінювання результатів лабораторних та інструментальних досліджень;

- визначення характеру лікування захворювань;
- визначення принципів лікування захворювань;
- визначення необхідного режиму праці та відпочинку при лікуванні захворювань;
- визначення необхідної дієти при лікуванні захворювань;
- визначення тактики ведення контингенту осіб, що підлягають диспансерному нагляду;
- визначення тактики ведення фізіологічних пологів та післяпологового періоду;
- визначення тактики надання екстреної медичної допомоги;
- надання екстреної медичної допомоги;
- виконання медичних маніпуляцій;
- оцінювання впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення (індивідуальне, сімейне, популяційне);
- ведення медичної документації;
- обробка державної, соціальної та медичної інформації.

У вищих медичних навчальних закладах формування мети навчання націлюється на рівень розвитку умінь і на узгодження з *видом навчальної діяльності, передбаченим процесом оволодіння знаннями і доповненням.*

Виховна мета спрямована на розвиток особистості, мотивації навчальної діяльності, ціннісних орієнтацій, інтелекту, моральних якостей, виховання культури прояву емоцій, волі, характеру тощо. З точки зору педагогіки сутність виховання полягає у засвоєнні особистістю соціального досвіду, формування погляду, переконань, вчинків і поведінки. У визначенні виховної мети слід враховувати:

- загальні вимоги суспільства до виховання і становлення особистості;
- змісту освіти та можливості кожного навчального предмету.

Особливістю визначення виховної мети є те, що її можна сформулювати до предмета, усієї теми, а у разі необхідності доповнювати на наступних заняттях. Найбільші можливості виховання у студентів-медиків духовних цінностей, які стосуються людини і суспільства. Тому доцільно вживати такі формулювання виховної мети:

а) *патріотичний:*

- пробуджувати національну гідність і гордість, виховувати етнічну пам'ять, історичне мислення;
- виховувати позитивне ставлення до ідеалів своєї нації, заохочувати студентів до наслідування у власному житті;
- викликати наслідування сучасних ідеалів, людей, які втілюють у собі якості громадянина України — творця і охоронця національних і загальнолюдських цінностей;

- заохочувати до наслідування духовних цінностей українського народу: працьовитості, любові до землі, готовності до захисту Батьківщини, боротьби зі злом і неправдою, патріотизму;

- виховувати гордість до рідної мови, пошану до надбань своїх предків;

б) *соціально-психологічний:*

- виховувати повагу до законів і норм співжиття у суспільстві, аналізувати власну поведінку відповідно критеріїв моральної та правової культури;

- розвивати здатність уявляти стан іншої людини, викликати почуття доброти, співчуття до когось, бажання допомагати іншим:

- розвивати почуття моральної відповідальності за доручену справу;

в) *екологічний:*

- виховання інтересу до рідної природи, її краси, бережливого ставлення до рідної місцевості, почуття гордості за феномени Природи України:

- виховувати відчуття невід'ємності і від природи;

- залучати до традицій бережливого ставлення до природи;

г) *трудовий:*

- виховувати повагу і шанобливе ставлення до родинних, народних і всенародних традицій і свят;

- розвивати почуття гармонії краси в праці та створення прекрасного; художньо-конструкторські здібності.

- формування «Я – особистості: «концепції особистості на основі самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, моральної само завершеності.

2. *Розвивальна мета* у вищому навчальному закладі полягає у формуванні творчої особистості, орієнтуванні на розвиток інтелекту, загальних професійних здібностей. Визначення розвивальної мети викладач може конкретизувати з моделі випускника вищого навчального закладу. Для випускника вищого медичного закладу пріоритетними *розвивальними цілями* є формування і розвиток:

- наукового світогляду для розвитку пізнавальних здібностей, для підготовки до праці;

- умінь та навичок необхідних для самостійного розв'язування навчальних і практичних завдань;

- мислення, пам'яті, творчої уяви, спостережливості, чіткої послідовності, міркування, доказовості;

- логічного мислення для навчання мистецтву коротко, точно, виразно й правильно висловлювати свої думки;

- базової підготовки у визначеній спеціальності;
- знань і умінь у галузі сучасної інформації (уміння отримання інформації з різних джерел, її систематизація, збереження, аналіз та використання);
- компетентності у системному аналізі та розв'язанні проблем виокремлення і збір даних, аналіз і синтез, пошуки і прийняття рішення; гнучкість і впевненість у застосуванні знань у нестандартних умовах, у роботі з відкритими проблемами, які мають множинні рішення і т. ін.;
- уміння презентувати результати досліджень у різних формах і видах;
- здатності до ефективної співпраці в групі («команді»), толерантність і урівноваженість;
- здатності формулювати власну думку після критичного аналізу інформації з багатьох джерел.

Для досягнення поставлених цілей заняття варто використовувати різноманітні методи і прийоми навчання і виховання. При їх доборі слід враховувати компоненти і функції методів, передбачати досягнення дидактичної, виховної і розвивальної мети заняття.

Визначення завдань практичного (лабораторного) заняття

Викладач зобов'язаний до кожного практичного (лабораторного) заняття визначати завдання, які повинні виконувати студенти з метою засвоєння відповідної теми. Зміст завдань має відповідати темі заняття, будуватися у вигляді моделей клінічних ситуацій, а запитання до завдань формулюватися такі, які виникають у лікарській практиці: поставити діагноз, скласти план діагностичних досліджень, визначити лікування тощо.

Завдання повинні відповідати логіці оволодіння навчальним предметом, їх потрібно підбирати з урахуванням уже відомих типів вправ - завдань-клінічних ситуацій у їх послідовності, дотримуватися наростаючої складності. Так, на початку підбираються завдання, що відносяться до опису ситуації, які включають всі необхідні варіанти діагностики або лікування досліджуваного захворювання, передбачені програмою для цього заняття. Використання тільки так званих «типових» завдань, співпадаючих з класичним описом захворювань, призводить до формування неадекватних способів мислення, оскільки захворювання «у чистому вигляді», тобто без супутніх процесів, без особливостей, залежних від індивідуальності організму, практично не зустрічаються. Тому важливо включати завдання і на диференціальну діагностику подібних захворювань. Виконання завдань на практичному (лабораторному) занятті відбувається за принципом «дерева цілей» (В.П.Безпалько, В.І.Бондар).

У залежності від дидактичної мети формулюються завдання — передбачені проміжні результати, які в комплексі забезпечують досягнення визначеної дидактичної мети. З цією метою визначають опорні смислові одиниці (цілі заняття — ЦЗ) із змісту навчального матеріалу (ЗНМ) і форми організації навчальної діяльності (ФОНД) студентів. Для розв'язання завдань на заняття викладач визначає адекватні методи і методичні прийоми навчання (МН) викладача і студентів.

Зразок логічної структури діяльності викладача на практичному занятті

Навчальний предмет *Внутрішні хвороби* _____

Тема № 2 . Назва _____ *Бронхіальна астма* _____

Освітня мета: засвоїти методику рентгенологічного дослідження хворого бронхіальною астмою, учитися приймати правильне рішення, мотивувати свою точку зору на діагноз, необхідне обстеження хворого. _____

Дидактична мета заняття: осмислити і зрозуміти методи діагностики, розвивати навички перкусії та аускультатії

- виховувати доброту, милосердя, співчуття пацієнтові ____

- розвивати клінічне мислення та персональні навички лікаря

Місце проведення: аудиторія _____

Практичні завдання:

1. Розвивати навичку аускультатії та перкусії.

2. Дослідити рентгенівський знімок органів грудної клітки з патологією (за темою).

Самостійно інтерпретувати його і зробити запис у зашиті.

3. Скласти схему огляду хворого із захворюванням органів дихання.

Методичні рекомендації.

Завдання 1.

Після актуалізації опорних знань і сприйняття методу перкусії та аускультатії, студенти розвивають навички і демонструють уміння їх проводити.

Завдання 2.

1. Оцінити якість знімка, після чого виявити на ньому зображення верхівки легень і кістководіафрагмальних сегментів.

2. Далі проводять опис тканини та їх характер (вогнищеві, фокусні), інтенсивність (м'які, середні, щільні), контури (чіткі, нечіткі), структуру (однорідна, неоднорідна).

3. Адекватно оцінити корені легень: форму, контури, розміри, зміщення.

4. Оцінити стан плеври, наявність спайок, рідини, пневмоторакс.

5. Заключення.

Обладнання: методичні рекомендації. рентгенівські знімки, копії історій хвороби, картки із запитаннями _____

Рекомендована література

Основна: _____ Додаткова:

Спільними рекомендаціями для підвищення ефективності семінарського, практичного і лабораторного заняття є:

- використовувати інтерактивні методи навчання;
- застосовувати різні форми організації навчання від індивідуальних до колективних;
- включати в контрольні запитання, запитання пов'язані з самостійною роботою, зокрема: *обґрунтуйте ...; опишіть* ; *проведіть порівняння* ; *встановіть, чому ?*;
- для кожної теми створити *систему вправ* для поетапного формування навичок і умінь;
- підбирати диференційовані завдання для студентів з різним сприйняттям навчального матеріалу і різним типом мислення;
- розробляти тести для проміжного і підсумкового контролю знань, умінь та навичок.

Логічна схема діяльності (ЛСД) викладача на лекційному занятті:

Навчальний предмет _____

Тема №____ . Назва _____

Освітня мета заняття:

- дидактична — _____
- виховна — _____
- розвивальна — _____

Місце проведення: _____

Завдання теми:

- студенти повинні знати: _____
- студенти повинні уміти: _____

Обладнання: _____

Тип лекції _____

Рекомендована література

Основна:

Додаткова:

Складаючи опорний конспект (ОК), слід врахувати наступне:

1. Опорний конспект, як матеріальний носій навчальної інформації — це елемент інформаційної системи, яка відображає структуру навчальної дисципліни і внутрішню логіку наукового змісту кожної її частини.
2. Дидактична особливість опорного конспекту, як засобу навчання, полягає у тому, що в його змісті кодується достатньо великий обсяг навчальної інформації: зміст теми, розділу, модуля, частини курсу чи навчальної дисципліни в цілому.
3. Система опорних конспектів з навчальної дисципліни може: структуруватися як ієрархія тематичних опорних конспектів, у яких зі збільшенням об'ємів навчального матеріалу відбувається зменшення, узагальнення чи укрупнення блоків інформації, тобто тематичні опорні конспекти стають ніби блоками ОК частини курсів, останні — блоками опорних конспектів навчальної дисципліни в цілому.
4. В ОК відтворюється головний зміст навчального матеріалу — його основа
5. При конструюванні ОК бажано дотримуватися наступного алгоритму:
  - окреслити послідовність вивчення матеріалу дисципліни, його структуру та основні проблеми, навколо яких можна генералізувати (об'єднувати) змістовні блоки ОК;
  - встановити системи зв'язків між окремими блоками навчального матеріалу на основі змістовних зв'язків;
  - виокремити в кожному блоці положення, які розкривають його зміст і визначити засоби кодування цих положень (графічні форми, слова, фрази, умовні знаки, аббревіатури, скорочення, спрощені малюнки, графіки, схеми, таблиці, окремі формули і позначення);
  - розробити ескіз ОК та апробувати його серед студентів, внести доповнення, а при необхідності — зміни;
  - виготовити на основі ескізу оригінал, придатний для використання.

ЧАСТИНА ІІІ**САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПІРАНТА**

Завдання 1.Пройти тест «Стилі навчання» (Додаток 1).

Мета тесту: визначення власного стилю навчання для подальшої ефективної викладацької діяльності – для вибору оптимальних методів й форм навчання.

Завдання 2. Проаналізувати результати тесту й скласти аргументоване повідомлення про проектування власної навчально-методичної роботи відповідно до результатів тесту.

Форма виконання: письмова творча робота.

Обсяг творчої праці – 1 - 1,5 друкованої сторінки.

Зразок надається – Додаток 2.

Завдання 3. Скласти схему ООД викладача на практичному занятті за вашим фахом.

Зразок надається - Додаток 3

ОПИТУВАЛЬНИК СТИЛІВ НАВЧАННЯ

Відзначте ті твердження, які характеризують Ваш стиль навчання

1. Я абсолютно коректний (на) в усьому.
2. Мені подобається ризикувати.
3. Я віддаю перевагу вирішувати проблеми, використовуючи підхід «крок за кроком», а не шляхом здогадок.
4. Я віддаю перевагу простим речам, прямим речам.
5. Я часто роблю речі «тільки тому, що я відчуваю, що так треба», а не тому, що я прийняв таке рішення на основі логічних міркувань
6. Я не часто приймаю речі «на віру». Я люблю сам (а) перевіряти усе.
7. Важливо, що ми вчимо, ніж те, як це працює на практиці.
8. Я активно шукаю нові підходи в роботі.
9. Коли я чую про нову ідею, то відразу ж починаю розробляти план, як перевірити її, випробувати.
10. Я взагалі схильний (на) дотримуватися встановлених порядків, правил суворого розкладу.
11. Я ретельно доробляю речі до кінця. Я не люблю робити передчасних висновків.
12. Я приймаю рішення дуже обережно, ретельно зважуючи всі можливості.
13. Я не люблю розпорошеність, вважаю за краще бачити речі в певній цілісності.
14. У дискусіях я висловлююся лише по суті.
15. Я люблю випробувати нове і відмінне від колишнього.
16. Я люблю все обдумати, перш ніж приходити до якогось висновку.
17. Мені важко презентувати нестандартні ідеї спонтанно.
18. Я віддаю перевагу отриманню якомога більше різноманітної інформації про предмет: чим більше я маю «для посіву», тим краще.
19. Я вважаю за краще робити справи по мірі того, як вони з'являються, а не планувати їх заздалегідь.
20. Я схильний (на) оцінювати ідеї інших по тому, як вони працюють на практиці.
21. Я не думаю, що можна приймати рішення, ґрунтуючись тільки на почуттях. Потрібно враховувати всі факти.
22. У мене невеликий «пунктик» щодо того, ЯК я роблю речі, тобто я трохи перфекціоніст (ка).
23. У дискусіях я зазвичай виступаю з безліччю нестандартних ідей.

24. У дискусіях я висуваю ідеї, які, я знаю, будуть працювати
25. Я віддаю перевагу, якщо можна, подивитися на проблему з різних сторін, перш ніж почати працювати.
26. Зазвичай я кажу більше, ніж слухаю.
27. Досить часто я можу розробити багато практичних способів виконання роботи.
28. Я впевнений (а) в тому, що ключовим в успішній роботі є ретельне логічне мислення.
29. Якщо мені потрібно написати офіційного листа, я вважаю за краще написати кілька проектних варіантів, перш ніж приступити до фінальної версії.
30. Я розглядаю всі альтернативи, перш ніж приймати рішення.
31. Я не люблю нестандартні ідеї. Вони не дуже практичні.
32. Перш ніж стрибнути, потрібно озирнутися.
33. Зазвичай я більше слухаю, ніж говорю.
34. Не важливо, ЯК речі робляться: головне, щоб вони працювали.
35. Мене дратують правила і плани: вони позбавляють проблему її суті.
36. Зазвичай я на вечірці - душа компанії.
37. Я роблю все можливе, щоб виконати роботу.
38. Я люблю докопуватися до суті речей і дізнаватися, як вони працюють.
39. Я люблю такі зустрічі і дискусії, які проходять за чіткою схемою, згідно з порядком денним.
40. Я не проти, якщо іноді речі виходять з-під контролю.

Потім визначається стиль навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Опитувальник стилю навчання

ПІДРАХУНОК БАЛІВ за стилями навчання			
Якщо у попередньому листі опитувальника Ви віднесли твердження до себе, то поставте поруч з номером твердження у відповідному стовпці «галочку».			
Потім підрахуйте їх кількість у кожному стовпці			
2	11	1	4
5	12	3	7
8	16	6	9
15	18	10	14
19	21	13	20
23	25	17	24
26	29	22	27

35	30	28	31
36	32	38	34
40	33	39	37
Активіст	Мислитель	Теоретик	Прагматик

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС СТИЛІВ НАВЧАННЯ

Активісти

Активісти повністю присвячують себе новим переживанням. Вони задоволені «тут і зараз» і щасливі, знаходяться у владі безпосереднього переживання. Вони відверті, не скептичні, і це робить їх оптимістами у всьому новому. Їх філософія: «Я спробую що-небудь ще». Вони спочатку діють, а потім обмірковують наслідки.

Їхні дні заповнені діяльністю. Вони беруться за вирішення завдання, маючи безліч ідей. Як тільки захоплення однієї діяльністю проходить, вони шукають іншу. Вони прагнуть отримати новий складний досвід, але їх дратує сам процес виконання завдання, необхідність концентрації. Вони товариські люди, постійно взаємодіють з іншими, але в процесі спілкування прагнуть бути у центрі подій.

Мислителі (рефлексивне спостереження)

Мислителі воліють обдумування завдання активної участі. Вони розглядають проблему з різних точок зору. Збирають різноманітні дані і вважають за краще все ретельно обміркувати, перш ніж прийти до висновку.

У ретельної добірці і аналізі даних завдання проявляється їх тенденція відкладати так довго, як тільки це можливо, прийняття рішення.

Їх девіз: «Будь обережний!» Це завбачливі люди, які люблять прораховувати всі можливі варіанти перш, ніж діяти. Вони вважають за краще займати останні ряди на зборах і дискусіях.

Люблять спостерігати за діями інших людей. Під час дискусії вони прислухаються до думок інших перш, ніж висловити своє власне. Вони мають тенденцію до заниженої оцінки і деяке відсторонене, терпиме ставлення до дійсності.

Теоретики (абстрактна концептуалізація)

Теоретики інтегрують і узагальнюють спостереження в складні, але логічні теорії. Їх спосіб вирішення завдань послідовний і логічний.

Вони перетворюють непорівнянні факти в узгоджені теорії. Вони відносяться до тих людей, які не дозволяють собі відпочити до тих пір, поки всі речі не будуть

впорядковані в раціональні схеми. Їм подобається аналіз і синтез. Їх проникливість будується на основі припущень, правил, теоретичних моделей і розумових схем. Вони прихильники філософії, заснованої на раціональності та логіки. «Якщо це логічно, то це добре». Вони часто запитують: «Чи має це сенс? Як це пов'язано з тим? Що тому сприяло?». Вони присвячують себе раціональній об'єктивності, а не чомусь суб'єктивному або інтуїтивному. Їх підхід до проблеми завжди логічний. Це їх «ментальна установка» і вони наполегливо заперечують все, що цьому суперечить.

Прагматики (активне експериментування)

Прагматики прагнуть перевіряти всі ідеї, теорії і техніки, щоб переконатися, що вони працюють на практиці. Вони рішуче розшукують нові ідеї і при першій нагоді експериментують з їх застосуванням. Вони з тих людей, які, повертаючись з курсів менеджменту, переповнені новими ідеями, які вони хочуть здійснити на практиці. Вони прагнуть досягти успіху в справах і діють швидко і впевнено, якщо ідея їх приваблює.

Вони нетерпимі до роздумів і відкритих дискусій. Це дуже практичні, «приземлені» люди, які реагують на проблеми як на «виклик». Їх філософія - «завжди є краще рішення» і «то добре, що працює».

Таблиця 2

Переваги людей певного стилю навчання

Активісти	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
ділитися враженнями і досвідом знайти відгук на свою діяльність дружніх вчителів відгук інших людей застосовувати набуті вміння до реальних проблем самостійно мислити	теоретичних доповідей
Мислителі	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
роз'яснення експерта і невелику кількість дискусій оцінювати ідеї та задуми за об'єктивними критеріями	занять, спрямованих на реалізацію задач занять, пов'язаних зі своєю професією виконувати ролі (симуляції), коли їх оцінюють інші учасники

мати час для роздумів	
Теоретики	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
<p>творюти теорію на основі дослідження окремих випадків</p> <p>теоретичні міркування «Експертів»</p> <p>діаграми, таблиці</p> <p>добре систематизовані заняття</p>	<p>вправ в групах</p> <p>симуляції</p> <p>самостійності</p> <p>ділитися своїми враженнями</p>
Прагматики	
ЛЮБЛЯТЬ	НЕ ЛЮБЛЯТЬ
<p>дискусії в невеликих групах</p> <p>проекти</p> <p>відгук інших людей</p> <p>завдання для виконання після занять</p> <p>практичні проблеми</p> <p>формування умінь</p>	<p>доповідей</p> <p>оцінювати роботу (добре-погано)</p> <p>вчителів в ролі майстра церемонії</p> <p>нагляду</p>

СПІВВІДНЕСЕННЯ СТИЛЮ НАВЧАННЯ З ПРОЕКТУВАННЯМ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

(Зразок повідомлення)

Не можна забувати про те, що без ефективної взаємодії з аудиторією неможливо досягти поставлених цілей.

Мій тип особистості - інтроверт, сенсорний, раціональний, статичний - багато у чому підходить до проведення обраного мною курсу «?».

Такі характеристики як почуття відповідальності, серйозність, спокій і працьовитість дозволяють добре виконувати будь-яку роботу, і тим більше викладацьку.

Методичність допоможе вибудувати логіку курсу за спеціальністю. Здатність людей мого типу переконливо обґрунтувати свої погляди, твердження дозволить привернути увагу студентів не до поверхневого сприйняття матеріалу, а до того, що кожне поняття і явище має свою внутрішню логіку і вимагає розуміння його суті характеристик.

На мій погляд, матеріал, запропонований студентам на лекції, необхідно представляти у проблемному вигляді. Наприклад, почати лекцію з прикладу, сформулювати питання, які студенти, напевно, задають собі самі.

Під час заняття постійно запрошувати аудиторію до діалогу. Якщо вірити наведеним у тексті характеристикам мого характеру, то можна дати такий опис: «Каже те, що думає, і думає про те, що говорить».

Ніколи не забувайте, що аудиторію неможливо обдурити. Вдалим прийомом активізації уваги студентів можна вважати ситуацію, коли викладач висловить свій погляд на будь-яку проблему і, тим більше, якщо його погляд суперечить думці студента. Пом'яму, аудиторія з великим задоволенням сприймає запитання на кшталт: «Як ви думаєте, що з тієї чи іншої теорії можна застосувати на практиці, а що має велике теоретичне значення, і чому?»

Однак обережність і відданість традиціям у моєму характері не дозволять при обговоренні забути про такі принципи проведення лекції як науковість, аргументованість і доказовість. Що ж стосується проведення семінарів, то такі форми проведення занять як ділова гра, дискусії, моделювання та багато іншого можуть використовуватися протягом усього мого курсу.

Зазначені здібності - дотримуватися системи і порядку, а також терпимо ставитися до тих, хто не поділяє моєї думки, - дозволять розкріпачити студентів, дати можливість творчо мислити. З іншого боку, вміння підвести логічний підсумок

(уникаючи, звичайно, таких непотрібних фраз як: є така думка, є інше, а істина десь посередині), привести все обговорене в систему, а також ретельно проконтролювати коректність відповідей і висловлювань студентів - все це повинно допомогти закріпити знання студентів.

Хочеться погодитися з авторами тесту щодо такої моєї риси як здатність залишатися зовні спокійної у скрутну хвилину. Викладач повинен нести з собою в аудиторію гарний і добрий настрій.

На додаток до цього ще хочеться зазначити, що при взаємодії з аудиторією необхідно завжди пам'ятати про те, що студент - це особистість, зі своїм характером, почуттям власної гідності, своїм поглядом на події, що відбуваються і індивідуальними здібностями до сприйняття матеріалу.

Студенти повинні знати, які питання є обов'язковими для всіх (найбільш прості), а які вимагають додаткових знань, творчого мислення, певних дослідницьких навичок.

На мій погляд, потрібно постаратися встановити психологічний контакт з кожним студентом, щоб знати, які індивідуальні стимули до активізації розумової діяльності необхідно застосувати.

Якщо згадати, що аудиторія, яка вивчає даний курс, є профільною, то складні, проблемні питання - невід'ємний елемент процесу навчання.

Грамотно, цікаво сформульоване питання - значить посприяти розширенню поглядів студента на багатогранність, глибину досліджуваного предмета.

Нехай не кожне питання знайде відповідь у студента зараз, але зможе викликати інтерес до будь-якої самостійної роботи. Тобто складне питання - це не питання, яке заганяє студента у глухий кут, а те, яке вимагає побудови логічних ланцюжків, аналізу і т. Д. Не страшно, що покладені на студентів надії можуть не виправдатися, набагато гірше, якщо я як викладач недооцінила їх досвід, знання і розумові здібності.

Для проведення занять зі студентами першого курсу можна використовувати такі методи активного навчання: заняття у формі змагань та ігор; заняття з елементами самооцінки і взаємооцінки; дослідницькі завдання.

Підводячи підсумки мого твору, мені хотілося б сказати, що якби у мене була можливість викладати курс за фахом ....., то мої особистісні характеристики дозволили б ефективно досягати поставлених цілей в навчанні.

Зразок логічної структури діяльності викладача на практичному занятті

Навчальний предмет Внутрішні хвороби _____

Тема № 2 . Назва _____ Бронхіальна астма _____

Освітня мета: засвоїти методику рентгенологічного дослідження хворого бронхіальною астмою, учитися приймати правильне рішення, мотивувати свою точку зору на діагноз, необхідне обстеження хворого. _____

Дидактична мета заняття: осмислити і зрозуміти методи діагностики, розвивати навички перкусії та аускультатії

- виховувати доброту, милосердя, співчуття пацієнтові _____

- розвивати клінічне мислення та персональні навички лікаря

Місце проведення: аудиторія _____

Практичні завдання:

4. Розвивати навичку аускультатії та перкусії.

5. Дослідити рентгенівський знімок органів грудної клітки з патологією (за темою).

Самостійно інтерпретувати його і зробити запис у зашиті.

6. Скласти схему огляду хворого із захворюванням органів дихання.

Методичні рекомендації.

Завдання 1.

Після актуалізації опорних знань і сприйняття методу перкусії та аускультатії, студенти розвивають навички і демонструють уміння їх проводити.

Завдання 2.

4. Оцінити якість знімка, після чого виявити на ньому зображення верхівки легень і костодіафрагмальних сегментів.

5. Далі проводять опис тканини та їх характер (вогнищеві, фокусні), інтенсивність (м'які, середні, щільні), контури (чіткі, нечіткі), структуру (однорідна, неоднорідна).

6. Адекватно оцінити корені легень: форму, контури, розміри, зміщення.

4. Оцінити стан плеври, наявність спайок, рідини, пневмоторакс.

5. Заключення.

Обладнання: методичні рекомендації, рентгенівські знімки, копії історій хвороби, картки із запитаннями _____

Рекомендована література

Основна: _____ Додаткова:

УВАГА!

Педагогічний проект розпочався. Дотримуйтесь, будь ласка, терміну його виконання, вимог до слідування етапів проекту й своєчасного надання його проміжних результатів.

Підготуйте до наступного практичного заняття № 4 доповідь про одну з найбільш популярних нових педагогічних технологій навчання та до участі у бесіді-дискусії.

Бесіда-дискусія

1. Запропонуйте приклади використання стратегії інноваційного навчання у професійній діяльності.
2. Які з відомих вам навчальних технологій більшою мірою забезпечують професійно-особистісний розвиток студентів й чому?

Відповіді на питання мають бути аргументовані й відстоювати власну позицію.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.

Заняття № 4

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Комунікативна тема: *Класифікація й аналіз інноваційних технологій навчання. презентація нової технології навчання. ЗМІ*

Мета заняття:

- перевірка знання класифікації інноваційних технологій навчання;
- розвиток здібностей до змістової співпраці, аналізу навчально-виховного процесу та його результатів
- формування компетентності у сфері використання нових технологій інтерактивного навчання;
- сприяти закріпленню вмінь використовувати теоретичні знання про комп'ютерні та мультимедійні технології навчання на практиці;
- надання знань про використання технології «ПОРТФОЛІО», педагогічного проектування та кейс-технології в освітньому процесі.

Завдання:

Освітні – закріпити теоретичні знання про комп'ютерні, мультимедійні технології навчання: уточнити й поглибити уявлення про сутність, принципи, методи модульного й модульно-рейтингового навчання у ВМНЗ, кейс-технології в освітньому процесі; про сутність технології «ПОРТФОЛІО» й педагогічного проектування.

Розвивальні – розвиток здібностей до самоуправління під час професійної діяльності, рефлексивних здібностей, до вибору технологій навчання залежно від мети заняття.

Виховні – *формувати мотивацію самовдосконалення у професійній діяльності.*

Аспірант повинен знати:

1. Основні поняття «педагогічна технологія», «комп'ютерні технології навчання», «технології програмного навчання», «мультимедійні технології», «компоненти комп'ютерних технологій навчання», «модель мережевого навчання», «інформаційні технології навчання», «технологія модульного навчання», «модель телекомунікаційних технологій», «ігрові педагогічні технології», «кейс-технології», «мозковий штурм», «дистанційне навчання».

2. Суть технології «ПОРТФОЛІО» й педагогічного проектування. Мету застосування цих технологій у освітньому процесі. Недоліки й переваги «ПОРТФОЛІО» та педагогічного проектування.

Аспірант повинен уміти:

1. Використовувати теоретичні знання про інноваційні технології навчання для організації практичної діяльності щодо навчання студентів.
2. Застосовувати отримані знання під час проектування власної навчальної, виховної, методичної й науково-дослідної роботи.
3. Організувати й проводити заняття з використанням комп'ютерних, мультимедійних та інших новітніх технологій навчання.

Аспірант повинен володіти:

1. Основами комп'ютерних й мультимедійних, проектних, кейс-технологій та модульно-рейтингового навчання, дистанційного навчання у медичному ВНЗ.
2. Засобами аналізу й узагальнення передового досвіду організації навчання у ВНЗ, підготовки рекомендацій до використання у навчальному процесі сучасних освітніх технологій.

ЧАСТИНА I

Завдання 1. Перевірка термінології й понять найбільш популярних нових педагогічних технологій навчання (індивідуальне опитування за картками: 12 варіантів): *«педагогічна технологія», «комп'ютерні технології навчання», «технології програмного навчання», «мультимедійні технології», «компоненти комп'ютерних технологій навчання», «модель мережевого навчання», «інформаційні технології навчання», «технологія модульного навчання», «модель телекомунікаційних технологій», «ігрові педагогічні технології», «кейс-технології», «мозковий штурм», «дистанційне навчання».*

Завдання 2. Бесіда-дискусія

1. Запропонуйте приклади використання стратегії інноваційного навчання у професійній діяльності.
2. Які з відомих вам навчальних технологій більшою мірою забезпечують професійно-особистісний розвиток студентів й чому?

Відповіді на питання мають бути аргументовані й відстоювати власну позицію.

ЧАСТИНА II

Завдання 1. Ознайомлення з сутністю методу «кейс-технології», технологій «ПОРТФОЛІО» й педагогічного проектування.

Завдання 2. Ознайомлення з новітніми освітніми технологіями, які пропонуються до розгляду аспірантами (за їхніми доповідями).

- ❖ *Завдання 1-2 виконуються на базі самостійної позааудиторної роботи аспірантів з підготовки докладів за темою заняття.*
- ❖ *Підготовку докладів передбачено робочою програмою курсу.*
- ❖ *Виконується підготовка докладів відповідно до встановлених викладачем термінів.*

ЧАСТИНА III

Завдання 1. Аналіз переваг і недоліків розглянутих на уроці інноваційних технологій навчання.

Задание 2. Бесіда–дискусія.

1. Використання яких освітніх технологій, з розглянутих на сьогоднішньому занятті, ви вважаєте найбільш продуктивними?
2. Які завдання викладача реалізуються у запропонованих технологіях?
3. Визначте творчі методичні знахідки й сформулюйте пропозиції щодо подальшого удосконалення методики викладання вашого навчального предмету.

ЧАСТИНА IV

Завдання 1. Виконання контрольного тесту за матеріалом ЗМ І: комп'ютерне тестування

ЧАСТИНА V

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПІРАНТА

- Підготувати тези з обґрунтуванням доцільності активного використання інформаційно-комунікативних технологій для оптимізації навчального процесу з вашої дисципліни.

Термін виконання – IV семестр

Рекомендації

Висловіть у своїх тезах пропозиції щодо подальшого удосконалення методики викладання вашого предмету у ВМНЗ.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.

Заняття №5

ОРГАНІЗАЦІЯ Й ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Комунікативна тема: *Характеристика видів й засобів опитування. Діагностика знань. Тест для визначення результатів навчання. Дискусія з теми «Об'єктивність оцінювання знань студентів»*

Мета заняття:

- перевірка знань видів й засобів опитування;
- розвиток комунікативних умінь діагностування рівня знань студентів;
- розвиток уміння аналізу результатів навчання студентів;
- удосконалення комунікативних умінь участі у дискусії за пропонованою темою.

Завдання:

Освітні – закріпити знання про методи, види і форми контролю, про сутність оцінювання й оцінки, розвиток комунікативних вмінь узагальнення, аргументованого повідомлення.

Розвивальні – розвиток уміння ефективного використання знань про критерії якості навчання, про форми й види контролю, про основні положення оцінювання успішності навчальної діяльності студентів для організації контролю знань, умінь та навичок зі своєї дисципліни.

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної самостійної роботи.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «якість вищої освіти», «якість навчання», «компетентність», «компетенція», «контроль», «оцінювання», «оцінка».
2. Основні показники якості навчання.
3. Основні види контролю і основні види перевірки.
4. Основні методи контролю успішності студентів.
5. Норми оцінок у сучасній вищій школі.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях дидактики з питань контролю.
2. Використовувати теоретичні знання про контроль й оцінювання під час організації практичної діяльності з навчання студентів ВНЗ.
3. Встановлювати мету й функції того чи іншого виду контролю.
4. Об'єктивно й коректно використовувати критерії оцінювання успішності студентів під час викладацької діяльності.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Контроль за навчальними досягненнями студентів».

2. Основними правилами і способами проведення контролю у ВШ.
3. Основними прийомами оцінювання і системою оцінок успішності навчання студентів.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття за розділом дидактики «Контроль за навчальними досягненнями студентів».

Критерії оцінювання завдання 1- 2 за традиційною шкалою:

10 вірних відповідей =»5»

8-9 вірних відповідей = «4»

5-7 вірних відповідей = «3»

1. Якість освіти – ....

- сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства

- сукупність кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних ресурсів

- сукупність предмету, цілі праці, виробничих операцій, професійних вмінь, знань, навичок, компетенцій спеціалістів

2. Фахівці у сфері якості виділяють ...

- три складові якості освіти

- чотири складові якості освіти

- дві складові якості освіти

3. Основою для оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості діяльності ВНЗ являються ...

- стандарти вищої освіти

- освітньо-кваліфікаційні характеристики

- навчальні програми з дисциплін

4. У законі України про вищу освіту компетентність трактується як ...

- результат навчання за освітньо-професійною, освітньо-науковою програмами

- динамічна комбінація знань, умінь та навичок, особистісних якостей, що лежить в основі кваліфікації випускника

- здатність особистості застосовувати в професійній діяльності набуті знання, уміння та навички, а також використовувати узагальнені способи виконання дій

5. Основними показниками якості навчання студента являються ...

- знання та особисті якості
- уміння та навички
- знання, уміння, навички та особисті якості

6. Контроль у вищій школі — ... .

- це спосіб виявлення й оцінювання результатів спільної діяльності студента і викладача
- це спосіб виявлення й оцінювання результатів діяльності студента
- це спосіб оцінювання результатів діяльності студента

7. Контроль включає такі компоненти:

- перевірку, оцінювання, оцінку та облік
- перевірку, оцінювання та оцінку
- перевірку, оцінку та облік

8. На сучасному етапі критерієм оцінювання умінь та навичок є ...

- точно обрана величина, що є визначником якості навчальної діяльності
- нестала величина, що є визначником якості навчальної діяльності
- точно обрана величина, що є визначником якості освіти

9. Для ефективності контролю і дієвості оцінки важливими умовами є ...

- об'єктивність і коректність норми
- відповідальність викладача за об'єктивність
- професійна сумлінність і справедливість викладача

10. Процес аналізу й оцінювання навчальної діяльності студентів передбачає реалізацію таких функцій: ... .

- навчальної, діагностичної, прогностично-методичної, стимулюючо-мотиваційної, розвивальної, виховної
- навчальної, діагностичної, стимулюючо-мотиваційної, розвивальної
- навчальної, стимулюючо-мотиваційної, розвивальної, виховної

Завдання 2. Визначте про яке дидактичне явище йде мова

1. Перевагою ... перевірки є те, що за короткий термін вдається скласти уявлення про знання багатьох студентів, результати перевірки зберігаються і є змога з'ясувати деталі й неточності у відповідях.

- письмової
- усної
- практичної

2. Суттю ... є усвідомлене регулювання студентом своєї діяльності задля забезпечення таких її результатів, які б відповідали поставленим завданням, вимогам, нормам, правилам, зразкам.

- *метода програмованого контролю*
- *метода самоконтролю*
- *метода графічного контролю*

3. ... передбачає критичне ставлення студента до своїх здібностей і можливостей, об'єктивне оцінювання досягнутих результатів.

- *метод графічного контролю*
- *метод практичної перевірки*
- *метод самооцінки*

4. ... стосується конкретних студентів і має на меті з'ясування рівня засвоєння студентом певних знань, умінь і навичок.

- *індивідуальна перевірка*
- *фронтальна перевірка*
- *колоквіум*

5. До підсумкових форм контролю відносять ... .

- *заліки, курсові роботи, державні іспити*
- *заліки, курсові роботи, дипломні проекти, іспити*
- *заліки, іспити, курсові роботи, дипломні проекти, державні іспити*

6. ... переважно проводять як співбесіди без білетів і оцінок.

- *Заліки*
- *Іспити*
- *Курсові роботи*

7. Ця форма контролю педагогічно цінна тим, що випускник має можливість отримати важливий інтелектуально-практичний досвід для завершення свого формування як спеціаліста. Це .... .

- *дипломний проект (робота)*
- *іспити*
- *державні іспити*

8. У педагогіці модуль — це ...

- *функціональний вузол навчально-виховного процесу, довершений блок дидактично адаптованої інформації.*
- *термін, який означає суб'єктивну оцінку явища за заданою шкалою*
- *відокремлювана, відносно самостійна частина якоїсь системи, організації, пристрою.*

9. Модернізація навчального процесу в руслі вимог Болонської декларації передбачає значне збільшення обсягів самостійної роботи студента до ... .

- *50—60 %*

- 10-20 %
- 20-30 %

10. Оцінювання — це один із ... .

- завершальних етапів навчальної діяльності студента
- етапів визначення успішності навчання студента
- завершальних етапів навчальної діяльності студента та визначення успішності навчання

ЧАСТИНА II

Завдання 1.

- А) Ознайомтеся з інформаційною карткою.
- Б) Дайте назву інформації. Визначте мету ознайомлення студента з даною інформацією.
- В) Підготуйтеся до проведення поточного контролю за визначеною вами темою у формі усного опитування (*робота всієї групи*).

Матеріали інформаційної картки

Картка 1

Визначення методів контролю спрямоване на певний рівень оволодіння знаннями. Для проведення контролю розробляють різні види матеріалів: *запитання, тести, клінічні ситуації та професійні задачі*.

Запитання. Усне опитування передбачає таку послідовність формулювання запитань з урахуванням специфіки предмета і вимог програми; підготовка студентів до відповіді і викладу знань; коригування викладених у процесі відповіді знань; аналіз і оцінювання відповіді.

За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки можуть бути: *репродуктивними* (передбачають відтворення вивченого); *реконструктивними* (потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах); *творчими* (застосування знань і вмінь у значно змінених, нестандартних умовах, перенесення засвоєних принципів доведення (способів дій) на виконання складніших завдань).

За актуальністю запитання для усної перевірки поділяють на основні, додаткові й допоміжні. *Основні запитання* передбачають самостійну розгорнуту відповідь (наприклад, запитання семінарського заняття), *додаткові* — уточнення того, як студент розуміє певне питання, формулювання, формулу тощо, *допоміжні* — виправлення помилок, неточностей. Усі запитання мають бути логічними, чіткими, зрозумілими і посильними, а їх сукупність — послідовною і системною.

Тест на виявлення рівня загальної навчальної компетентності — комплекс тестових завдань, що дають змогу оцінити рівень загальної навчальної компетентності осіб, які мають намір здобути вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти.

Основна мета тестового контролю знань (ТКЗ) — оцінювання рівня засвоєння знань студентів після вивчення дисципліни й одержання інформації з метою удосконалення процесу навчання.

Відповідно до загальної мети можна виділити такі основні функції ТКЗ: 1) діагностична; 2) навчальна; 3) організуюча; 4) виховна.

Функція діагностики впливає із самої суті контролю, спрямованого на збирання, аналіз та інтерпретацію результатів оцінки для визначення реального рівня сформованості знань студента.

Навчальна функція спрямована на досягнення однієї з найважливіших цілей — оволодіння студентами змістом освіти (певної дисципліни). Мається на увазі той факт, що студент при вирішенні тестового завдання ще раз повторює пройдений матеріал і краще закріплює отримані знання.

Організуюча функція педагогічного контролю виявляється в його впливі на організацію навчального процесу. Залежно від отриманих результатів контролю викладач вносить відповідні зміни в навчальний процес, що виявляються в нових підходах, формах, методах та дидактичних засобах навчання.

Виховна функція. Тестова перевірка допомагає студентам удосконалювати свої знання, систематизувати їх, розвивати пам'ять, мислення, гуманізувати освітній процес і на цій основі формувати гармонійно розвинуту творчу особистість.

Як один з елементів процесу навчання ТКЗ регламентується відомими загальними принципами педагогіки: 1) об'єктивності і справедливості оцінювання; 2) науковості; 3) ефективності й оперативності; 4) систематичності; 5) єдності вимог; 6) гласності та ін.

Відповідно до змісту завдань педагогічного контролю педагогічний тест повинен задовольняти такі вимоги: 1) чіткий комплекс тестових завдань; 2) оптимальний рівень складності; 3) надійність; 4) валідність; 5) можливість оцінювати знання студента за рівнем сформованості його творчого досвіду.

Тест повинен включати *комплекс завдань різноманітних видів*, для того щоб всебічно оцінити рівень засвоєння навчальної інформації: розуміння, пізнання, відтворення, застосування, творчість. Особливо складно діагностувати творчий рівень, тому що творча діяльність заснована на сукупності умінь: інтелектуально-логічних, інтелектуально-евристичних, методологічних, світоглядних, комунікативних, авто

дидактичних тощо. Для цього необхідно розробити комплекс тестових завдань зростаючої складності.

Рівень складності має бути таким, щоб студент розумів сутність і завдання тесту, а питання в тесті повинні відповідати складності контрольного матеріалу.

Надійність — одна з найважливіших характеристик тесту. Тестова програма повинна дозволяти визначити й оцінити знання, уміння і навички з максимальною точністю.

Валідність показує цінність тестових завдань, які повинні бути пов'язані з практичними або емпіричними показниками.

Картка 2

Як один з елементів процесу навчання тестовий контроль знань (ТКЗ) регламентується відомими загальними принципами педагогіки: 1) об'єктивності і справедливості оцінювання; 2) науковості; 3) ефективності й оперативності; 4) систематичності; 5) єдності вимог; 6) гласності та ін.

Відповідно до змісту завдань педагогічного контролю педагогічний тест повинен задовольняти такі вимоги: 1) чіткий комплекс тестових завдань; 2) оптимальний рівень складності; 3) надійність; 4) валідність; 5) можливість оцінювати знання студента за рівнем сформованості його творчого досвіду.

Тест повинен включати комплекс завдань різноманітних видів, для того щоб всебічно оцінити рівень засвоєння навчальної інформації: розуміння, пізнання, відтворення, застосування, творчість. Особливо складно діагностувати творчий рівень, тому що творча діяльність заснована на сукупності умінь: інтелектуально-логічних, інтелектуально-евристичних, методологічних, світоглядних, комунікативних, автодидактичних тощо. Для цього необхідно розробити комплекс тестових завдань зростаючої складності.

Рівень складності має бути таким, щоб студент розумів сутність і завдання тесту, а питання в тесті повинні відповідати складності контрольного матеріалу.

Надійність — одна з найважливіших характеристик тесту. Тестова програма повинна дозволяти визначити й оцінити знання, уміння і навички з максимальною точністю.

Валідність показує цінність тестових завдань, які повинні бути пов'язані з практичними або емпіричними показниками.

Для реалізації цих умов існує класична процедура складання тестів, що має таку послідовність етапів.

Викладач повинен визначити мету тестування (що він хоче оцінити: Знання?, Уміння?, Якого рівня? тощо); виділити вимоги (критерії) до оцінюваних знань, умінь, навичок (розробити шкалу оцінювання, модель інтерпретації отриманих оцінок). Наприклад, оцінка репродуктивного рівня знань за 5-бальною шкалою.

Розглядається план тесту, визначається кількість завдань, встановлюється рівень їх складності. З погляду практичного підходу, якщо в якості критерію прийняти 5-бальну шкалу оцінки, то кількість завдань у тесті повинна дорівнювати або бути кратною п'яти. Тоді легко визначити результати оцінки: п'ять правильних відповідей — оцінка «відмінно», три правильних відповіді — оцінка «задовільно». Що стосується оптимізації кількості варіантів можливих відповідей, то їх не повинно бути від 3 до 5.

Складання і підбір завдань. Тут необхідно керуватися такими вимогами: 1) кількість завдань у тесті повинна забезпечити рішення поставлених перед тестуванням цілей (тобто кількість завдань повинна бути такою, щоб найбільш повно охопити досліджуваний матеріал); 2) форма завдань повинна бути різноманітною і залежати від предмета тестування.

Будь-який тест складається з таких елементів: 1) інструкція до тестування (наприклад: назвіть правильні відповіді, складіть схему тощо); 2) текст тестового завдання; 3) варіанти відповідей (якщо тести закриті). Відкриті тести передбачають вільну відповідь, а закриті — один правильний варіант і мають різноманітну форму постановки задачі. Наприклад:

1. *Тест на впізнавання* (або «програмований контроль знань»). Він передбачає вибір студентом із декількох альтернативних варіантів одного правильного. Основна перевага таких тестів — швидкість тестування і простота оцінки, а недолік — відповіді навмання.

2. *Тест на достовірність* передбачає відповіді типу «так» або «ні», «правильно» або «неправильно». Текст тесту дається у формі однієї відповіді, питання або формули; перевага — простота, а недолік — неможливість перевірити глибину знань.

3. *Тестове завдання на доповнення.* Цей тест складніший і його на практиці називають «медичний диктант». Він має таку структуру: 1) інструкція: доповніть або підставте у визначенні відповідне слово; 2) текст тесту подається у вигляді речення, в якому головне слово або потрібно вставити, додати. Дидактичні правила: а) в кожному завданні повинно бути одне доповнення; б) доповнення краще приводити в кінці речення; в) запитання потрібно формулювати чітко, без двозначного тлумачення.

4. *Тест на відповідність.* Пропонується зіставити одне з одним визначені позиції, поняття, явища. Наприклад: інструкція для студента: «Встановіть відповідність між

хворобою та рентгенологічними ознаками». У цьому виді тестів є можливість більш глибоко перевірити рівень знань. Наприклад:

5. *Тест на послідовність дій.* У тестах цього виду необхідно встановити правильну послідовність, технологію, алгоритм або процедуру тощо. Тест можна ускладнити, якщо в одній колонці помістити нумерацію етапів, а в іншій — їх найменування. Тести такого виду рекомендується застосовувати при контролі засвоєння методик, процедур, тобто якщо процес нагадує алгоритм. Цей вид тестів являє собою ще більш високий рівень складності, ніж попередні. Він дає можливість перевірити й оцінити знання, уміння й навички. До недоліків цього виду тестів відноситься небезпека запам'ятовування початкового варіанта дій як правильного, так і неправильного.

6. *Тест на конструювання.* Ці тести можна ефективно використовувати для перевірки правильності побудови структур, графіків, розроблення моделей тощо. Дається з набору визначених понять, які студент має вишикувати в логічний ряд. Може бути полегшений варіант: дається готова схема, але без позначень. Студент повинен ці позначення перенести на схему. Тут уже можуть вирішуватися продуктивні і творчі завдання, але в такому випадку тест потрібно зробити відкритим, що збільшить час на тестування і перевірку результатів.

7. *Тест у формі ситуаційного завдання.* Цей вид тестів найскладніший. Він дає можливість всебічно оцінити роботу студентів над темами курсу, перевірити самостійність їх мислення при прийнятті рішень. Його структура може бути подана в такій формі: а) інструкція для студента: «Проаналізуйте запропоновану ситуацію, прийміть і обґрунтуйте дію»; б) в текстовій частині пропонується клінічна ситуація. Сама відповідь передбачає творчий варіант розв'язання задачі.

8. *Тести із множинним вибором,* формат яких передбачає необхідність вибору групи правильних відповідей з множини даних. Наприклад, дається питання і 10 відповідей, з яких 7 відповідей є правильними.

Картка 3

Для перевірки 1-ого рівня оволодіння знанням використовують тести на впізнання.

Перевірку 2-ого рівня оволодіння знаннями використовують тести із множинним вибором, тестові завдання, що передбачають визначення правильної послідовності дій із заданої довільної, тести на знаходження співвідношення між елементами двох рядів даних,

Тест на конструювання та у формі ситуаційного завдання використовують для перевірки 3-ого рівня навчання.

При перевірці знань, умінь та навичок важливо використовувати в одній картці різноманітні форми тестування і поступово підвищувати рівень складності завдань:

- перше запитання — репродуктивного рівня (на впізнавання, де потрібно визначити відоме поняття за запропонованим визначенням);
- друге завдання подане у формі тесту на класифікацію;
- третє завдання — можна запропонувати знайти визначення відповідного поняття;
- четверте завдання може бути подане в історичному аспекті (визначення прізвища відомого діяча в галузі науки, історичної події);
- п'яте завдання може подаватися у формі визначення послідовності дій.

Такий підхід дозволяє об'єктивно оцінити знання і врахувати різноманітні аспекти навчальної діяльності: уміння впізнавати і розуміти матеріал, класифікувати явища й процеси, визначати послідовність логічних операцій, систематизувати і синтезувати ситуації і процеси.

Ситуації слугують студентам конкретними прикладами для ідей та узагальнень, забезпечують основу для високого рівня абстрагування й мислення, зацікавлюють та захоплюють, допомагають пов'язати навчання з досвідом реального життя, дають шанс реального застосування знань.

Ця вправа навчає студентів ставити запитання, відрізнити факти від думок, виділяти важливі та другорядні обставини, аналізувати та приймати рішення.

Проблемні ситуації (широкого або локального характеру) можуть бути створені в задачах експериментального, лабораторного дослідження, складних клінічних задачах, в межах рішення складних теоретичних проблем на різних рівнях проблемності:

- I рівень — проблема ставиться викладачем і вирішується ним же;
- II рівень — проблема формується викладачем, а вирішується студентами з допомогою викладача;
- III рівень — проблема ставиться викладачем, вирішується студентами самостійно;
- IV рівень — проблема самостійно формулюється студентами, ними ж і вирішується;

Наприклад під час вивчення теми «Спадковість і мінливість організмів» пропонується розв'язати таку проблему: до медико-генетичної лабораторії звернулися працівники суду за консультацією. Розглядається справа про стягнення аліментів і необхідно встановити батьківство громадянина Х. Проведено необхідні дослідження і

встановлено, що у матері I група крові, у дитини — II, у громадянина X — III. Ви, як експерт, виступаєте в суді і пояснюєте, чи може бути цей чоловік батьком дитини.

Задача — це задана в певних умовах мета діяльності, яка повинна бути досягнута перетворенням цих умов, згідно визначеній процедурі.

Задача включає в себе умови (відоме), вимоги (цілі) і пошукове (невідоме), що формулюється в питанні.

Пізнавальна задача містить певні суперечності, подолання яких є розв'язанням задачі.

Задачі у вищому медичному навчальному закладі пропонуються на другому рівні професійної підготовки студентів. При складанні типових, стандартних задач для перевірки 2 рівня знань, викладач повинен дотримуватися таких умов:

- умова задачі складається на основі стандартної ситуації;
- в умові задачі наявні усі необхідні дані;
- при розв'язанні задачі використовуються відомі студентам схеми, формули, алгоритми;
- розв'язання задачі має один варіант.

Задачі для перевірки 3 рівня знань мають ускладнену умову і розв'язання передбачає проблемний і міждисциплінарний характер. Це такі задачі:

- з недостатніми даними, для розв'язання яких необхідний пошук додаткових даних;
- з надлишковими даними, для розв'язання яких необхідним є відбір релевантних (суттєвих) даних;
- з частково невірними даними, що вимагають їх уточнення, перевірки, зняття певних протиріч;
- діагностики та лікування, що здійснюються на фоні супутніх захворювань;
- на диференціальну діагностику, у всіх варіантах її постановки;
- в умові яких задається атипова клініка, діагностика, лікування, невідкладна допомога і т.п.;

Професійна задача може бути представлена в вигляді алгоритмів обстеження хворого, діагностичні алгоритми, лікувальні алгоритми, алгоритми диспансеризації, алгоритми оволодіння навичками та ін.

За Л.Б. Наумовим, діагностичний алгоритм (ДА) — це точна загальнозрозуміла інструкція про поетапне виконання у визначеній послідовності елементарних розумових дій та операцій для встановлення усіх захворювань, що проявляються даним ведучим

синдромом. ДА вказує шлях до діагнозу, тобто визначає всі дії лікаря, які потрібно виконати, щоб встановити діагноз.

I-й рівень — рівень сприймання. Уміння розрізнити знайомий раніше предмет, явище, певну інформацію перевіряють за допомогою:

- фронтального усного експрес-опитування або співбесіди;
- програмованого контролю на основі тестів на впізнання, тести з вибірковою відповіддю .

II-й рівень — репродуктивний рівень (знання копії). Уміння переказувати, репродукувати засвоєну навчальну інформацію, отриману на лекції чи в процесі самостійної роботи, застосувати знання та навички у вирішенні типових задач перевіряють, використовуючи:

- індивідуальне усне опитування теоретичного матеріалу, або теоретична співбесіда;
- рішення типових клінічних задач;
- програмований контроль, побудований на тестах з множинним вибором, тести на підстановку, тести побудовані на основі структурно - логічних схем, тести на співвідношення;
- письмові теоретичні роботи.

III-й рівень — рівень продуктивної діяльності (професійні знання- професійні навички-професійні уміння). Його основні ознаки — автоматизовані дії, уміння застосувати отримані знання в практичній професійній діяльності. Методом перевірки є індивідуальна оцінка точності та швидкості виконання навичок або оцінка їх результатів. Використовують тести класифікаційного типу.

IV-й рівень — рівень трансформації (знання-трансформації), передбачає самостійне знаходження нових знань або способів дії. Це рівень творчості. Методом перевірки є система нетипових ситуаційних задач і частково метод програмованого контролю третього рівня.

Картка 4

Тестування проводиться з метою поточного оцінювання засвоєння знань з окремої теми, розділу, предмету; самоконтролю; визначення рівня професійної підготовки (підсумкове оцінювання). Структурною одиницею тесту є тестове завдання .

Тест може складатись з тестових завдань однакової або різної складності. Проте, до складу тесту доцільно включати різні форми тестових завдань з неоднаковим рівнем складності.

За таких умов тестові завдання однакової форми варто комбінувати в окремі розділи, на початку якого наводити інструкцію щодо їх виконання. Водночас, формуючи перелік тестових завдань, доцільно завдання в тесті розташовувати в порядку поступового зростання складності, що сприятиме зниженню емоційного стресу в процесі тестування. Нумерацію у тесті слід наводити наскрізно, арабськими цифрами.

Рекомендований розподіл тестових завдань за рівнем складності: 20% – з базових знань, 65% – середньої складності, 15% – складні завдання.

Для проведення тестування необхідно:

- визначити мету тестування та обсяг матеріалу, знання з якого необхідно перевірити,
- обрати оптимальну форму тестових завдань,
- сформулювати тестові завдання та провести експертне оцінювання тесту щодо відповідності змісту і цілям тестування,
- провести пробне тестування (апробацію) і проаналізувати його результати, визначити якість тесту,
  - доопрацювати тести за потреби,
  - дотримуватись вимог секретності під час розмноження та зберігання тестів,
  - організувати проведення інструктажу щодо інформаційної та психологічної підготовки слухачів до тестування,
  - провести тестування,
  - перевірити бланки відповідей,
  - оцінити рівень навчальних досягнень чи професійної підготовки слухачів відповідно до об'єктивних критеріїв.

На початку тесту необхідно розмістити інструкцію щодо його виконання. Зміст інструкції має відрізнятися від основного тексту завдання, наприклад, може бути надрукований іншим шрифтом або виділений активним кольором тощо. Під час тестування викладач дає слухачам консультації тільки з питань проведення тестування.

Формування тестового завдання

Тестове завдання складається з умови завдання та варіантів відповідей. Умова тестового завдання формулюється у стверджувальній чи запитальній формі стисло, чітко, без подвійного тлумачення. Жодне завдання не може слугувати підказкою для відповіді на інше. Завдання для тестів повинні бути інформативними, відпрацьовувати одне чи кілька понять, визначень, не повинні бути навантажени другорядними термінами, несуттєвими деталями з акцентом на механічну пам'ять тощо. У змісті завдання не повинно бути

суперечливих тверджень, слід уникати громіздких обчислень. Умову тестового завдання має бути сформульовано таким чином, щоб на нього можна було б відповісти, навіть не ознайомлюючись з варіантами відповідей.

Варіантів відповідей на питання має бути не менше чотирьох. Вони можуть бути представлені як в текстовій, так і в графічній формі (малюнок, креслення, фотографія). Варіанти відповідей повинні підбиратися таким чином, щоб виключалась можливість угадування. Елементи відповіді мають окрему індексацію, розташовуються під запитальною частиною симетрично. Якщо відповідь передбачає певну процедуру обчислювання, то остання має бути простою, без необхідності застосування складних технічних засобів. У якості невірних відповідей бажано використовувати найбільш типові помилки. Виправлення під час визначення правильної відповіді допускаються, як виняток. Неправильні варіанти відповіді (дистрактори) мають виявляти однакові властивості і належати до тієї ж категорії, що й правильна відповідь. Дистрактори мають бути правдоподібними, логічно сумісними як і правильна відповідь.

Кожна із запропонованих у завданні відповідей або їх елементів мають цифрову або літерну позначку. Слухач обирає відповідь, яку вважає правильною, і записує її на бланку або вводить в технічний пристрій у вигляді позначки (коду). Таким чином відповідь слухача має кодовану форму, що спрощує операції її перевірки та оцінки.

Картка 5

Для успішного проведення тестування важливим є визначення форми тестових завдань, які будуть використовуватись у складі тесту. Вибір форми тестових завдань визначається характером знань та умінь, що є об'єктом контролю.

У табл. 1 наведені рекомендовані форми тестових завдань, виходячи з того, що є об'єктом контролю – терміни, властивості, складові частини, процес чи технологія.

Таблиця 1

Рекомендована практика вибору форм тестових завдань залежно від об'єкту контролю

Об'єкт контролю	Рекомендована форматестового завдання
Прості однофакторні об'єкти або ситуації (поняття, терміни, визначення, позначення)	Одноалфавітні завдання Завдання на доповнення
Об'єкт контролю містить декілька складових частин, властивостей, характеристик	Багатовибіркові завдання Завдання на перелік
Процес роботи або технологія (послідовність	Завдання на відновлення

виконання операцій)	послідовності
Порівняльна характеристика об'єктів, їх складових за певними параметрами	Багатоалфавітні завдання

Під час складання тестових завдань розробник тестів (викладач) має створити таку їх сукупність, яка дозволить перевірити рівень оволодіння знаннями про всі об'єкти вивчення, їх ознаки, складові частини і характеристики та порядок виконання операцій з ними, що були визначені за мету навчання.

Тестові завдання закритої форми – це тестові завдання з запропонованими відповідями, з котрих слухач обирає правильну. Такі завдання доцільно використовувати, якщо:

- наявний перелік відповідей визначає та обмежує коло об'єктів, які повинні аналізуватись під час підготовки відповіді;
- наведені відповіді є природною складовою частиною змісту завдання, без наявності яких він немає сенсу;
- об'єктом контролю є не стільки правильність вибору складових частин пристрою або технологічних операцій, скільки послідовність їх взаємодії чи виконання.

Малюнок 1. Форми тестових завдань за принципами побудови

Тестові завдання закритої форми (завдання з наданими відповідями) складаються з:

- інструкції щодо виконання,
- умови тестового завдання (змістової частини),
- переліку пропонуваніх варіантів відповідей,
- еталонної відповіді.

За принципом побудови відповіді тестові завдання закритої форми розрізняються на: одноалфавітні та багатоалфавітні.

Одноалфавітні тестові завдання

В свою чергу одно алфавітні тестові завдання поділяються на: одно вибіркові, багато вибіркові, альтернативні та тестові завдання з відновлення послідовності.

Одновибіркові тестові завдання: умова завдання передбачає лише одну правильну відповідь. Завдання такого типу доцільно використовувати у тих випадках, коли необхідно перевірити вміння правильно відтворювати отримані знання.

Приклад,

1. Штрек – це горизонтальна виробка, яка проведена ...

- A. Уздовж простягання покладів руди
- B. Навхрест простягання покладів руди
- C. Під кутом $57-75^{\circ}$ до покладів руди

Багатовибіркові тестові завдання складаються з умови задачі та переліку елементів (відповіді), з яких слухач має обрати ті, які він вважає правильними. При цьому кількість обраних відповідей не обмежується. Використання завдань даного типу є доцільним, коли об'єкт контролю має багато складових частин чи властивостей і для його характеристики необхідно навести їх повну сукупність, яка і утворює правильну відповідь.

Приклад,

2. Визначіть кроси індиків:

- A. „Благоварський”
- B. „Смена-7”
- C. „Гібро ПГ+”

D. „Харківський-56”

F. „БЮТ-8”

Альтернативні тестові завдання передбачають наявність двох варіантів організації відповіді типу «так – ні»; «правильно – неправильно» тощо.

Приклад,

3. Твердження, що овоскопія дозволяє перевірити якість яєць без пошкодження шкаралупи

A. Правильне

B. Неправильне

Тестові завдання з відновлення послідовності складаються з умови задачі та переліку елементів відповідей, з яких слухач має обрати ті, що входять до складу правильної відповіді, та розташувати їх у відповідній послідовності. Використання завдань даного типу є доцільним, коли необхідно перевірити знання технології робіт, взаємодії елементів конструкції, функціонування схем, живих організмів, послідовність розвитку явищ тощо. Такі тестові завдання використовують, як правило, у вигляді уявної моделі дій, уявного тренажера тощо. Той, хто тестується, повинен проставити порядкові номери компонентів дій, розташованих у вільному порядку.

Приклад,

4. Встановіть правильну послідовність проведення забою птиці та первинної обробки тушки:

A. Туалет тушки

B. Навішування птиці на конвеєр

C. Забій

D. Оглушення

F. Знекровлення

G. Термічна обробка

J. Зняття оперення

Перехресні тестові завдання дають можливість виявити знання фактів, взаємозв'язків, термінології, позначень тощо.

Приклад,

Встановіть відповідність у вигляді комбінації цифр і букв:

5. Вказані проміри худоби беруться такими мірними інструментами:

<u>Мірні інструменти</u>	<u>Проміри</u>
1. Мірна стрічка	A. Висота в холці
2. Мірна палка	B. Висота в спині
3. Мірний циркуль	C. Глибина грудей
	D. Ширина грудей
	E. Коса довжина тулуба
	F. Обхват грудей за лопатками
	G. Обхват п'ястка
	H. Ширина заду в маклоках
	J. Ширина заду в сідничних горбах

Відповідаючи на питання *тестового і завдання на порівняння і протиставлення*, слухач має вибрати з першого алфавіту елементи, що відповідають визначеним в умові завдання вимогам і знайти відповідні йому елементи в кожному з наведених алфавітів. Такі завдання варто використовувати для перевірки умінь виявляти розпізнавальні ознаки різних явищ, ситуацій тощо.

Приклад,

6. Вкажіть для перелічених тракторів марку двигуна та тип розташування його циліндрів:

<u>Трактор</u>	<u>Марка двигуна</u>	<u>Розташування циліндрів</u>
1. Т-25	А. А-41	а. Однорядні
2. Т-40	В. Д-21	β. Дворядні V-
3. Т-150К	С. Д-37Е	подібні
4. К-701	Д. Д-65Н	
5. ЮМЗ-6Л	Е. Д-240	
6. МТЗ-80	Ф. ЯМЗ-240Б	
7. ДТ-75М	Г. СМД-62	

Завдання 2. Створіть власні критерії оцінювання знань студентів з теми, надайте відповідну шкалу оцінок цих знань (*робота всієї групи*).

Завдання 3. Проведіть опитування «своїх студентів» та виставте їм аргументовані оцінки, які увійдуть до комплексної оцінки за практичне заняття № 5 (*робота для аспіранта-викладача та для аспіранта-студента*).

Завдання 4. Дайте експертне аргументоване заключення (методичний та педагогічний аспекти) щодо об'єктивності і коректності оцінювання з боку викладача (*робота кожного експерта*).

ЧАСТИНА III

Завдання 5. Дискусія з теми «Об'єктивність оцінювання знань студентів».

План дискусії

1. Оцінка повинна бути виставлена балом (цифрою) чи описово (вербально)? Чи немає різниці ?
2. Чи завжди потрібно оцінювати студента?
3. Яка шкала оцінок є, на вашу думку, найбільш об'єктивною? Чому?
4. Чи потрібно ураховувати під час оцінювання й особистісні характеристики студента?
5. Які поради можна дати викладачеві для запобігання впливу на оцінювання й оцінку особистісного відношення до студента?

6. Наскільки ви, з вашого погляду, об'єктивні під час оцінювання? А якщо ні, то у чому причина суб'єктивізму?

ЧАСТИНА IV

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПРАНТА

- Підготуйте коротке повідомлення про основні характеристики оцінювання у ВНЗ різних країн (на 5 хвилин).
- Підготуйтеся до поточного контролю знань з теми *«Характеристика видів та засобів опитування. Тест для визначення результатів навчання»*.

Рекомендований матеріал для підготовки до контролю:

1. Конспект лекції № 5.
2. Картки №№ 1- 4 (інформаційний матеріал практичного заняття № 5).
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д. Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.
4. Літвінчук Л. Й. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л. Й. Літвінчук. – К. : ПІК ДСЗУ, 2014. – 24 с.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
2. Літвінчук Л. Й. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л. Й. Літвінчук. – К. : ПІК ДСЗУ, 2014. – 24с.
3. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
5. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.

7. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:[http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)
8. Система діагностики знань і вмінь студентів у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. – 2013. - Режим доступу: [pedagogy-h.blogspot.com / 2013/10/3.html](http://pedagogy-h.blogspot.com/2013/10/3.html)

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий: Учебник / В. С. Аванесов. – 3-е изд., доп. – М. : Центр тестирования, 2002. – 239 с.
2. Баришніков В. М. Організаційно-методичне забезпечення підсумкового контролю знань: Навч.-метод. посібник / В. М. Баришніков. – К. : ППК ДСЗУ, 2004. – 74 с.
3. Гуло В. Л. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець та ін. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.
4. Іщенко Т.Д. Методика підготовки та застосування електронних посібників: Навч.-метод. посібник / Т.Д.Іщенко, В.В. Ільїн, А.М. Андрющенко та ін. – К. : Аграрна освіта, 2007. – 204 с.
5. Кузьмінський А. І. Тест навчальних досягнень особистості як засіб педагогічного вимірювання: Навч. посібник / А. І. Кузьмінський, В. І. Єфіменко. – Черкаси : Видавничий відділ Черкаського держ. ун-ту ім. Богдана Хмельницького, 2002. – 64 с.

Заняття № 6

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Комунікативна тема: *Характеристика критеріїв оцінювання у ВНЗ. Розробка власних критеріїв оцінювання самостійної роботи студентів.*

Мета заняття:

- перевірка знань методів контролю самостійної роботи студентів, об'єктів оцінювання науково-дослідницької компетентності студентів (НДКС), критеріїв оцінювання НДКС з навчальної дисципліни;
- розвиток умінь діагностування рівня знань та навичок студентів-випускників ВМНЗ;
- розвиток уміння розробляти критерії оцінювання компетентності студентів з навчальної дисципліни;
- удосконалення комунікативних умінь узагальнення, аналізу та аргументації.

Завдання:

Освітні – закріпити знання про методи контролю самостійної роботи студентів, про об'єкти оцінювання науково-дослідницької діяльності студентів, критерії оцінювання компетентності студента-медика «клінічні навички», про сутність оцінювання й оцінки, розвиток комунікативних вмінь узагальнення, аргументованого повідомлення.

Розвивальні – розвиток уміння ефективного використання про методи контролю самостійної роботи студентів, про об'єкти оцінювання науково-дослідницької діяльності студентів, критерії оцінювання компетентності студента-медика, розвиток умінь проводити моніторинг формування і розвитку компетентності студента «клінічні навички» випускника ВМНЗ.

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної самостійної роботи.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «змістовий компонент НДР студента», «операційно-організаційний компонент НДР студента», «мотиваційний компонент НДР студента».
2. Основні методи оцінки навичок студента.
3. Основні методи контролю самостійної роботи студента.

4. Основні критерії оцінювання у ВНЗ.
5. Модель оцінювання рівня формування і розвитку компетентності студента «клінічні навички» випускника ВМНЗ.
6. Ієрархію оцінки клінічної компетентності студентів ВМНЗ.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях дидактики з питань критеріїв оцінювання і моніторингу рівня компетентностей студента ВМНЗ.
2. Використовувати теоретичні знання про критерії оцінювання і моніторингу рівня компетентностей студента ВМНЗ під час організації контролю успішності навчання студентів.
3. Розробляти тести для поточного контролю та власні критерії оцінювання самостійної роботи студентів.
4. Об'єктивно й коректно використовувати критерії оцінювання успішності студентів під час викладацької діяльності.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Контроль за навчальними досягненнями студентів».
2. Основними правилами і способами проведення контролю у ВШ.
3. Основними прийомами оцінювання і системою оцінок успішності навчання студентів, зокрема їхньої самостійної роботи.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття за розділом дидактики «Контроль за навчальними досягненнями студентів».

Критерії оцінювання завдання 1-2 за традиційною шкалою:

10 вірних відповідей = «5»

8-9 вірних відповідей = «4»

5-7 вірних відповідей = «3»

1. Для проведення контролю розробляють різні види матеріалів: ... .
  - запитання, тести та професійні задачі
  - запитання, тести, клінічні ситуації та професійні задачі
  - запитання, тести та клінічні ситуації
2. За рівнем пізнавальної активності запитання для перевірки можуть бути:..
  - репродуктивними та реконструктивними

- репродуктивними, реконструктивними, творчими
- репродуктивними, реконструктивними, допоміжними

3. За актуальністю запитання для усної перевірки поділяють на ... .

- репродуктивні, реконструктивні й творчі
- основні, додаткові й допоміжні
- основні, додаткові й реконструктивні

4. Відповідно до загальної мети можна виділити такі основні функції тестового контролю знань: ... .

- 1) діагностична; 2) навчальна; 3) організуюча; 4) мотивуюча
- 1) діагностична; 2) навчальна; 3) виховна
- 1) діагностична; 2) навчальна; 3) організуюча; 4) виховна

5. Тестовий контроль знань регламентується відомими загальними принципами педагогіки: ... .

- об'єктивності та науковості; ефективності та систематичності; єдності вимог та гласності
- об'єктивності та науковості; ефективності та періодичності; єдності вимог та закритості
- суб'єктивності та науковості; ефективності та систематичності; вибіркості вимог та гласності

6. Відповідно до змісту завдань педагогічного контролю педагогічний тест повинен задовольняти такі вимоги: ....

- 1) комплекс тестових завдань; 2) оптимальний підбір завдань; 3) надійність; 4) валідність
- 1) чіткий комплекс тестових завдань; 2) мінімальний рівень складності; 3) надійність; 4) валідність
- 1) чіткий комплекс тестових завдань; 2) оптимальний рівень складності; 3) надійність; 4) валідність

7. Тест повинен включати ... .

- комплекс завдань одноманітних видів
- комплекс завдань різноманітних видів
- комплекс типових завдань одного виду

8. Будь-який тест складається з таких елементів: ....

- інструкція до тестування, варіанти відповідей, шкала оцінювання
- інструкція до тестування, текст тестового завдання, варіанти відповідей
- текст тестового завдання, варіанти відповідей

9. Рекомендований розподіл тестових завдань за рівнем складності: ...

- 65% – з базових знань, 20% – середньої складності, 15% – складні завдання
- 20% – з базових знань, 65% – середньої складності, 15% – складні завдання
- 20% – з базових знань, 15% – середньої складності, 65% – складні завдання

10. Варіанти відповідей повинні підбиратися таким чином, ...

- щоб не виключалась можливість угадування
- щоб виключалась можливість угадування
- щоб існувала можливість угадування

Завдання 2. Визначте про яке дидактичне явище йде мова

1. .... на виявлення рівня загальної навчальної компетентності — комплекс тестових завдань, що дають змогу оцінити рівень загальної навчальної компетентності осіб.

- *Тест*
- Опитування
- Клінічні ситуації

2. ... показує цінність тестових завдань, які повинні бути пов'язані з практичними або емпіричними показниками.

- Валідність
- Рівень складності
- Надійність

3. ... — одна з найважливіших характеристик тесту. Тестова програма повинна дозволяти визначити й оцінити знання, уміння і навички з максимальною точністю.

- Надійність
- Валідність
- Рівень складності

4. ... передбачає відповіді типу «так» або «ні», «правильно» або «неправильно».

- Тест на достовірність
- Тест на впізнавання
- Тестове завдання на доповнення

5. У ... необхідно встановити правильну послідовність, технологію, алгоритм або процедуру тощо.

- тестах на послідовність дій
- тестах на відповідність
- тестах на достовірність

6. ... можна ефективно використовувати для перевірки правильності побудови структур, графіків, розроблення моделей тощо.

- Тест на конструювання
- Тест на послідовність дій
- Тестове завдання на доповнення

7. ..., формат яких передбачає необхідність вибору групи правильних відповідей з множини даних.

- Тест на відповідність
- Тест у формі ситуаційних завдань
- Тести із множинним вибором

8. Неправильні варіанти відповіді у тестах - ... - мають бути правдоподібними, логічно сумісними як і правильна відповідь.

- дистрактори
- симулятори
- стимулятори

9. ... передбачають наявність двох варіантів організації відповіді типу «так – ні»; «правильно – неправильно» тощо.

- Альтернативні тестові завдання
- Перехресні тестові завдання
- Завдання на порівняння і протиставлення

10. ...– це завдання, які передбачають лише одну правильну відповідь.

- Одновибіркові тестові завдання
- Альтернативні тестові завдання
- Перехресні тестові завдання

ЧАСТИНА II

Завдання 1. Повідомте про основні характеристики оцінювання у ВНЗ різних країн.

Скажіть, яка система оцінювання вам більш до вподоби и чому?

Завдання 2.

А) Ознайомтеся з інформацією про методи контролю самостійної роботи студентів та про оцінку науково-дослідницької компетентності студентів (Картка 1).

Б) Узагальніть інформацію картки 1: складіть 2 варіанти резюме-висловлювання за темою інформації (висловіть дві протилежні думки з проблеми).

Матеріали інформаційної картки

Картка 1

Методи контролю самостійної роботи студентів включають:

- усне, письмове опитування студентів на контрольні або тестові запитання;

- перевірка конспектів, рефератів, розв'язаних задач, розрахунків, графічних вправ і завдань, індивідуальних завдань;
- тестовий контроль;
- колоквіум з теми; та ін..

ОЦІНКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Об'єктом оцінювання є структурні компоненти науково-дослідницької діяльності, а саме:

Змістовий компонент — знання про об'єкт наукового вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, в т.ч. про правила, засоби його перетворення, вимоги до результату; складові та послідовність виконання завдання як одиниці науково-дослідницької діяльності). Обсяг знань визначений навчальними програмами, державними стандартами.

При оцінюванні підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота; правильність; логічність; усвідомленість (розуміння, виокремлення головного і другорядного), вербалізація — словесне оформлення у вигляді відтворення (переказ, пояснення); застосування знань (адекватність, самостійність в умовах новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові).

Операційно-організаційний компонент — дії, способи дій (вміння, навички): предметні (відповідно до програм із навчальних предметів); розумові (порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо); загально навчальні (аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; вміння користуватися підручником та іншими доступними джерелами інформації).

Мотиваційний компонент — ставлення до науково-дослідницької діяльності. Аналізуються такі його характеристики:

характер і сила(байдуже, недостатньо виразне позитивне, зацікавлене, виразне позитивне);

дієвість (від споглядального (пасивного) до дійового);

сталість (від епізодичного до сталого).

Саме ці характеристики змістового, операційно-організаційного та мотиваційного компонентів науково-дослідницької діяльності студентів покладені в основу визначення рівнів наукових досягнень в межах вивчення як окремої теми, так і навчальної дисципліни (I — початковий, II — середній, III — достатній, IV — високий), загальних критеріїв їх оцінювання та відповідних оцінок (у балах) (таблиця 7).

За кредитно-трансферною системою навчання оцінка за науково-дослідницьку діяльності студента може враховуватися при виставленні поточної оцінки за навчальні теми з дисципліни або при виставленні балів за індивідуальну самостійну роботу в кінці вивчення дисципліни, при цьому потрібно враховувати вагомість та об'єм виконаної науково-дослідницької роботи студента.

Таблиця 7

Критерії оцінювання науково-дослідницької компетентності студентів з навчальної дисципліни

РІВНІ компетентності	Оцінка за національною шкалою	Критерії оцінювання
Низький (фрагментарний)	«2»	Відтворює інформацію з дисципліни на рівні розпізнавання, окремих фактів та фрагментів
Елементарний (репродуктивний)	«3»	Відтворює навчальний матеріал на репродуктивному рівні, не виявляє самостійного наукового пошуку, володіє вмінням зіставлення та узагальнення
Достатній (частково-пошуковий)	«4»	Володіє навчальним матеріалом, вміє зіставляти та узагальнювати, виявляє пізнавальний інтерес до наукового дослідження та його методик, вміє робити власні висновки, виявляє частковий евристичний інтерес до наукового пошуку, обізнаний із сучасними науковими школами, теоретичними підходами і концепціями, виявляє науковий інтерес до дисципліни
Високий (дослідницький)	«5»	Має ґрунтовні та всебічні знання з предмета, постійно працює над їх поновленням володіє методами наукового дослідження і запроваджує їх в самостійний науковий пошук, здійснює наукову роботу під керівництвом викладача, проводить самостійні наукові дослідження, має досягнення в науковій роботі, друковані праці

Завдання 2.

А) Ознайомтеся з інформацією про моніторинг формування і розвиток компетентності студента «клінічні навички» випускників ВМНЗ (картка 2)

Б) Складіть 2 таблиці за інформацією картки 2.

В таблицях викладіть всю основну, на ваш погляд, інформаційну базу картки.

В) Складіть модель основних професійних компетентностей студента вашої кафедри після закінчення курсу з вашої навчальної дисципліни (презентація моделі у формі (списку, таблиці, графіку тощо) за вибором аспіранта).

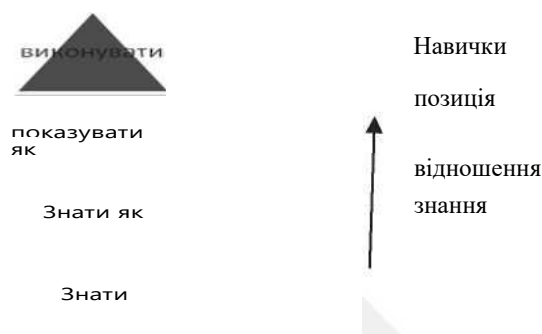
Матеріали інформаційної картки

Картка 2

МОНІТОРИНГ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА «КЛІНІЧНІ НАВИЧКИ» ВИПУСКНИКІВ ВМНЗ

Одним з важливих критеріїв процесу безперервного удосконалення, поліпшення якості клінічного навчання є проведення і аналіз результатів оцінки. Усі методи перевірки мають обмеження і жоден метод не може повністю оцінити усі клінічні навички, що зумовлює необхідність використання різних методів оцінки.

У процесі перевірки клінічних навичок необхідно заохочувати студентів розуміти концепції і принципи, ніж просто відтворювати фактичні знання; надавати клінічний зміст, щоб дати можливість студентам пов'язати своє навчання з майбутньою практикою;

заохочувати студентів інтегрувати своє навчання через системи та дисципліни; розвивати самостійне мислення і власний напрям у своєму навчанні.

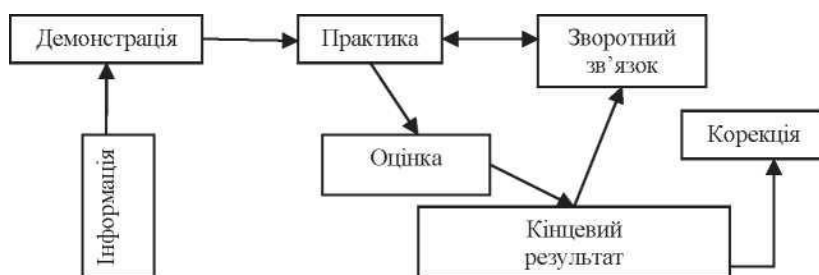
Проста модель здібностей свідчить про те, що аналіз клінічної компетентності проводиться на щаблі «показати як», «вміє зробити» і при цьому оцінюється виконання або активна участь в проведенні тієї чи іншої навички. Обов'язковим є оцінка прогресу студента: моніторинг проводиться протягом усього циклу занять, який включає в себе коментар і відгуки викладача.

На першому ступені важливо оцінити думку студентів про методи навчання, їх задоволеність, визначити які форми навчання допомагають придбати їм впевненість. При цьому оцінка можлива методом усного опитування або анкетуванням.

На другому ступені аналізують результативність навчання, оцінюють, наскільки технологія навчання покращує ступінь освоєння клінічної навички, наскільки сприяє досягненню автоматизму і майстерності у виконанні навички.

На третьому ступені оцінюють як студенти використовують набуті знання, уміння і навички в клінічній діяльності. Наприклад, на другому ступені студент показує виконання навички внутрішньовенної підключичної катетеризації відповідно до алгоритму на симуляторах (манекенах), а на третьому ступені ту ж клінічну навичку студент виконує на пацієнті.

На четвертій сходинці оцінюється ступінь досягнення кінцевого результату, аналізуються яким чином навчальні, технології сприяють підвищенню безпеки пацієнта і покращують якість і ефективність лікувальної установи. Клінічне навчання, що включає оцінку, можна представити у вигляді послідовного ланцюжка.

Схема Етапи клінічного навчання

Методом оцінки навичок можуть бути:

- безпосереднє спостереження за студентом;
- відеозапис хронології подій на симуляторі;
- високотехнологічний симулятор, наприклад манекен Simman.

Оцінна інформація часто виходить від оцінювачів, у якості яких можуть виступати викладачі, спостерігачі, актори-пацієнти, однолітки, учасники. Оцінка сприяє інтеграції теоретичних і клінічних дисциплін.

Спостереження включає доповідь куратора, контрольні листи, шкала рейтингу, доповідь пацієнта. Портфоліо та інші звіти навчальної діяльності складають журнали /LogBooks (прийшов, що зробив), записи процедур, портфоліо (personal plan and action plan). Оцінка колег і самооцінка представляє доповідь колеги і власну доповідь.

Кожен метод має свої сильні і слабкі сторони, своє практичне застосування, впливає на освоєння знань студентами. Зміни в оцінках можуть бути пов'язані зі

студентом, пацієнтом і оцінювачем. Для підвищення достовірності всі вказані параметри необхідно стандартизувати. Важливим критерієм оцінки є надійність, що характеризує дані, отримані в процесі оцінки. При цьому розрізняють три типи надійності: міжекспертна, ретестова і внутрішня.

Міжекспертна — це міра подібності між оцінювачами. При більш важливих іспитах часто використовують одного екзаменатора, щоб виключити міжекспертну різницю в оцінках. При цьому також аналізують стійкість цього експерта або екзаменатора в часі.

Ретестова — це надійність самого інструменту оцінки. Зокрема, на різні вибірки тестів з кількох студенти повинні демонструвати стабільні результати.

Внутрішня — це надійність зміни самого студента. Наприклад, чи стабільні знання студентів на одні й ті ж завдання, тести або його відповіді випадкові.

Важливим параметром в оцінці є валідність. У результаті іспиту студенти отримують оцінки, а аналіз джерела оцінки — це валідність. Валідність — це міра, в якій оцінний інструмент (шкала, рейтинг та ін.) вимірює потрібний параметр.

Психологом С.Даунінгом запропоновані джерела валідності (табл. 1).

Таблиця 1.

Джерела валідності		
№	Джерела	Опис
1.	Зміст	Завдання відповідають рівню навчання студентів
2.	Внутрішня структура	Стійкість умов іспиту та оцінки
3.	Співвідношення з іншими змінними оцінки залежать від рівня навчання	Оцінки залежать від рівня навчання студентів
4.	Процес реакції	Групи ведуть себе по-різному в одних і тих же умовах
5.	Наслідки	Вплив іспиту на студента і викладача

Оцінювання, має ґрунтуватися на критеріях:

Приклади оцінювання, який застосовується в європейській медичній освіті

Extended MatchQuestions (EMQs) розширені запитання (задачі);

Multiple ChoiceQuestions (MCQs) тести з багатьма відповідями (форматA);

ObjectiveStructuredClinical Examinations (OSCEs) - ОСКІ;

Case BasedDiscussion — обговорення клінічних випадків

Отже, оволодіння клінічними навичками є основним компонентом навчання студентів медичних ВНЗ. Одним з важливих переваг клінічного навчання в умовах навчально-клінічних (тренувальних) центрів є можливість багаторазової відпрацювання та оригінального освоєння медичних процедур та маніпуляцій для досягнення високого ступеня майстерності. При цьому забезпечується безпечне середовище для навчання, що виключає ризик для здоров'я пацієнта. Навчання в подібних центрах дозволяє також інтегрувати теоретичні знання з клінічними навичками, прищеплювати й удосконалювати комунікативні навички, здобувати вміння працювати в команді, мотивує самонавчання студентів, забезпечує реалістичне відтворення складного клінічного середовища і дозволяє викладачам симулювати різні клінічні ситуації, що неможливо при контакті з реальними пацієнтами. Симулятори дозволяють студентам досягти рівня компетентності та безпеки до застосування техніки або процедури на пацієнті в реальній клінічній практиці. Підготовка клінічним навичкам під наглядом викладача надає можливість студентам робити помилки в безпечному середовищі, що сприяє поліпшенню виконання ними клінічних навичок.

ЧАСТИНА III

Завдання 3.

А) Ознайомтеся з інформацією картки 3 про оцінку та критерії оцінювання (картка 3)

Б) Розробіть тести (різних форм та складностей) для перевірки знань з цієї теми та критерії оцінювання до них (не менш 20 позицій різного рівня складності).

Матеріали інформаційної картки

Картка 3

ОЦІНКА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка - процес і результат виявлення й порівняння рівня опанування студентами професійно важливих знань, навичок та умінь з еталонними уявленнями, задекларованими у навчальних програмах підготовки, порадиниках, збірниках нормативів та інших керівних документах.

Еталонні уявлення - такі (індивідуальні й групові) знання, навички та вміння, а також рівень їхнього опанування, які необхідні для ефективного виконання завдань професійної діяльності. Вони є критеріями, щодо яких оцінюють знання, навички і вміння студентів.

До контролю та оцінки знань, навичок і вмінь студентів у навчанні висувають такі вимоги: об'єктивність; достатня кількість відомостей для оцінки; тематична спрямованість; умотивованість оцінок; єдність вимог з боку тих, хто контролює; оптимальність; усебічність; дієвість, тобто реальний їх вплив на формування професійних знань, навичок і вмінь студентів.

У процесі оцінювання знань студентів слід враховувати:

1. Обсяг відомостей, оперування поняттями, категоріями, фактами, основними теоріями, законами, закономірностями й принципами, ступінь їх пізнання, здатність до систематизації та узагальнення, що передбачає:

- пізнання й визначення понять, розуміння їх сутності, розкриття змісту, встановлення сукупності зв'язків і залежностей між окремими частинами й цілим тощо;
- виокремлення головного, актуальних теоретичних проблем, усвідомлення їх глибини та визначення шляхів їх розв'язання;
- розуміння законів, закономірностей, принципів, концепцій;
- здатність до узагальнення, систематизації, класифікації явищ і предметів.

2. Якість опанування методологічною і теоретичною основами навчального предмета, що передбачає:

- глибоке розуміння викладеного в першому пункті, аргументованість, послідовність, упевненість і самостійність викладення своїх знань;
- методологічне обґрунтування знань.

3. Дієвість знань, наявність простих умінь, доцільність їх застосування під час розв'язання практичних завдань, що передбачає:

- конкретне визначення основних напрямів застосування знань у практичній діяльності;

■ змістовна характеристика методів, процедур та методики дій щодо використання теоретичних і практичних знань у майбутній практичній діяльності та ін.

Отже, знання мають бути глибокими, міцними, систематизованими, оперативними та усвідомленими. А їх рівень може бути репродуктивним, реконструктивним, евристичним і творчим.

Оцінюючи навички студентів, науково-педагогічний працівник має врахувати:

■ наявність практичних навичок у галузі навчальної дисципліни, що сприяють успішному опануванню професійної діяльності;

■ якість, швидкість, стійкість, точність їх виконання в різноманітних умовах, зокрема й екстремальних.

Для оцінки вмінь педагог має враховувати:

■ наявність конкретних умінь, їхню глибину, стійкість і гнучкість;

■ ступінь опанування основними прийомами діяльності та їх творче застосування під час розв'язання нестандартних завдань у різноманітних ситуаціях майбутньої професійної діяльності,

■ конструювання алгоритму дій та його інноваційність;

■ здатність моделювати професійні дії;

■ виконання комплексу дій, які становлять це вміння;

■ упевненість, самостійність, обґрунтованість, систематичність цих дій;

■ зміст самоаналізу результатів власних дій, характер зіставлення отриманих результатів з основною метою діяльності;

■ умотивованість дій та їх усвідомлення;

■ наявність помилок, їхня кількість і характер, ступінь впливу на остаточний результат діяльності;

■ ступінь ефективності та якість виконаних дій тощо.

Оцінюють студентів за чотирибальною системою. Критерії оцінок визначено у навчальних програмах підготовки студентів.

Наприклад, критерії оцінок узагальнено й стисло можна сформулювати так;

■ "відмінно" - студент володіє навчальним матеріалом у повному обсязі (міцно засвоїв увесь програмний матеріал, виявив глибоке його розуміння, вичерпно відповів і обґрунтував власні висновки, прийняв обґрунтоване рішення і вміло використав на практиці, упевнено виконав завдання);

■ "добре" - студент засвоїв навчальний матеріал на достатньо високому рівні (загалом знає весь програмний матеріал, на питання відповідає вільно, але недостатньо широко, правильно використовує свої знання на практиці тощо);

■ "задовільно" - студент загалом засвоїв основний навчальний матеріал, оперує ним недостатньо чітко та упевнено, слабо визначає зв'язки й відносини між предметами і явищами (виявляє знання тільки основного матеріалу, передбаченого програмою, спроможний використовувати свої знання на практиці, правильно виконує прийоми і дії та ін.); "незадовільно" - студент загалом має поверхове уявлення про основний навчальний матеріал, не може ним оперувати.

Потрібно домагатися, щоб оцінка була об'єктивною, справедливою, обґрунтованою, ясною й зрозумілою студенту. Треба усунути фактор суб'єктивізму.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ

Під час підготовки тесту викладач, розробник тесту готує бланк еталонних відповідей («ключ») на тест, де зазначає номер тестового завдання та еталонну відповідь, а також визначає межі оцінок, які може отримати слухач за свої відповіді.

Для розрахунку оцінки можна використати наступні критерії:

- якщо на 91-100% тестових завдань дані вірні відповіді – високий рівень знань;
- на 71-90% тестових завдань – достатній;
- на 51-70% тестових завдань – середній;
- на 50% і менше тестових завдань – початковий.

Визначивши критерії оцінювання можна достроково розрахувати межі оцінок. Тобто, виходячи з кількості правильних відповідей, викладач одразу може визначити оцінку за тест.

ЧАСТИНА IV

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПРАНТА

• Презентуйте завдання для самостійної роботи студентів (СРС) зі свого предмету та власні критерії оцінювання цієї СРС.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Літвінчук Л. Й. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л. Й. Літвінчук. – К. : ПІК ДСЗУ, 2014. – 24 с.
2. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.

3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
6. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
7. Система діагностики знань і вмінь студентів у вищому навчальному закладі [Електронний ресурс]. – 2013. - Режим доступу: [pedagogy-h.blogspot.com / 2013/10/3.html](http://pedagogy-h.blogspot.com/2013/10/3.html)

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Аванесов В. С. Композиция тестовых заданий: Учебник / В. С. Аванесов. – 3-е. изд., доп. – М. : Центр тестирования, 2002. – 239 с.
2. Баришніков В. М. Організаційно-методичне забезпечення підсумкового контролю знань: Навч.-метод. посібник / В. М. Баришніков. – К. : ІПК ДСЗУ, 2004. – 74 с.
3. Гуло В. Л. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець та ін. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.
4. Іщенко Т.Д. Методика підготовки та застосування електронних посібників: Навч.-метод. посібник / Т.Д.Іщенко, В.В. Ільїн, А.М. Андрущенко та ін. – К. : Аграрна освіта, 2007. – 204 с.
5. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
6. Кузьмінський А. І. Тест навчальних досягнень особистості як засіб педагогічного вимірювання: Навч. посібник / А. І. Кузьмінський, В. І. Єфіменко. – Черкаси : Видавничий відділ Черкаського держ. ун-ту ім. Богдана Хмельницького, 2002. – 64 с.

Заняття №7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

Комунікативна тема: *Моделювання конфліктних педагогічних ситуацій: педагогічні засоби реагування, стратегії поведінки. Експрес-діагностика проблемної педагогічної ситуації.*

Мета заняття:

- *перевірка знань педагогічних засобів реагування та стратегій поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій;*
- *розвиток комунікативних стратегій та умінь реагування під час конфліктних педагогічних ситуацій;*
- *розвиток умінь самоаналізу.*

Завдання:

Освітні – закріпити знання про особливості взаємодії викладача і студентів під час навчально-виховного процесу, про педагогічні засоби реагування та стратегії поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій.

Розвивальні – розвиток уміння ефективного використання знань про особливості взаємодії викладача і студентів під час навчально-виховного процесу, про педагогічні засоби реагування та стратегії поведінки під час конфліктних педагогічних ситуацій .

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної педагогічної роботи, самоаналізу й самооцінки.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «педагогічна майстерність», «морально-духовні якості», «гуманістична спрямованість», «совісність» (сумління), «честь», «справедливість і об'єктивність», «педагогічний такт», «соціально-педагогічні якості», «професіограма», «психолого-педагогічні уміння», «педагогічні деформації», «стилі керівництва викладача», «педагогічна техніка», «педагогічне спілкування», «педагогічна конфліктна ситуація».
2. Основні стратегії поведінки у конфліктній педагогічній ситуації.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях педагогіки з питань виховання у ВНЗ.

2. Використовувати основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
3. Виконувати самоаналіз й самооцінку своєї педагогічної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Психолого-педагогічні основи процесу виховання»
2. Основними прийомами і тактиками вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття або сутності явища за розділом педагогіки «Психолого-педагогічні основи процесу виховання у ВНЗ».

Критерії оцінювання завдання 1 за традиційною шкалою:

20 вірних відповідей = «5»

18-19 вірних відповідей = «4»

15-17 вірних відповідей = «3»

1. Умовно формування особистості фахівця можна поділити на ... .
  - три етапи: 1) довузівський, 2) період навчання у ВНЗ, 3) після вузівський
  - два етапи: 1) довузівський, 2) після вузівський
  - чотири етапи: 1) довузівський, 2) період навчання у ВНЗ, 3) після вузівський, 4) фаховий.
2. Виховання – це ... цілеспрямований, спеціально організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами, організації різноманітної діяльності студентів.
  - періодично, вибірково організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами
  - цілеспрямований, спеціально організований педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами
  - педагогічний процес взаємодії педагога зі студентами
3. Виховна система ...
  - завжди має риси авторського характеру
  - не завжди має риси авторського характеру
  - іноді має риси авторського характеру
4. Важливими елементами виховної системи ВНЗ є ... .
  - діяльність, пізнання, педагогічний мікроклімат, виховання
  - діяльність, спілкування, пізнання, імідж
  - діяльність, спілкування, пізнання, педагогічний мікроклімат

5. Процесу виховання студентів притаманні наступні функції: ... .

- організаційно-мотиваційна, діагностична, проєктивна, формуючо-розвивальна, комунікативна.
- організаційно-мотиваційна, діагностична, прогностична-проєктивна, формуючо-розвивальна, інформаційно-комунікативна, контрольньо-оцінювальна.
- організаційна, діагностична, прогностична, формуюча, інформаційно-комунікативна, контрольньо-оцінювальна.

6. Процес виховання у вищому навчальному закладі здійснюється за такими напрямками виховання: ... .

- національне, моральне, трудове, правове, екологічне, естетичне, фізичне, тендерне.
- національне, моральне, трудове, економічне, правове, антинаркотичне, екологічне, естетичне, фізичне, тендерне.
- моральне, трудове виховання, економічне, антинаркотичне, естетичне, фізичне.

7. Систему моральних цінностей поділяють на ... .

- абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя.
- абсолютно вічні, громадянські та цінності особистого життя.
- національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя.

8. Процес виховання у ВНЗ має особливості, до яких належать: ... .

- 1) багатофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність; 4) двосторонність.; 5) динамічність; 6) тривалість; 7) неоднозначність.
- 1) однофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність; 4) односторонність.; 5) інтенсивність; 6) тривалість; 7) однозначність.
- 1) однофакторність; 2) комплексність; 3) варіативність; 4) односторонність.; 5) інтенсивність; 6) короткостроковість; 7) однозначність.

9. Метод виховання — це ...

- спосіб взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямований на свідомість, волю і поведінку.
- спосіб діяльності викладача, спрямований на свідомість, волю і поведінку студентів.
- програма взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямований на свідомість, волю і поведінку.

10. Загальні методи виховання традиційно класифікуються на чотири групи методів: ... .

- формування свідомості; формування суспільної поведінки; стимулювання діяльності і поведінки; контролю й аналізу ефективності виховання
- бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
- педагогічна вимога, громадська думка, вправління, доручення.

11. До методів організації діяльності студентів та формування досвіду суспільної поведінки належать... .

- педагогічна вимога, громадська думка, вправління, доручення.
- бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
- конкурси, олімпіади, фестивалі та огляди художньої самодіяльності.

12. До методів контролю й аналізу ефективності виховання належать ....

- бесіда, лекція, диспут, переконування і прикладу.
- конкурси, олімпіади, фестивалі та огляди художньої самодіяльності.
- педагогічне спостереження, бесіда, опитування, аналіз результатів діяльності студентів

13. Особливість позааудиторної роботи полягає ... .

- у добровільній участі в ній, суспільній спрямованості, ініціативності та самодіяльності студентів.
- у обов'язковій участі в ній, суспільній спрямованості, ініціативності та самодіяльності студентів
- у добровільній участі в ній, національній спрямованості, ініціативності та самодіяльності студентів

14. Форми виховної роботи: ... .

- кураторські години, етичні бесіди, диспути, тематичні та розважальні вечори, виставки, конкурси.
- педагогічна вимога, громадська думка, вправління, доручення.
- педагогічна вимога, громадська думка, етичні бесіди, диспути

15. «Я-концепція» - це ... .

- динамічна система уявлень людини про самого себе та навколишній світ.
- статична, незмінна система уявлень людини про самого себе.
- динамічна система уявлень людини про самого себе.

16. Формування «Я-концепції» починається ... .

- рано – у дошкільному віці
- пізно – зрілому віці
- у студентські роки

17. Найбільш сприятливо для виховання і самовиховання об'єктивне ... , так як воно допомагає висувати реальні посильні завдання, долати труднощі.

- позитивне уявлення про себе
- занижене уявлення про себе
- завищене позитивне уявлення про себе

18. Самовиховання - внутрішній вольовий процес, ...

- організатором якого є сам студент
- організатором якого є педагог

-- організатором якого є педагог і сам студент

19. Структура блоків моральних якостей ...

- відносно динамічна, оскільки безперервно змінюється особистістю.
- відносно стабільна, оскільки рідко змінюється особистістю.
- відносно динамічна, оскільки періодично змінюється особистістю.

20. Серед моральних якостей, які мають особливе значення для майбутньої професійної діяльності, виокремлюють ... .

- професійний обов'язок, професійну самокритичність, професійну гордість і професійну естетику.
- професійний обов'язок, професійну гордість і професійну етику, громадянську спрямованість
- професійний обов'язок, професійну честь, професійну гордість і професійну етику.

ЧАСТИНА II

Завдання 1.

А) Презентація завдань для самостійної роботи студентів (СРС) зі свого предмету та власних критеріїв оцінювання цієї СРС.

Б) Скажіть, які труднощі виникають під час створення проекту самостійної роботи студентів.

ЧАСТИНА III

Завдання 1.

А) Ознайомтеся з інформацією про причини породження суперечності в педагогічній взаємодії викладача і студентів (Картки 1-2).

Б) Узагальніть інформацію карток 1-2.

В) Проведіть бесіду за темою карток № 1-2. Аргументовано оцініть своїх студентів, спираючись на власні критерії оцінок.

Завдання 2.

А) Виходячи зі свого педагогічного досвіду або досвіду ваших колег, назвіть та опишіть ситуації, у яких ви або ваші колеги зіткнулися з конфліктною поведінкою студентів (визначте причини цього конфлікту).

Б) Скажіть, яку стратегію педагогічної поведінки ви/ваші колеги вибрали у названій ситуації.

Гра «Педагогічний конфлікт».

Умови виконання. Робота проводиться групами. Кожна група надає свої варіанти виконання завдання 1-2.

Інші групи:

- 1) проводять бесіду за темами повідомлення;
- 2) оцінюють виконання завдання (письмово кожному «студенту», який відповідав), виставляючи оцінку за власне розробленими критеріями оцінювання цієї роботи (Завдання 1).

Група, яка отримує оцінку, повинна створити конфліктну ситуацію.

Група, яка оцінює, повинна знайти оптимальний вихід із цього конфлікту.

Група, яка спостерігає, повинна прокоментувати ефективність вибраної педагогічної поведінки виходу із ситуації.

Матеріали інформаційної картки

Картка 1

Причини породження суперечності в педагогічній взаємодії викладача і студентів

Суперечності містяться в самій природі педагогічної взаємодії, суб'єкти якої відрізняються за соціальним статусом і реалізують різні соціальні функції. Так, більшість викладачів (85,6%), за результатами дослідження, мають потребу в особистісній взаємодії зі студентами, яке досить часто не знаходить відгуку в студентів (лише 21,0%). Якщо ж ініціатива виходить переважно від викладача, то взаємодія проходить непродуктивно й не завжди досягає поставлених цілей через неузгодженість інтересів її суб'єктів. Нормативність взаємин задається, зазвичай, викладачем, який прагне репрезентувати передусім себе. Тому вони сприймаються студентом як примусові, позбавлені «вільного самовираження». Якщо ж потребу у взаємодії реалізує студент, зміст її пов'язується лише з навчальною діяльністю: «Інколи маю потребу у взаємодії з викладачем. Особливо, якщо такі стосунки сприяють вирішенню навчальних проблем, наприклад, позбутися академзаборгованості»; «Ні, не маю такої потреби. Хіба що коли йду на практику й готую конспекти»; «Здебільшого ні. Хіба якщо з предмета щось не зрозуміло і то не завжди».

Таким чином, спілкування особистісного характеру виникає зрідка, хоча потреба в ньому в студентів існує: «Маю потребу в стосунках із викладачем як людиною, а не просто як з викладачем того чи іншого предмета». Викладачі мають потребу в особистісному спілкуванні з тими студентами, які «скуто почуваються в групі», під час якого «студенти більше розкриваються перед викладачем». Вони отримують інтерес і задоволення від таких стосунків, інколи скаржаться на брак часу для нього. У чому ж причина таких розбіжностей у позиції студентів і викладачів стосовно взаємодії між ними? Одну з причин знайдемо, проаналізувавши характер труднощів, яких зазнають студенти і викладачі у взаєминах між собою. Результати дослідження показують, що лише 39,3% викладачів усвідомлюють труднощі взаємин зі студентами, з них 63,6% усю вину за

ці труднощі «покладають» виключно на студентів: «Ображає небажання студентів навчатися», «Стикаюся з байдужістю, невихованістю студентів», «Труднощі в їхній невідкритості, замкнутості» тощо. Лише 14,3% опитаних викладачів розуміють взаємини як двосторонній процес і труднощі пов'язують з обома суб'єктами взаємодії: «Не завжди розуміємо один одного», «Розбіжність у поглядах і морально-етичних нормах поведінки викладачів і студентів», «Вимагаєш від студентів виконувати те, що самій не подобається».

Дослідження виявило, що лише 6,3% студентів не зазнають ніяких труднощів у взаєминах. Зміст і характер наявних труднощів такий: 55,2% студентів труднощі стосунків пов'язують лише з особливостями викладачів («нерозуміння студентів», «нав'язування своєї думки», «грубий тон» тощо), 15,6% студентів вважають, що труднощі містяться в них самих («нерішучість, страх», «залежність від викладача» тощо), 29,2% студентських труднощів залежать від обох учасників («нерозуміння один одного», «немає довіри», «відсутня взаємодопомога, взаємопідтримка» тощо).

Переважання позиції «обвинувачувача» і в студента, і у викладача створює нездоланий бар'єр взаємин між ними. Через відмінність соціально-рольових статусів («викладач» і «студент»), нерозуміння викладачами важливості (чи небажання) допомогти студентові підняти його статус до статусу: «Ти – майбутній викладач», «Ти – мій майбутній колега», створюється критична ситуація, коли вчинки студента, породжені його «Я-образом», вступають у суперечність з оцінками його як особистості з боку викладача. «Якщо дехто вчинив якусь агресивну дію стосовно «Я-концепції», то це вже принциповий конфлікт. Людина може витримати все: її сподівання не виправдались, її примушують вийти з ролі та ін., але якщо зазіхають на її «Я-концепцію», то тут вона чинить відчайдушний опір, що і є стрижнем конфліктності» (І. Т. Ішмуратов). Розуміючи можливі соціальні наслідки конфліктності з викладачами, студенти намагаються уникати конкретних актів особистісних взаємин із ними. Педагогічна взаємодія характеризується певним характером ставлення педагога до студента (і навпаки), а будь-яке ставлення має дві підструктури: мотиваційну й операційну (вчинкову, поведінкову). Мотиваційна підструктура – це емоційно-ціннісна позиція щодо іншої людини. Ставлення операційне – це система поведінкових реакцій і вчинків. Стиль взаємин – це фон, на якому розгортаються всі акти педагогічної взаємодії викладача та студента, який залежить від співвідношення мотиваційної та операційної сторони ставлення один до одного.

Матеріали інформаційної картки

Картка 2

Співвідношення мотиваційної та вчинкової структури в ставленні викладача і студентів та стиль взаємин між ними

Мотив. Вчинок. Стиль взаємин : 1) стійкий позитивний стиль взаємин; 2) стійкий негативний стиль взаємин; 3) пасивно негативний стиль взаємин; 4) пасивно позитивний стиль взаємин.

Чому виникає негативний (стійкий або пасивний) стиль взаємин і поведінки, який виступає як бар'єр спілкування або стосунків викладача і студента?

Студент живе теперішнім часом і має потребу реалізувати себе тепер і тут (власні інтереси, бажання сьогодення). Педагог же реалізує інтерес, який пов'язаний із майбутнім студента, з його професійною діяльністю (інтерес до розвитку й професійного становлення студента). Він також відчуває відповідальність за якість підготовки фахівця. Викладач повинен бачити обидва інтереси (ситуативний теперішній інтерес і майбутній інтерес розвитку) та показати їх студентові: «Я розумію, що Ви не бачилися цілу добу і Вам хочеться поговорити, але треба працювати» або «Я розумію, що Вам важко поєднувати навчання і працю, але Ви не змогли розібратися в складному матеріалі (ситуативний інтерес) та не будете знати, як проводити виховну роботу чи подавати учням цей матеріал», або «Треба знаходити час на самоосвіту – це Ваше майбутнє» (майбутній інтерес розвитку). Викладач дає студентові право вибору прийняти рішення, але відповідальність за майбутнє повинен взяти студент на себе.

Причиною бар'єру може бути спотворене сприймання викладача (або студента): «Ви завжди спізнюєтесь», «Як завжди Ви не готові», «Занадто багатьох помилок робите» тощо.

Негативна форма заспокоєння: «Не ображайтеся, але я повинна Вас попередити...»

Пряме рольове протиставлення: «Ви ще не викладач, тому слухайте, що кажу я...»

Розбіжність в оцінках і в їх критеріях (викладач: «Ставлю «незадовільно», студент: «Я ж усе прочитав, я готувався...»

Авторитарні форми звернення та прийоми спілкування: накази, докори, команди, критика, звинувачення тощо.

Розбіжність між сформованим уявленням студента про себе як суб'єкта професійної ролі («Я – майбутній вчитель») і невиправданим сподіванням на відповідну зміну ставлення до себе викладачів.

Об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення непорозумінь перебувають у динамічній взаємодії. Вони створюють бар'єри взаєморозуміння, які зі свого боку

породжують труднощі в педагогічному спілкуванні. Як запобігти цим бар'єрам? По-перше, навіть відчуття викладачем своєї правоти повинно супроводжуватися гідною поведінкою, а це залежить від загальної і педагогічної культури та педагогічної етики викладача, від його коректності, а то й винахідливості. Наприклад, студент не підготувався до контрольної роботи й демонстративно поклав викладачу на стіл чистий аркуш паперу. Реакція викладача: «Ви зробили дві помилки: не вказали дату й немає Вашого підпису. А ще я пропоную переробити все та здати звіт про самостійну роботу на наступному занятті». Як результат – студент роботу виконав.

По-друге, причиною бар'єру може бути зухвала поведінка самого студента. Це викликає спалах негативних емоцій у викладача. Але емоції виконують лише сигнальну функцію, а не регулювальну (пригадайте: «Я про це подумаю завтра»). Негативна оцінка викладачем особистості студента при цьому не має стимулюючого впливу. Студент у цей момент також може бути в стані афекту. Можливо, краще застосувати «Я-повідомлення»? Якщо придушувати конфліктну ситуацію силою свого авторитету (соціальною роллю), вона може набути внутрішньо особистісного характеру, перенестися у внутрішній план. Професійна позиція викладача зобов'язує його брати відповідальність за вирішення проблемної ситуації на себе, довести її вирішення до логічного завершення. Проте в жодному разі не доводити її до зіткнення і руйнування педагогічної взаємодії, до конфлікту. Проблеми взаємодії не повинні негативно впливати на педагогічний процес. У ситуації педагогічної взаємодії викладача зі студентом виникають взаємні оцінні ставлення (В. В. Власенко). За змістом вони можуть збігатися (взаємна прихильність або неприязнь), однак за характером вияву не завжди є однаковими. Якщо ставлення викладача до студента здебільшого є відкритим і конкретно вербально вираженим (оцінка успішності, характеристика особистості, моральне судження щодо вчинку студента тощо), то ставлення студента до викладача переважно є прихованим, тобто зовнішньо вербально не вираженим. Навіть слово-подяка або привітання викладача зі святом не завжди є щирою оцінкою, а наслідок дії механізму «соціального очікування»: намагання говорити те, що, як нам видається, інші хочуть від нас почути. Щоб переконатися в цьому, достатньо порівняти ці відкриті оцінки з оцінками окремих викладачів, які даються їм студентами в колі своїх друзів. Такі «подвійні» оцінні стандарти найчастіше застосовуються щодо викладачів із авторитарним стилем педагогічної взаємодії.

ЧАСТИНА IV

Завдання 3

А) Опишіть дві педагогічні конфліктні ситуації, які виникали у вас під час проведення заняття (лекції або практичного заняття) на кафедрі.

План відповіді

Опишіть, як ви вийшли з цієї ситуації: яку стратегію Ви використали для вирішення конфлікту і чому? Чи була вона ефективною? До якої стратегії ви частіш за все звертаєтесь для вирішення конфліктних ситуацій? Чому?

Б) Проаналізуйте причину конфлікту і запропонуйте практичну пораду запобігання такого виду конфлікту або позитивного його вирішення.

Б) Змодельуйте своєю групою конфліктну педагогічну ситуацію і обговоріть з іншими варіанти реагування і стратегії поведінки у цій ситуації.

В) Оберіть варіанти стратегій поведінки, які вам сподобались і ви вважаєте їх найбільш ефективними. Аргументуйте свій вибір.

Умови виконання. Студенти працюють групами. Кожна група презентує свої конфліктні ситуації. Вибір форми презентації за групою.

Завдання 4

А) Ознайомтеся з *методикою Томаса «Засоби реагування у конфліктних ситуаціях»*.

Б) Проведіть експрес діагностику ситуацій, які були розглянуті у завданні №2, і визначте, яка за даною методикою була вами/ вашим опонентом обрана стратегія поведінки у цих педагогічних конфліктах.

Методика Томаса «Засоби реагування у конфліктних ситуаціях»

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА

Інструкція. Оцініть, наскільки притаманна вам та чи інша поведінка у конфліктній ситуації: від випадку до випадку – 3 бали, 2 бали, рідко – 1 бал.

Перелік питань

1. Погрожую або б'юся.
2. Намагаюся прийняти точку зору супротивника, зважати на неї, як зі своєю.
3. Шукаю компроміс.
4. Допускаю, що не правий, навіть якщо не можу повірити в це остаточно.

5. Уникаю противника/опонента.
6. Бажаю будь-що-будь домогтися своїх цілей.
7. Намагаюся з'ясувати, з чим я згоден, а з чим - категорично ні.
8. Іду на компроміс.
9. Здаюся.
10. Змінюю тему.
11. Повторюю одне і те ж, поки не доб'юся свого.
12. Намагаюся знайти джерело конфлікту, зрозуміти з чого все почалося.
13. Трошки поступаюся і підштовхую тим самим до поступок іншу сторону.
14. Пропоную перемир'я.
15. Намагаюся звернути все в жарт.

***А – ПИТАННЯ 1,6,11; Б – ПИТАННЯ 2,7,12; В – ПИТАННЯ 3,8,13;
Г – ПИТАННЯ 4,9,14; Д – ПИТАННЯ 5,10,15.***

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте бали відповідно до ключа, і їх загальна кількість дозволить виявити переважну стратегію поведінки в конфлікті.

А – КОНКУРЕНЦІЯ - жорсткий стиль вирішення конфліктів. Такі люди стоять на своєму, захищаючи свою позицію, у що б то не стало намагаються виграти. Впевнені, що завжди праві.

Б - СПІВРОБІТНИЦТВО - стиль примирення - орієнтуватися на "згладжування кутів" з урахуванням того, що завжди можна домовитися, а також на пошук альтернативи і рішення, яке здатне задовольнити обидві сторони.

В – КОМПРОМІС - з самого початку простежується установка на справедливе рішення.

Г – ПРИСТОСУВАННЯ - м'який стиль-проявляється в готовності встати на точку зору супротивника / опонента і відмовитися від своєї позиції.

Д – УНИКНЕННЯ - цей стиль орієнтований на відхід від конфлікту. Люди даного типу намагаються не загострювати ситуацію, не доводити її до відкритого зіткнення.

ЧАСТИНА V

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПРАНТА

- створення проекту: розробка виховних завдань на практичному занятті зі свого предмету;
- пропозиції щодо виховних заходів на вашій кафедрі з указівкою їх завдань і методів реалізації та підготовка до обговорення запропонованих проектів.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО КОНТРОЛЮ:

1. Конспект лекції № 7.
2. Картки №№ 1-2 (інформаційний матеріал практичного заняття № 7).
3. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
4. Максименко С. Д.Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д. Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури»,2014. - 288 с.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. . Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Максименко С. Д.Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури»,2014. - 288 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
6. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.psyh.kiev.ua/Подоляк_Л.Г.,_Юрченко_В.І._Психол...

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі /Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyky.vntu.edu.ua/r_k/index.html.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Макаренко А. С. Разговор о воспитании / А. С. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
5. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
6. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : Учеб пособие. / Р.С. Пионова . – Мн.: Университетская, 2002. – 256 с.
7. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О.Джелалі, А.В. Кудін. – Х. – К., 2006. – 320 с.
8. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури / К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1983. – С. 9–26.

Заняття № 8-9

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЇЇ ОБ'ЄКТИВНИЙ І СУБ'ЄКТИВНИЙ ХАРАКТЕР

Комунікативна тема: *Бесіда «Педагогічна діяльність: її об'єктивний і суб'єктивний характер. Аналіз конкретних педагогічних ситуацій в системі «викладач-студент». Педагогічні поради для подолання бар'єру у комунікації. Діагностика стилю керування навчально-виховним процесом*

Мета заняття:

- *перевірка знань засобів спілкування, невербальні компоненти спілкування, педагогічних засобів реагування та стратегій поведінки під час виникнення бар'єру у комунікації;*
- *розвиток комунікативних умінь спілкування у системі «викладач - студент», стратегій та умінь реагування під час конфліктних педагогічних ситуацій та під час виникнення бар'єру у комунікації;*
- *розвиток умінь проектувати власну виховну роботу зі студентами, розробляти й аналізувати виховні завдання навчального заняття, використовувати різноманітні методи виховання на практичному занятті;*
- *розвиток умінь самооцінки і самоаналізу.*

Завдання:

Освітні – закріпити знання про види і форми спілкування у системі «викладач-студент», про стратегії й тактики спілкування в конфліктних педагогічних ситуаціях, під час виникнення бар'єру у спілкування, про діагностику стилю керування навчально-виховним процесом, про проблеми виховання сучасної студентської молоді.

Розвивальні – розвиток уміння раціонального використання видів і форм спілкування у системі «викладач-студент», уміння ефективного використання стратегії й тактики спілкування в конфліктних педагогічних ситуаціях, під час виникнення бар'єру у спілкування, уміння проводити бесіди з проблем виховання сучасної студентської молоді для організації занять зі своєї дисципліни.

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної педагогічної роботи, самоаналізу й самооцінки.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «девіантна поведінка», «конформна поведінка», «дидактогенна поведінка», «адитивна поведінка», «агресивна поведінка», «суїцидальна поведінка», «кримінальна поведінка». «профілактика виховання».
2. Основні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
3. Основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
4. Основні тактики і стратегії спілкування у системі «викладач-студент» .
5. Основні напрямки профілактики виховної діяльності у ВНЗ.
6. Основні функції профілактики виховної діяльності у ВНЗ.
7. Основні методи виховної діяльності у ВНЗ.
8. Систему превентивного виховання у вищому навчальному закладі.
9. Основні стратегії поведінки у конфліктній педагогічній ситуації.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях педагогіки з питань стилів в керування навчально-виховним процесом та стратегій і тактик спілкування у системі «викладач-студент» .
2. Використовувати знання про методи виховання на практиці.
3. Проектувати власну виховну роботу зі студентами.
4. Розробляти й аналізувати виховні завдання навчального заняття.
5. Використовувати різноманітні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
6. Використовувати основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
7. Виконувати самоаналіз й самооцінку своєї педагогічної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Психолого-педагогічні основи процесу виховання» .
2. Основними стилями керування навчально-виховним процесом у ВНЗ.
3. Основними стратегіями й тактиками спілкування у системі «викладач-студент».
4. Основним комплексом профілактичних заходів на попередження негативних явищ у молодіжному середовищі.
5. Основними прийомами і тактиками вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.

ЧАСТИНА І

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття за розділом педагогіки теми «Педагогічна майстерність викладача вищої школи».

Критерії оцінювання завдання І за традиційною шкалою:

20 вірних відповідей = «5»

18-19 вірних відповідей = «4»

15-17 вірних відповідей = «3»

1. Основними ступенями педагогічної майстерності є: ... .

- педагогічні знання, гуманізм, педагогічне новаторство
- педагогічний професіоналізм, педагогічна майстерність, педагогічне новаторство
- педагогічна творчість, педагогічне мистецтво, педагогічне новаторство

2. Педагогічна майстерність включає обов'язкові структурні компоненти: ....

- морально-духовні цінності, професійні знання, соціально-педагогічні якості, психолого-педагогічні вміння, педагогічну техніку
- гуманістичну спрямованість, національну гідність, інтелігентність, психолого-педагогічні вміння
- совісність (сумління), честь, справедливість і об'єктивність.

3. Сутність педагогічного такту полягає в ... .

- педагогічно доцільному ставленні та впливові викладача на студента, в пошані до особистості студента
- об'єктивності й соціальної справедливості
- готовності підтримувати й обстоювати гідність, репутацію – особисту чи колективну

4. Важливою передумовою становлення ... викладача вищої школи є наявність у нього необхідних соціально-педагогічних якостей і психолого-педагогічних умінь

- професіоналізму й педагогічної майстерності
- совісності й чесності
- справедливості й об'єктивності

5. ... – це перелік якостей особистості, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків з конкретного фаху.

- Професіограма
- Соціально-педагогічні якості
- Психолого-педагогічних вміння

6.– ... це результат виховного впливу на особистість сім'ї, освітньо-виховних закладів та ін.

- Педагогічний такт

- Психолого-педагогічних умінь
- Соціально-педагогічні якості

7. Педагогічна професія вимагає ... .

- постійного емоційного, інтелектуального і фізичного напруження
- відсутності в особистості стійких, виражених соціально-педагогічних якостей
- копіювання своїх колишніх викладачів

8. Через 10-15 років педагогічної діяльності в структурі особистості фахівця виникають зміни, які отримали назву ....

- психолого-педагогічні умінь
- професійних деформацій
- соціально-педагогічні якості

9. ... викликаються у результаті поєднання в поведінкові комплекси індивідуальних особливостей викладача з відповідними структурами функцій педагогічної діяльності.

- Типологічні деформації
- Загально педагогічні деформації
- Індивідуальні деформації

10. У поведінці педагога починають переважати надмірна самовпевненість, ментарство, догматизм, відсутність гнучкості у спілкуванні з колегами і студентами. Це ....

- Типологічні деформації
- Загально педагогічні деформації
- Індивідуальні деформації

11. Науковці визначають наступні типологічні деформації: ... .

- «педагог-комунікатор», «педагог-організатор», «педагог-інтелект», «педагог-предметник»
- автократичні, авторитарні, демократичні, конформні, алогічні
- автократичні, артистичні, демократичні, гуманістичні, алогічні

12. ... визначаються змінами, які відбуваються з підструктурами особистості і зовнішньо не пов'язані з процесом педагогічної діяльності

- Типологічні деформації
- Загально педагогічні деформації
- Індивідуальні деформації

13. Стилі керівництва викладача: ... .

- «комунікатор», «організатор», «інтелект», «предметник»
- автократичний, авторитарний, демократичний, конформний, алогічний
- автократичний, артистичний, демократичний, гуманістичний, алогічний

14. Педагогічна техніка -... .

- оптимальне управління емоціями, настроєм, прояв соціально перцептивних здібностей
- виразна демонстрація студентам певних почуттів, суб'єктивного ставлення до тих чи інших дій студентів
- сукупність засобів, прийомів, навичок, які використовуються у навчально-виховній роботі

15. Технології здійснення різноманітних навчально-виховних заходів, уміння проводити їх на високому методичному рівні – це ... .

- компонент педагогічної техніки
- компонент педагогічного такту
- компонент педагогічного стилю

16. Професійно важливими якостями європейських викладачів вважаються ... .

- кар'єризм, любов до людей, працелюбність, емоційність
- високий рівень самоконтролю, емоційна врівноваженість, комунікабельність, готовність до співробітництва, впевненість у собі.
- середній рівень депресії, неправдивості, психопатії, іпохондрії

17. За класифікацією В. А. Кан-Калика, структура професійно-педагогічного спілкування включає наступні етапи: ... .

- прогностичний , комунікативний, управлінський, заключний
- підготовчий, директивний, управлінський, заключний
- перспективний, аналізуючий, управлінський, заключний

18. Стиль спілкування визначає три типи викладачів:

- «інтенсивний», «слабкий» і «надмірний»
- «проактивний», «реактивний» і «надактивний»
- «інтенсивний», «реактивний» і «надмірний»

19. ... – виникнення і загострення протиріч між членами групи.

- Конфліктна ситуація
- Педагогічна ситуація
- Типова ситуація

20. Види конфліктних педагогічних ситуацій (за М. М. Рибаківим): ... .

- конфліктні ситуації виховання, конфліктні ситуації спілкування, конфліктні ситуації стосунків
- конфліктні ситуації домовляння, конфліктні ситуації оцінювання, конфліктні ситуації стосунків
- конфліктні ситуації діяльності, конфліктні ситуації поведінки, конфліктні ситуації стосунків

ЧАСТИНА II

Завдання 1

- А) Презентація проекту виховних завдань на практичному занятті зі свого предмет.
- Б) Пропозиції щодо виховних заходів на вашій кафедрі з указівкою їх завдань і методів реалізації та підготовка до обговорення запропонованих проектів.
- В) Скажіть, які труднощі виникають під час створення проекту самостійної роботи студентів.

ЧАСТИНА III

Завдання 1

- А) Ознайомтеся з інформацією про проблеми виховання сучасної студентської молоді та попередження негативних явищ у молодіжному середовищі (Картки 1, 2).
- Б) Узагальніть інформацію карток 1-2:
  - 1) повідомте про основні відхилення у молоді від норм поведінки;
  - 2) розкрийте основні засади попередження негативних явищ у молодіжному середовищі;
  - 3) виходячи зі свого педагогічного досвіду або досвіду ваших колег, назвіть та опишіть ситуації, у яких ви або ваші колеги зіткнулися з девіантною поведінкою студентів (визначте тип цієї девіації);
  - 4) скажіть, яку стратегію педагогічної поведінки ви/ ваші колеги вибрали у названій ситуації;
  - 5) перерахуйте профілактичні заходи, які спрямовані на попередження виникнення подібних ситуацій. Спирайтеся на педагогічний досвід вашої кафедри або матеріал картки № 2.

Гра «Педагогічний конфлікт»

Умови виконання. Робота проводиться групами. Кожна група надає свої варіанти виконання завдання.

Інші групи:

- 1) проводять бесіду за темами повідомлення;

2) оцінюють виконання завдання (письмово кожному «студенту», який відповідав), виставляючи оцінку за власне розробленими критеріями оцінювання цієї роботи (Завдання 1).

Група, яка отримує оцінку, повинна створити конфліктну ситуацію.

Група, яка оцінює, повинна знайти оптимальний вихід із цього конфлікту.

Група, яка спостерігає, повинна прокоментувати ефективність вибраної педагогічної поведінки виходу із ситуації.

Матеріали інформаційної картки

Картка 1

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Кожне суспільство має свою систему цінностей, яка містить вимоги до поведінки. У разі порушення визначених вимог відбувається відхилення, які можуть носити як позитивний, так і негативний характер. До позитивних відхилень належить обдарованість, яка є відхиленням у розумовому розвитку студента, проявляється через творчість. Такі негативні соціальні відхилення у суспільстві, як злочинність, хуліганство, алкоголізм, наркоманія впливають на розвиток і становлення студента.

Порушення соціальних норм у суспільстві викликає девіації' (від лат. «*deviatio*» * відхилення) це відхилення від норм встановлених у суспільстві. Наслідком девіації' є девіантна поведінка.

Девіантна поведінка - це система дій і вчинків людини, соціальних груп, що суперечить соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки, які проявляються у вигляді незбалансованих психічних процесів, не адаптованості, порушенні процесів само актуалізації' та ухиленні від морального і етичного контролю особистості над власною поведінкою.

Найпростішим типом девіації є делінквентна поведінка, яка характеризується психологічною схильністю до асоціальних вчинків, які не ведуть до кримінальної відповідальності. Тобто студентам властиві дрібні вчинки, які ґрунтуються на стереотипних діях. Здебільшого це агресивні насильства, вимагання, татуювання, носіння сережок, блукання та ін..

Татуювання - це мистецтво прикрашати своє тіло за допомогою «вічного малюнку» (пікти). Татуювання зародилося ще в первісному суспільстві. Жінки прикрашали себе тату,

щоб захиститися від замовлянь, а чоловіки, щоб показати фізичну силу, мужність. Крім того, татуванням таврували рабів, злодіїв, злочинців. Воно було знаком племені, вказувало на соціальний статус.

Пірсинг як і тату — назавжди. Дірочки для сережок у мочці вуха — це прекрасно, але пірсинг у носі, язика, пупку, сосках та інших інтимних місцях може бути шкідливими для здоров'я, особливо, якщо проведені без дотримання санітарно-гігієнічних вимог.

Конформна поведінка. Конформність - це риса характеру студента, свідоме прийняття ним поглядів, цінностей або норм поведінки певної соціальної групи під тиском зовнішніх обставин та всупереч власним переконанням. Людина * конформіст або жертва соціалізації повністю адаптувалася до середовища, але не здатна протистояти йому. При цьому людина прилаштовує свою поведінку під чужі еталони (негативні чи позитивні для суспільства).

Дидактогенна поведінка — це поведінка студента, викликана порушенням педагогічного такту з боку викладача. Дидактогенія виражається страхом (школофобія, дидактофобія), пригніченим станом, що негативно впливає на навчально-пізнавальну діяльність студента, здоров'я, поведінку.

При несприятливих умовах соціалізації дитини проходить перехід від делінквентної до девіантної поведінки. Проявом девіантної поведінки є ситуаційно обумовлені поведінкові реакції.

Адиктивна поведінка є наслідком прагнення втечі від дійсності шляхом штучної зміни свого стану засобами цигарок, алкоголю, наркотиків чи певних видів діяльності. Поняття використовується для визначення опису поведінки того, хто вживає токсичні речовини і алкоголь на тому етапі, коли ще не сформована фізична залежність. Бажання ввійти в адиктивну поведінку спостерігається у студентів, які втрачають ідеали у житті, життєві цінності та ціннісні орієнтації, сім'ю, близьких, розчаровуються у професії тощо.

Куріння - це небезпечна хвороба, яка приводить до руйнування здоров'я. До певного часу нікотин діє на організм непомітно, приховано. Причин поширення куріння серед студентів є багато, зокрема негативний приклад батьків, реклама цигарок, перегляд кінофільмів, невміння організувати дозвілля, займатися корисними справами.

П'янство і алкоголізм. Особливістю даної патології суспільного життя є те, що п'янство і алкоголізм взаємопов'язане з іншими відхиленнями: соціальним паразитизмом, аморальною поведінкою, правопорушеннями. Під п'янством розуміють систематичне та надмірне вживання алкоголю, яке приводить до втрати здоров'я і контролю над собою і є початковою стадією алкоголізму. У медичній практиці алкоголізм — це хронічне

захворювання, яке характеризується нездоланим потягом до спиртних напоїв. З соціальної позиції алкоголізм - це форма девіантної поведінки, яка характеризується патологічним потягом до спиртного і подальшою деградацією особистості.

Наркоманія і токсикоманія. Наркоманія - пристрасть до речовин, які викликають ейфорію. Наркотик - засіб рослинного або синтетичного походження, який впливає на фізичний стан і психіку людини. Наркотики за силою наркотичної дії, інтенсивністю потягу не можна прирівнювати до алкоголю. Алкоголік, усвідомивши шкоду випивки на організм, здатний самостійно кинути пити, але випадків самостійно припинити вживання наркотиків практично неможливо. С певні закономірності цієї пристрасті. До наркотичного звикання схильні всі люди, але у кожного воно проходить по-різному. Під наркоманією розуміють застосування наркотиків або прирівняних до них засобів без медичних показань, в наслідок чого проходить зміна життєвих стереотипів, фізичні і психічні розлади здоров'я.

Проблеми пов'язані з наркоманією:

- соціальна пасивність, поступова втрата трудових і сімейних функцій;
- зниження інтелектуального рівня;
- емоційна глухота, моральна і соціальна деградація.

Токсикоманія. Розрізняють токсикоманію двох видів: 1) токсикоманія, пов'язана із зловживанням стимуляторів; 2) токсикоманія, пов'язана з вдиханням летючих ароматичних речовин.

Зловживання стимуляторів, які не належать до наркотиків (кава, чай), гостре отруєння якими викликає уявну бадьорість, приплив сили, потяг до праці, ясність розуму.

При постійному вживанні стимуляторів виникає звикання і тому організм потребує збільшення дози, а припинення приводить до непрацездатності, з'являються втома, в'ялість, знижується настрій, виникають суїцидальні думки.

Небезпека токсикоманії полягає в тому, що в результаті інтоксикації (отруєння) парами летючих хімічних речовин (парів клею, бензину, побутових аерозолів, речовин для розведення фарби та ін.) приводить до серцевої недостатності, центральної нервової системи. Частіше всього токсикоманія виникає у бездоглядних, безпритульних дітей. Систематична інтоксикація викликає порушення поведінки, ауто агресивні дії.

Агресивна поведінка. Агресія (астенічна реакція) може бути спрямована проти інших, проти себе, агресія як забуття, як примітивна поведінка. «Агресія» — це стан, який включає залякування, бажання напасти, ворожість, жорстокість, вандалізм, грубість, задирикуватість, роздратованість. Аутоагресія тобто замах на цілісність свого організму, скоюється в стані афекту.

Суїцидальна поведінка — це девіантна поведінка, яка пов'язана з навмисним позбавленням себе життя (самовбивство). У вузькому медико-правовому смислі — це вид насильницької смерті з указанням її причини. У широкому розумінні суїцид — це вид самознищуючої поведінки, до якої належить п'янство, куріння, вживання наркотиків, об'їдання, альпінізм, мотогонки та ін.

Можна виділити три типи суїцидальної поведінки: демонстративна, афективна і справжня.

Демонстративний тип характеризується намаганням показати реальність суїцидних намірів, звернути на себе увагу, поспівчувати. Такі спроби здійснюються відкрито, артистично, але, нерідко в силу випадковості, можуть закінчитися трагічно. Афективний тип виражається здійсненням суїциду в стані піднесених емоцій. У даному випадку завжди присутня демонстративність. Справжня суїцидальна поведінка завжди обдумана і спланована, підкріплена бажанням покінчити з собою. Усі приготування проводяться приховано.

Самовбивство підлітків і молоді * це спосіб впливу на інших людей: демонстрування кохання, виклик допомоги, звільнення від депресії, сімейного конфлікту тощо.

Психічні розлади, пов'язані з психопатологією, внаслідок чого появляється вразливість до психогенних впливів. Реакція при цьому носить астеничний, шизоїдний, параноїдальний характер, так як вражається самосвідомість і емоційна сфера. З'являються особистісні розлади: синдром відчуження, деперсоналізація, роздвоєння особистості, дереалізація, апатії, депресії, скутість. Важливе значення мають межові зони між нормою і відхиленням, внаслідок чого неможливо провести чітку межу між природним проявом характеру і його відхиленням.

Оскільки домінуючим видом діяльності у студентів є навчальна діяльність, тому найбільш характерними розладами є дидактогенна розлади.

Проституція - це форма девіантної поведінки, яка проявляється в безладних, знеособлених, позашлюбних статевих стосунках, здійснених за плату. Проституція - це поведінка особи, яка вступає у статевий зв'язок за відповідну плату, веде безладне статеве життя. Розрізняють чоловічу (жигало) і жіночу (повія) проституцію; дорослу і дитячу проституцію. Найбільш вивченою є жіноча проституція. При цьому суб'єкт (жінка, чоловік, дитина) стає товаром, а її тіло об'єктом купівлі-продажу.

Злочин — протиправне, суспільно небезпечне діяння, що класифікується за певними нормами кримінально-процесуального права (згвалтування, нанесення значних тілесних ушкоджень тощо).

Злочинність - це форма девіантної поведінки, яка досягає найвищого рівня небезпеки, що визначається карним законом.

Кримінальна поведінка — протиправний вчинок, який карається кримінальним законом.

Картка 2

Матеріали інформаційної картки

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Діяльність, яка спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню проблем і негативних явищ називається профілактикою (від грецьк. *Prophylaktikos* - запобіжний). Термін «профілактика» запозичений з медичних знань, але широко використовується у педагогічній науці. Складовою профілактики є педагогічна, соціальна, правоохоронна і медико-оздоровча.

Профілактика у виховній діяльності професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу спрямовується на:

- створення умов, які допоможуть адаптуватися студентам до навчання;
- забезпечення діагностики соціально-педагогічної проблеми;
- організацію просвітницької роботи;
- організацію дозвілля студентів;
- здійснення превентивних заходів, які запобігали б дезадаптації студентів;
- сприяння у соціально-педагогічній допомозі та захисту студента.

Профілактика є складовою педагогічної діяльності. Вона включає комплекс заходів, які повинні попередити погіршення стану суб'єкта діяльності та виникнення проблем. Недоліком профілактики є те, що вона не усуває індивідуальних проблем та не допомагає захистити студента від негативного впливу соціальних чинників.

З метою забезпечення оптимальних умов для саморозвитку дітей та молоді у системі освіти України згідно Закону «Про освіту» (Стаття 21. Психологічна служба в системі освіти) діє психологічна служба. Вона виконує такі функції:

- виявлення загальних і особистих соціальних проблем;
- вивчення і діагностика індивідуальних особливостей студентів;
- надання допомоги куратору в роботі з студентом, групою, батьками;
- соціальний захист того у кого виникли проблема;
- соціальний захист групи від окремих осіб;

- соціально-педагогічна оцінка проведених виховних заходів у групах, ВНЗ;
- безпосередня підготовка соціально-педагогічних заходів з різними групами школярів, окремими учнями, учителями, батьками та ін.

Основними напрямками попередження негативних явищ у студентському середовищі є:

1. Превентивна діяльність.
2. Просвітницька діяльність.
3. Посередницька діяльність.

Здійснення профілактичних заходів, які спрямовані на попередження виникнення патологій у студентському середовищі (алкоголізм, п'янство, наркоманія, проституція та ін.) та їх наслідків (протиправна, адитивна, девіантна, суїцидальна поведінка, незайнятість тощо) називається превентивною діяльністю (превенція — попередження, пересторога).

Використовуючи різноманітні методи профілактичної роботи, педагог виконує просвітницьку роль, навчає позитивного досвіду формування здорового способу життя, виховує ті цінності у студента, які допоможуть задовольнити свої потреби.

Посередницька діяльність полягає в установленні зв'язків із закладами, які забезпечують соціальний захист: заступником голови адміністрації із соціальних питань; працівниками відділу освіти, соціального захисту, центру зайнятості, правоохоронних органів, відділу культури; спеціалістами психолого-медико-педагогічних консультацій, медико-експертної комісії, соціальних служб для дітей, молоді та сім'ї, територіального Центру медико-соціальної реабілітації інвалідів з порушеннями опорно-рухового апарату; представниками благодійних дитячих, молодіжних громадських організацій.

Система превентивного виховання у вищому навчальному закладі * керована діяльність, яка забезпечує теоретичну і практичну реалізацію профілактичних заходів, спрямованих на попередження та подолання відхилень у поведінці студентів. Профілактичні заходи можна розділити на три типи: первинну, вторинну, третинну.

Первинна профілактика здійснюється у суспільстві в цілому, спрямовується на збереження і розвиток умов, які забезпечують здоров'я і збереження життя людини, на попередження несприятливого впливу на неї факторів соціального і природного середовища. Первинна профілактика є масовою і найбільш ефективною.

Завданням вторинної профілактики є діяльність конкретного освітнього закладу, яка спрямована на запобігання можливих порушень. Показником необхідності профілактичних заходів є характер поведінки студента, який завдає шкоди суспільству чи інтересам окремих осіб (агресивність, грубість, брехливість, лінощі, забіякуватість та ін.).

Порушення поведінки засвідчує про спотворення ціннісних орієнтацій і недоліки внутрішніх регуляторів поведінки людини.

Третинна, або цілеспрямована профілактика * це сукупність заходів, спрямованих на корекцію індивідуальної поведінки студента, її переорієнтацію.

Найпоширенішими методами профілактики виступають: бесіда; диспути, постійне спостереження; теоретичні конференції, вечори запитань та відповідей, усні журнали, профілактичні тренінги стимулювання розвитку нових навичок, моделей поведінки; метод нейтралізації конфліктної ситуації, телефони довіри і анонімні консультації, допомога психіатра, волонтерська робота та ін.

Функціями превентивного виховання у вищому навчальному закладі є:

- організаційно-методична, що полягає в опрацюванні сучасних педагогічних проєктів з проблем превентивного виховання, а також узагальнення і адаптація зарубіжного досвіду превентивного виховання;
  - діагностико-прогностична, що полягає у з'ясуванні причин та умов відхилення в поведінці студента;
  - корекційно-реабілітаційна, яка визначається оптимальним коригуванням допомоги, перевихованням і подоланням негативних проявів у поведінці студента, налагодженням його стосунків із соціальним середовищем;
  - освітньо-консультативна, що окреслює можливість використання сучасних технологій надання оптимальної освітньої інформації з метою попередження і нейтралізації негативних явищ.

Завдання 3

А) Ознайомтеся з інформацією про об'єктивний і суб'єктивний характер педагогічної діяльності (Картки 3-11).

Б) Підготуйте список питань для бесіди або план дискусії за інформацією ваших карток (вибір форми проведення контролю знань за наданою інформацією – за аспірантами).

В) Проведіть навчальну бесіду або дискусію.

Г) Підведіть підсумки бесіди або дискусії:

- узагальніть повідомлення «студентів»,
- аргументовано оцініть кожного студента, виходячи з обраної вами « моделі педагога » й власних критеріїв оцінки.

Послідовно продемонструйте один із стилів педагогічного спілкування (за класифікацією психолога В.А.Кан-Калика: картка № 5) і стилів педагогічного керування: *автократичний* (самовладний стиль керівництва), *демократичний стиль*, *стиль ігнорування*, *конформний стиль*, *алогічний стиль*.

Г) Групи опонентів повинні визначити стилі вашого спілкування й педагогічного керування. Обґрунтувати своє визначення стилів.

Картка 3

Матеріали інформаційної картки

СТИЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА В КОНФЛІКТІ З УЧНЯМИ

Як вирішити проблему протиріч у взаєминах педагога з учнями? Професійна позиція, зорієнтована на потенціал дитини, на її подальший розвиток, мусить бути тактично пророблена, а тонкий психологічний дотик до особистості дитини - згідно з тим, що він відбувається зараз (вік, стан, досвід, знання, інтелект, здібності, рівень вихованості й інше), - виправданим. Багато чого залежить від вибору стилю поведінки, що відповідає конфліктній ситуації. Адже деякі стилі можуть бути найбільш ефективними для розв'язання конфліктів визначеного типу.

К. У. Томасом і Р. Х. Кілменном були розроблені основні найбільш сприятливі стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Вони вказують, що існують п'ять основних стилів поведінки при конфлікті: *приспосовання*, *компроміс*, *співробітництво*, *ігнорування*, *суперництво чи конкуренція*. Стиль поведінки в конкретному конфлікті, указують вони, визначається тією мірою, в якій ви хочете задовольнити власні інтереси, діючи при цьому пасивно чи активно, й інтереси іншої сторони, діючи спільно чи індивідуально.

Наводимо рекомендації з найбільш доцільного використання того чи іншого стилю в залежності від конкретної ситуації та характеру особистості людини.

Стиль конкуренції, суперництва може використовувати педагог, який має сильну волю, достатній авторитет, владу, не дуже зацікавлений у співробітництві з учнем і прагне в першу чергу задовольнити власні інтереси. Його можна використовувати, якщо:

- результат конфлікту дуже важливий для вас, і ви робите велику ставку на своє рішення виниклої проблеми;
- маєте достатню владу й авторитет, і очевидно, що запропоноване вами рішення - найкраще;
- відчуваєте, що у вас не існує іншого вибору і вам є що втрачати;

- мусите прийняти непопулярне рішення й у вас достатньо повноважень для здійснення цього кроку.

Відтак варто мати на увазі, що цей стиль, окрім почуття відчуженості, нічого більше не зможе викликати.

Стиль співробітництва можна використовувати, якщо, відстоюючи власні інтереси, ви змушені брати до уваги потреби та бажання іншої сторони. Цей стиль найбільш важкий, тому що він вимагає більш тривалої роботи. Мета його застосування - розробка довгострокового взаємовигідного рішення. Такий стиль вимагає вміння пояснювати свої бажання, вислуховувати один одного, стримувати свої емоції. Відсутність одного з цих факторів робить цей стиль неефективним.

Для розв'язання конфлікту цей стиль можна використовувати в таких ситуаціях:

- необхідно знайти спільне рішення, якщо кожний із підходів до проблеми важливий і не допускає компромісних рішень;
- у вас тривалі, міцні та взаємозалежні відносини з іншою стороною;
- основною метою є набуття спільного досвіду роботи;
- сторони здатні вислухати один одного та викласти сутність своїх інтересів.

Стиль компромісу. Сутність його полягає в тому, що сторони прагнуть врегулювати розбіжності при взаємних поступках. У цьому плані він трохи нагадує стиль співробітництва, однак здійснюється на більш поверхневому рівні, тому що сторони в чомусь поступаються один одному. Цей стиль найбільш ефективний, якщо обидві сторони хочуть того самого, але знають, що одночасно це не можна здійснити. При використанні цього стилю акцент робиться не на рішення, що задовольняє інтереси обох сторін, а на варіанті, який можна описати словами: «Ми не можемо цілком виконати свої бажання, отже, необхідно дійти рішення, з яким кожний із нас міг би погодитись».

Такий підхід до розв'язання конфлікту можна використовувати в таких ситуаціях:

- обидві сторони мають однаково переконливі аргументи;
- задоволення вашого бажання має для вас не занадто велике значення;
- вас може влаштувати тимчасове рішення, тому що немає часу для вироблення іншого або ж інші підходи до рішення проблеми виявились неефективними.

Стиль відхилення реалізується зазвичай, коли проблема не настільки важлива для вас, ви не відстоюєте свої права, не співпрацюєте ні з ким для вироблення рішення та не хочете витрачати час і сили на її рішення.

Стиль відхилення можна рекомендувати до застосування в таких ситуаціях:

- джерело розбіжностей несуттєве для вас у порівнянні з іншими більш важливими задачами, а тому ви вважаєте, що не варто витрачати на нього сили;

- знаєте, що не можете або навіть не хочете вирішити питання на свою користь;
- у вас мало влади для рішення проблеми в бажаний для вас спосіб;
- хочете виграти час, щоб вивчити ситуацію й одержати додаткову інформацію, перш ніж прийняти яке-небудь рішення;
- намагались вирішити проблему негайно небезпечно, тому що розкриття та відкриті обговорення конфлікту можуть тільки погіршити ситуацію;
- у вас був важкий день, а рішення цієї проблеми може принести додаткові неприємності.

Не слід думати, що цей стиль є втечею від проблеми чи ухиленням від відповідальності.

У дійсності відхід чи відстрочка може бути цілком виправданою реакцією на конфліктну ситуацію, тому що за цей час вона може розв'язатися сама собою або ви зможете зайнятись нею пізніше, коли будете мати достатню інформацію та бажання розв'язати її.

Стиль пристосування означає, що ви дієте разом з іншою стороною, але при цьому не намагаєтесь відстоювати власні інтереси з метою згладжування ситуації та відновлення нормальної робочої атмосфери. Томас і Кілменн вважають, що цей стиль найбільш ефективний, коли результат справи надзвичайно важливий для іншої сторони та не дуже істотний для вас або коли ви жертвуєте власними інтересами на користь іншої сторони.

Стиль пристосування може бути застосований у таких найбільш характерних ситуаціях:

- найважливіша задача - відновлення спокою та стабільності, а не розв'язання конфлікту;
- предмет розбіжності неважливий для вас або вас не особливо хвилює те, що сталося;
- вважаєте, що краще зберегти добрі стосунки з іншими людьми, ніж відстоювати власну точку зору;
- усвідомлюєте, що правда на вашому боці;
- відчуваєте, що у вас недостатньо влади чи шансів перемогти.

Треба пам'ятати, що жоден із розглянутих стилів розв'язання конфлікту не може бути виокремлений як найкращий. Треба навчитись ефективно використовувати кожний із них і свідомо робити той чи інший вибір, з огляду на конкретні обставини.

Картка 4

Психологічний аналіз конфліктів

Основною ланкою при розв'язанні педагогічних ситуацій є проведення її психологічного аналізу.

У цьому випадку вчитель може розкрити причини ситуації, не допустити її переходу у тривалий конфлікт, тобто якоюсь мірою навчитись володіти ситуацією, використовуючи її пізнавальні та виховні функції.

Проведення аналізу знизить кількість помилок, які допускає вчитель, негайно застосовуючи заходи впливу на учня в ході виниклої ситуації. Основною метою психологічного аналізу ситуації є створення достатньої інформаційної основи для прийняття психологічно обґрунтованого рішення виниклої ситуації, тому що кваплива реакція вчителя, як правило, викликає імпульсивну відповідь учня, призводить до обміну «словесними ударами», а ситуація стає конфліктною.

Психологічний аналіз дає можливість побачити позитивне в учинках «поганого» учня та «капость» у поведінці зразкового й тим самим правильно розв'язати ситуацію.

Грамотно проведений психологічний аналіз допоможе вчителю знайти не тільки варіанти розв'язання, а й можливі шляхи попередження чи погашення конфлікту.

Адже попередити конфлікт, розв'язати його на рівні педагогічної ситуації - це найбільш оптимальний, «безкровний» для обох сторін варіант виходу із ситуації.

Учитель при цьому визначає момент можливого переходу ситуації в конфлікт, знижує непрямими прийомами напруженість і бере ситуацію під контроль.

Картка 5

Матеріали інформаційної картки

Педагогічне спілкування - специфічна форма спілкування, яка має свої особливості, і в той же час підкоряється загальним психологічним закономірностям, властивим спілкуванню як формі взаємодії людини з іншими людьми, що включає комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти.

Педагогічне спілкування - сукупність засобів і методів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань виховання і навчання дітей і визначають характер взаємодії педагога і учнів.

Дослідження в області педагогічної психології показують, що значна частина педагогічних труднощів обумовлена не стільки недоліками наукової

і методичної підготовки викладачів, скільки деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування.

Стилі керівництва викладача:

- *автократичний* (самовладний стиль керівництва), коли викладач здійснює одноосібне управління колективом студентів, не дозволяючи їм висловлювати свої погляди і критичні зауваження, педагог послідовно пред'являє до учнів вимоги та здійснює жорсткий контроль за їх виконанням;
- *авторитарний* (владний) стиль керівництва допускає можливість для студентів брати участь в обговоренні питань навчальної або колективного життя, але рішення в кінцевому рахунку приймає викладач у відповідності зі своїми установками;
- *демократичний стиль* передбачає увагу і облік викладачем думок студентів, він прагне зрозуміти їх, переконати, а не наказувати, веде діалогічне спілкування на рівних;
- *стиль ігнорування* характеризується тим, що викладач прагне якомога менше втручатися в життєдіяльність студентів, практично усувається від керівництва ними, обмежуючись формальним виконанням обов'язків передачі навчальної та адміністративної інформації;
- «потурання», *конформний стиль* проявляється в тому випадку, коли викладач усувається від керівництва групою студентів або йде на поводу їх бажань;
- *непослідовний, алогічний стиль* - викладач у залежності від зовнішніх обставин і власного емоційного стану здійснює будь-який з названих стилів керівництва, що веде до дезорганізації і ситуативності системи взаємин викладача зі студентами, до появи конфліктних ситуацій.

Від обраного стилю залежить не тільки якісь взаємини складуться у викладача зі студентами, але ставлення студентів до самого освітнього процесу, до знань.

Відомий психолог В.А.Кан-Калик виділяв такі стилі педагогічного спілкування:

1. Спілкування з урахуванням високих професійних установок педагога, його ставлення до педагогічної діяльності в цілому. Про таких кажуть: "За ним діти (студенти) буквально по п'ятах ходять!". Причому у вищій школі інтерес в спілкуванні стимулюється ще й спільними професійними інтересами, особливо на профільюючих кафедрах.

2. Спілкування з урахуванням дружнього ставлення. Воно передбачає захопленість спільною справою. Педагог виконує роль наставника, старшого товариша, учасника спільної навчальної діяльності. Однак при цьому слід уникати панібратства. Особливо це стосується молодих педагогів, які не бажають потрапити в конфліктні ситуації.

3. Спілкування-дистанція належить до найбільш поширених типів педагогічного спілкування. У цьому випадку у взаєминах постійно простежується дистанція у всіх сферах, у навчанні, з посиланням на авторитет і професіоналізм, у вихованні з посиланням на життєвий досвід і вік. Такий стиль формує ставлення "вчитель - учні". Але це не означає, що учні повинні сприймати вчителя як однолітка.

4. Спілкування-залякування - негативна форма спілкування, антигуманна, розкриваються педагогічну неспроможність який вдається до нього викладача.

5. Спілкування-загравання - характерно для молодих викладачів, що прагнуть до популярності. Таке спілкування забезпечує лише помилковий, дешевий авторитет.

Найчастіше в педагогічній практиці спостерігається поєднання стилів в тій чи іншій пропорції, коли домінує один з них.

З числа розроблених в останні роки за кордоном класифікацій стилів педагогічного спілкування цікавою видається типологія професійних позицій вчителів, запропонована М. Тальоні.

Модель 1 - "Сократ". Це вчитель з репутацією любителя суперечок і дискусій, навмисно їх провокує на заняттях. Йому властиві індивідуалізм, несистематично у навчальному процесі через постійну конфронтацію; учні посилюють захист власних позицій, вчать їх відстоювати.

Модель 2 - "Керівник групової дискусії". Головним у навчально-виховному процесі вважає досягнення згоди і встановлення співпраці між учнями, відводячи собі роль посередника, для якого пошук демократичного згоди важливіше результату дискусії.

Модель 3 - "Майстер". Учитель виступає як зразок для наслідування, що підлягає безумовному копіюванню і насамперед не стільки в навчальному процесі, як у ставленні до життя взагалі.

Модель 4 - "Генерал". Уникає будь-якої двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко домагається послуху, так як вважає, що завжди і у всьому правий, а учень, як армійський новобранець, повинен беззаперечно підкорятися віддавав накази. За даними автора типології, цей стиль найбільш поширений, ніж усі разом узяті, в педагогічній практиці.

Модель 5 - "Менеджер". Стиль, який одержав поширення радикально орієнтованих школах і пов'язаний з атмосферою ефективної діяльності класу, заохоченням їх ініціативи і самостійності. Учитель прагне до обговорення з кожним учнем сенсу розв'язуваної задачі, якісному контролю й оцінці кінцевого результату.

Модель 6 - "Тренер". Атмосфера спілкування в класі пронизана духом корпоративності. Учні в даному випадку подібні гравцям однієї команди, де кожен окремо

не важливий як індивідуальність, але всі разом вони можуть багато чого. Вчителю відводиться роль натхненника групових зусиль, для якого головне - кінцевий результат, блискучий успіх, перемога.

Модель 7 - "Гід". Втілений образходячою енциклопедії. Лаконічний, точний, стриманий. Відповіді на всі питання йому відомі заздалегідь, як і самі питання. Технічно бездоганний і саме тому часто відверто нудний.

М. Тальон спеціально вказує на основу, закладену в типологізацію, - вибір ролі педагогом на підставі власних потреб, а не потреб учнів.

Картка 6

ДІАЛОГ І МОНОЛОГ В ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Різні стилі комунікативної взаємодії породжують кілька моделей поведінки викладача у спілкуванні зі студентами на заняттях.

Умовно їх можна визначити таким чином:

• *Модель диктаторська "Монблан"* - викладач як би відсторонений від учнів студентів, він пирає над ними, перебуваючи у царстві знань. Навчають, студенти - лише безлика масаслухачів. Ніякого особистісної взаємодії. Педагогічні функції зведені до інформаційного повідомлення.

Слідство: відсутність психологічного контакту, а звідси безініціативність і пасивність учнів студентів.

• *Модель неконтактні ("Китайська стіна")* - близька за своїм психологічним змістом до першої. Різниця в тому, що між викладачем і учнями існує слабкий зворотний зв'язок через довільно або ненавмисно зведеного бар'єру спілкування. У ролі такого бар'єру можуть виступити відсутність бажання до співпраці з будь-якої сторони, інформаційний, а не діалоговий характер заняття; мимовільне підкреслення викладачем свого статусу, поблажливе ставлення до студентів.

Наслідок: слабка взаємодія з учнями студентами, а з їхнього боку - байдуже ставлення до викладача.

• *Модель диференційованої уваги ("Локатор")* - заснована на виборчих відносинах з учнями. Викладач орієнтований не на весь склад аудиторії, а лише на частину, припустимо, на талановитих або ж, навпаки, слабких, на лідерів або аутсайдерів. У спілкуванні він ніби ставить їх у становище своєрідних індикаторів, за якими орієнтується на настрої колективу, концентрує на них свою увагу. Однією з причин такої моделі

спілкування на заняттях може з'явитися невміння поєднувати індивідуалізацію навчання студентів з фронтальним підходом.

Слідство: порушується цілісність акту взаємодії в системі викладач - колективстудентів, вона підміняється фрагментарністю ситуативних контактів.

• *Модель гіпореклексная ("Тетерів")* - полягає в тому, що викладач у спілкуванні як би замкнений на себе: його мову здебільшого як би монологічність. Розмовляючи, він чує тільки самого себе і ніяк не реагує на слухачів. У діалозі опонентові марно намагатися вставити репліку, вона просто не буде прийнята. Навіть у спільній трудовій діяльності такий викладач поглинений своїми ідеями і проявляє емоційну глухоту до оточуючих.

Висновки: практично відсутня взаємодія між учнями і повчальним, а навколо останнього утворюється поле психологічного вакууму. Сторони процесу спілкування істотно ізольовані один від одного, навчально-виховний вплив представлено формально.

• *Модель гіперрефлексная ("Гамлет")* - протилежна за психологічної канві попередньої. Викладач стурбований не стільки змістовною стороною взаємодії, скільки тим, як він сприймається оточуючими. Міжособистісні стосунки зводяться їм в абсолют, набуваючи домінуюче значення для нього, він постійно сумнівається у дієвості своїх аргументів, у правильності вчинків, гостро реагує на нюанси психологічної атмосфери учнів студентів, приймаючи їх на свій рахунок. Такий викладач подібний оголеному нерву.

Наслідок: загострена соціально-психологічна чутливість викладача, що призводить до його неадекватних реакцій на репліки і дії аудиторії. У такій моделі поведінки не виключено, що кермо влади опиняться в руках у студентів, а викладач займе відому позицію у відносинах.

• *Модель негнучкого реагування ("Робот")* - взаємовідносини викладача зі студентами будуються за жорсткою програмою, де чітко витримуються цілі і завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, має місце бездоганна логіка викладу і аргументація фактів, відшліфовані міміка та жести, але викладач не має відчуття розуміння мінливої ситуації спілкування. Їм не враховуються педагогічна дійсність, склад і психічний стан студентів, їх вікові і етнічні особливості. Ідеально сплановане і методично відпрацьоване заняття розбивається об рифи соціально-психологічної реальності, не досягаючи своєї мети.

Наслідок: низький ефект педагогічної взаємодії.

• *Модель авторитарна ("Я - сам")* - навчально-виховний процес цілком фокусується на викладача. Він - головне і єдина діюча особа. Від нього виходять питання і відповіді, судження й аргументи. Практично відсутня творча взаємодія між ним і

аудиторією. Одностороння активність викладача пригнічує будь-яку особисту ініціативу з боку учнів студентів, які усвідомлюють себе лише як виконавці, чекають інструкцій до дії. До мінімуму знижується їх пізнавальна і громадська активність.

Слідство: виховується безініціативність учнів, втрачається творчий характер навчання, спотворюється мотиваційна сфера пізнавальної активності.

• *Модель активної взаємодії ("Союз")* - викладач постійно перебуває в діалозі з тими, яких навчають, тримає їх у мажорному настрої, заохочує ініціативу, легко схоплює зміни в психологічному кліматі групи і гнучко реагує на них. Переважає стиль дружньої взаємодії зі збереженням рольової дистанції.

Слідство: виникають навчальні, організаційні та етичні проблеми творчо вирішуються спільними зусиллями. Така модель найбільш продуктивна.

Картка 7

Матеріали інформаційної картки

Найважливішим фактором, що визначає ефективність педагогічного спілкування, є тип установки педагога. Під установкою мається на увазі готовність реагувати належним чином у однотипній ситуації.

Наявність негативної установки викладача на того чи іншого студента можна визначити за такими ознаками: викладач дає "поганому" студенту менше часу на відповідь, ніж "хорошому"; не використовує навідні питання і підказки, при невірній відповіді поспішає переадресувати питання іншому студенту або відповідає сам; частіше сварить і менше заохочує; не реагує на вдалу дію студента і не помічає його успіхів, іноді взагалі не працює з ним на занятті.

Відповідно про наявність позитивної установки можна судити з таких деталей: довше чекає відповіді на питання; при скрутні задає навідні запитання, заохочує посмішкою, поглядам; при невірній відповіді не поспішає з оцінкою, а намагається відкоригувати його; частіше звертається до студента поглядом у ході заняття і т. п. Спеціальні дослідження показують, що "погані" студенти в чотири рази рідше звертаються до педагога, ніж "хороші", вони гостро відчують необ'єктивність педагога і болісно переживають її.

Реалізуючи свою установку по відношенню до "хорошим" і "поганим" студентам, педагог без спеціального наміру надає, тим не менш, сильний вплив на студентів, як би визначаючи програму їх подальшого розвитку.

Найбільш ефективно вирішувати педагогічні задачі дозволяє демократичний стиль при якому викладач враховує індивідуальні особливості студентів, їх особистий досвід, специфіку їх потреб і можливостей. Викладач, який володіє таким стилем, усвідомлено ставить завдання перед студентами, не виявляє негативних установок, об'єктивний воцінках, різнобічний і ініціативний у контактах. По суті, цей стиль спілкування можна охарактеризувати як особистісний. Виробити його може тільки людина, що має високий рівень професійної самоусвідомлення, здатний до постійного самоаналізу своєї поведінки та адекватної самооцінки.

Картка 8

Матеріали інформаційної картки

Позиції викладача в процесі взаємодії зі студентами

Своєрідність сучасної професійної діяльності викладача університету полягає в тому, що повертається істинний сенс призначення діяльності педагога: ведення, підтримка, супровід навчається. Допомогти кожному студенту усвідомити його власні можливості, увійти у світ культури обраної професії, знайти свій життєвий шлях - такі пріоритети сучасного викладача університету.

У традиційній моделі освіти такі атрибути особистості та її психіки, як свідомість, активність, суб'єктність, ставлення, цілеспрямованість, вмотивованість, виявляються затребуваними не повною мірою, тому вузівські викладачі звертаються до такого явища, як фасилітація. У західному людино веденні це явище було розкрито в працях К. Роджерса ще в минулому столітті. У наш час сутність терміна фасилітація - приведення в дію численних ситуацій взаємодії - розглянута в одному з монографічних досліджень Р.С. Дімухаметова. Він виділяє такі атрибути поняття "фасилітація", як істинність, відкритість, прийняття, довіру, емпатичного розуміння. Фасилітація виконує функції стимулювання педагогічної діяльності, принципу навчання та управління освітнім процесом, що сприяє конструктивній взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Викладач - фасилітатор надає педагогічну допомогу і підтримку студентам, яка виражається в підвищенні продуктивності діяльності окремого студента або групи студентів. Ця підтримка м'яка, не спрямована, не імперативна, але все ж зумовлює певні зміни в особистості студента. Надаючи таку підтримку, викладач спонукає студента реалізувати свої задуми в конкретних діях як формах прояву активності суб'єкта, відповідальність за які несе сам суб'єкт. Такого роду не спрямований вплив викладача на студентів сприяють зміні розумової діяльності (підвищують рівень креативності),

перцепції, зрушень в емоційних проявах. Викладач - фасилітатор ставить студентів у позицію помічників, попутників на шляху пошуку спільних рішень, дає студентам повну свободу у цьому пошуку і право вибору свого рішення. При цьому функція викладача - фасилітатора реалізується як педагогічна підтримка самопізнання студентів на основі встановлення ціннісно значимих зв'язків суб'єктів взаємодії при збереженні їх особистісної унікальності і цілісності.

Професійна позиція кожного викладача змінюється в процесі взаємодії. Так, представники Санкт-Петербурзької наукової школи (В. О. Козирев, Н. Ф. Радіонова, А. П. Тряпціна) крім викладача - фасилітатора виділяють наступні позиції викладача, які полягають головним чином у супроводі та підтримці діяльності студента.

Викладач - консультант. Сутність пропонованої моделі полягає в тому, що відсутня традиційне виклад матеріалу викладачем, навчальна функція реалізується через консультування, що може здійснюватися як в реальному, так і в дистанційному режимі. Консультування зосереджено на вирішенні конкретної проблеми. Консультант або знає готове рішення, яке він може запропонувати, або володіє способами діяльності, які вказують шлях до вирішення проблеми. Головна мета викладача в такій моделі навчання - навчити студента вчитися.

Викладач - модератор. Модерування - діяльність, спрямована на розкриття потенційних можливостей студента і його здібності. В основі модерування лежить використання спеціальних технологій, що допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями і підвідних студентів до прийняття рішення за рахунок реалізації внутрішніх можливостей.

Модерування націлене на розкриття внутрішнього потенціалу студента, на виявлення прихованих можливостей і нереалізованих умінь. Основними методами роботи викладача - модератора є такі, які спонукають студентів до діяльності і активізують їх, виявляють існуючі у них проблеми і очікування, організують дискусійний процес, створюють атмосферу товариського співробітництва. Викладач - модератор виступає посередником, який сприяє встановленню відносин між студентами.

Викладач - тьютор здійснює педагогічний супровід студентів. Він розробляє групові завдання, організовує групові обговорення будь - якої проблеми. Діяльність викладача - тьютора, як і викладача - консультанта, спрямована не на відтворення інформації, а на роботу з суб'єктним досвідом студента. Викладач аналізує пізнавальні інтереси, наміри, потреби, особисті устремління кожного. Він розробляє спеціальні вправи і завдання, які спираються на сучасні комунікативні методи, особисту і групову підтримку, продумує способи мотивації, варіанти фіксації досягнень, визначає напрямки проектної

діяльності. Взаємодія з тьюторами здійснюється через тьюторіали, денні семінари, групи взаємодопомоги, комп'ютерні конференції.

Завдання викладача - тьютора - допомогти студентам отримати максимальну віддачу від навчання, стежити за ходом навчання, здійснювати зворотний зв'язок у процесі виконання завдань, проводити групові тьюторіали, консультувати студентів, підтримувати їх зацікавленість в навчанні протягом всього вивчення дисципліни, забезпечити можливість використання різних форм контакту з ним (особисті зустрічі, електронна пошта, комп'ютерні конференції).

Викладач-тренер (coach), що вперекладі з англійської означає репетитор, інструктор. Виходячи з перекладу цього поняття розглядають його функції в освітньому процесі. Викладач - тренер виступає в якості навчального не просто спеціальності, а майстерності оволодіння студентом майбутньою професійною діяльністю, через систему засвоєння певних знань. Викладач - тренер допомагає студентам у проходженні певних навчальних курсів, у вченні, у підготовці до публічних виступів в ході семінарських і практичних занять, виступів з доповідями та повідомленнями на навчальних, а потім і наукових конференціях.

Освітній процес ВНЗ реалізується у взаємодії його суб'єктів - викладачів і студентів. Розглянуті професійні позиції викладача сучасного вузу сприяють як розвитку суб'єктної позиції студента, так і освітньому взаємодії в цілому.

Картка 9

Матеріали інформаційної картки

Взаємодія викладачів і студентів у вузі як соціологічна проблема

Взаємодія у сфері вищої професійної освіти - це взаємодія викладачів і студентів, що виникає в ході реалізації їх особистих і суспільних інтересів. У процесі розвитку взаємодії створюється структура відносин викладачів і студентів, яка закріплюється на рівні їх міжособистісних контактів.

Вивчення взаємодії викладачів і студентів у вузі є однією з найактуальніших проблем. Даний феномен являє собою предметну область цілого ряду теорій міжособистісних відносин, розгляд яких виявляє особливості взаємодії, заданих природою освітніх послуг.

Вища освіта створюється процедурами взаємодії учасників освітнього процесу, кожен з яких одночасно виступає і як суб'єкт, який переслідує загальні цілі, і як об'єкт орієнтації для інших індивідів. Взаємодія спільнот студентів і викладачів - результат

взаємоузгоджених одиничних дій, що включають індивіда (групу індивідів), цілі діяльності, соціальну ситуацію, представлену засобами навчання і атмосферою вузу, норми і цінності, за допомогою яких визначається якість освіти у вищому навчальному закладі.

При дослідженні взаємодії викладачів і студентів у сфері вищої освіти велике значення набуває об'єктивна обґрунтованість очікувань суб'єктів, що виступають у якості учасників взаємодії. Відмінності у взаємних очікуваннях викладачів і студентів охоплюють широке коло проблем - від ціннісних орієнтацій до якості отримуваних знань та ефективності їх засвоєння.

Важливу роль при аналізі взаємодії відіграє вивчення не тільки явних, але і латентних функцій, виконуваних інститутом вищої освіти. Непередбачені наслідки допомагають підтримувати безперервне відтворення практики взаємодії у вищій освіті, виконуючи латентну функцію посилення загальної ідентифікації, наприклад, статусної приналежності. Навчаючи, викладач повинен виявити прихований мотив учня, на задоволення якого студент вузу орієнтований в першу чергу: престиж, розширення кругозору, придбання наукових знань та ін. Тому одним з основних вимог до організації освітнього процесу має стати готовність викладача задовольнити "невисловлені" побажання студента.

Підвищення ступеня задоволеності від процесу взаємодії включає в себе забезпечення ступеня комфортності в системі взаємних дій, адекватного сприйняття себе і партнера по взаємодії. Очікуваний результат спільної діяльності визначено наявністю спільної мети, що відповідає інтересам всіх і сприяє реалізації потреб кожного, засобами та умовами її досягнення, рівнем кваліфікації професорсько-викладацького складу.

Центральна проблема у взаємодії викладачів і студентів - це проблема їхніх стосунків. Кожен з учасників освітнього процесу входить в соціальну ситуацію, володіючи певним накопиченим досвідом і з культурними передумовами. Спільні усіма учасниками когнітивні та нормативні передумови є основою для взаємодії.

У сфері вищої освіти переважає встановлення однакового підходу до всіх студентів. Даний порядок закріплений інституційно. Закріплення шанобливого ставлення до викладача - обов'язкове правило очікування ввічливого ставлення з боку студента. Аналогічної правила повинні дотримуватися також викладачі при взаємодії зі студентами. Взаємне переломлення соціальних норм і цінностей у свідомості учасників освітнього процесу, його осмислення і відображення в реальних діях викладачів і студентів визначає доміную особистісно - орієнтованого підходу в освітній діяльності.

Соціальний світ студентів формується в результаті соціальних взаємодій один з одним і з викладачами. При цьому вирішальний вплив на студентів

надає символічне оточення, тому щовоно сприяє формуванню їх свідомості і людського "Я". З позицій символічного інтеракціонізму, взаємодія між викладачем і студентом розглядається як безперервний діалог, у процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного і реагують на них. Для створення стійкого і комфортного взаємодії і викладачам, і студентам доводиться докладати чимало зусиль.

Таким чином, розгляд проблеми соціальної взаємодії викладачів і студентів - це пошук відповідей на самі різні питання: які умови виникнення соціальної взаємодії, як воно розвивається, що необхідно зробити, щоб взаємодія була ефективною, які фактори роблять на нього вплив і т.п.

Картка 10

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У середовищі студентів на перших курсах йде процес самоствердження в групі. У цей час на мотивацію їх поведінки великий вплив мають темперамент, риси характеру і рівень вихованості. Дослідники вказують, що першокурсників характеризує загострене почуття власної гідності, максималізм, категоричність і однозначність моральних критеріїв, оцінки фактів, подій, своєї поведінки. Властиві цьому періоду раціоналізм і небажання приймати все на віру створюють недовіру до старших, в тому числі і до викладачів вузів. До старших курсів міжособистісні взаємодії студентів набувають більш усвідомлений характер, відбувається формування мікрогруп за принципом міжособистісної сумісності, в яких міжособистісні конфлікти стають рідкісним явищем. Конфлікти вирішуються самими студентами, але можуть закінчуватися розривом відносин.

Найбільш поширена причина конфліктів між студентами і викладачами - неадекватність оцінки знань студентів. У таких ситуаціях суб'єктивною стороною можуть виступати необ'єктивні претензії студента на більш високу оцінку і суб'єктивність викладача, занижує оцінки студенту. Є викладачі, які майже ніколи не ставлять оцінку "відмінно", вони переконані в тому, що досконало знають предмет тільки вони самі. Такий викладач постійно знаходиться в конфліктній ситуації зі студентами. Вплив на оцінку можуть надавати особистісні якості студента, його поведінка на лекціях та практичних заняттях (репліки, сперечання, вступу в суперечки).

Іноді студенти, вважаючи оцінку їх знань неадекватною, вступають у конфлікт з викладачем у відкритій формі, але частіше студент забирає із собою приховані форми протесту у вигляді негативних почуттів: недовіри, ненависті, ворожості, ревнощів, спраги

помсти і т.д., якими ділиться з усім своїм оточенням або на форумах студентських сайтів в Інтернеті.

Міжособистісні конфлікти з колегами та керівництвом існують і серед викладачі вищої школи. Суперечності можуть виникати через розбіжність думок з якоїсь обговорюваної на кафедрі проблеми, не обов'язково наукової, наприклад, під час обговорення вимог трудової дисципліни (це різного роду чергування, дні відпрацювань тощо); із-за нерівномірного розподілу навчального навантаження, особливо в тих випадках, коли надається можливість додаткового заробітку.

Якщо конфліктні ситуації при взаємодії студент - студент вирішуються самими студентами, то дозвіл міжособистісних конфліктів на рівні викладач - студент приймає більш складні форми. Основну роль у їхньому попередженні та розв'язанні відіграє викладач, який може використовувати для цього деякі обов'язкові в цих випадках методики та вимоги:

- при звіті студента необхідно психологічно розташувати його до максимально можливого плідній відповіді, виключити виникнення стресової ситуації;
- у разі незадовільної відповіді студент повинен усвідомити, що його відповідь не задовольняє не викладача, а не відповідає вимогам програми;
- ні в якій формі і ні з якого приводу не допускаються образи студента.

Попередження конфліктних ситуацій при взаємодії викладач - викладач, викладач - керівництво залежить від багатьох факторів, в тому числі і від таких:

- компетенції керівника та його мистецтва управління міжособистісним взаємодією;
- високого рівня особистісного розвитку кожного викладача;
- надання можливостей для реалізації творчого потенціалу кожного учасника навчальної групи;
- рівномірного розподілу робочого навантаження на всіх викладачів;
- постійного вдосконалення методики взаємодії з учнями;
- культивується на кафедрі доброзичливого міжособистісної взаємодії між керівником і лідерами.

Картка 11

Тип конфлікту "студент - викладач"

Учасниками більше половини зафіксованих студентами конфліктів є викладачі. Тільки десята частина цих конфліктів ніяк не описується. Характер інших цілком стосується особистості педагога - його поведінки стосовно студентів (таблиця 1). Лише у поодиноких випадках "винуватцями" виступають самі студенти, не вимикають мобільні телефони під час занять або демонструють свої матеріальні переваги.

Таблиця 1

Оцінка студентами причин конфліктів з викладачами

Причина	
Несправедливість,упередженість викладачів на заняттях та іспитах	9
Зарозумілість, зневажливе ставлення до студентів, невірноваженість викладачів	9
Некомпетентність, халатне ставлення до занять, неефективна організація викладання	3

З таблиці 1 випливає, що більше третини зазначених конфліктів пов'язані з фактором справедливості оцінювання знань. Дві інші причини ідентифікуються з професійною некомпетентністю.

Звертає на себе увагу численність висловлювань, що відносяться до невірноваженості педагогів. Описи конфліктів такого роду зводяться до того, що "викладачі кричать на студентів", "принижують, ображають". Викладачі характеризуються як зарозумілі, "амбітні", не прагнуть зрозуміти студента і переносять на нього свій поганий настрій. Дійсно, надзвичайна ситуація в суспільстві і у вищій школі призводить до погіршення психологічного самопочуття людей. Наше дослідження способу життя викладачів виявило, що у них спостерігаються симптоми невроту. На питання: "Чи буває у Вас стан дратівливості, нетерплячості, неуважності, тривожності, порушення сну і яких-небудь інших проявів дискомфорту?", 12% відповіли, що це їх постійне самопочуття останнім часом. Ще 77% назвали такий стан періодично виникають. Дослідження підтвердило думку про соціальне походження невроту: викладачі з більш низьким статусом, відповідною зарплатою і можливостями частіше відзначають у себе тривожні симптоми. Однак у той же невротичної середовищі живе та іншої контрагент конфліктів - студенти. Викладачі фіксують їх "хамство", прагнення схитрувати,

безвідповідальність і небажання відповідати статусу студента. Можлива суб'єктивність взаємних характеристик не знімає проблеми професійної поведінки викладача.

Наслідком подібного роду конфліктів може бути "емоційне відчуження" студентів від викладачів. Передбачається, що конфліктність такого роду в останні роки має тенденцію до зростання. Разом з тим не виключені і крайні форми студентської реакції - скарги в деканат, ректорат, навчальну частину, вимоги прибрати неугодного викладача і замінити його іншим.

ЧАСТИНА IV

Завдання 4.

А) Ознайомтеся з прикладами конфліктних педагогічних ситуацій і запропонуйте шляхи виходу з них.

Б) Прийміть участь у дискусії.

ПРИКЛАДИ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ ДЛЯ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Ситуація перша

На занятті з біохімії викладач кілька разів робила зауваження студенту, який нічого не робив. На зауваження вчителя він не реагував, продовжуючи заважати іншим. Вчителька припинила урок. Студенти зашуміли, а винуватець продовжував сидіти на своєму місці. Викладач сіла за стіл і стала писати у журналі. Студенти займалися своїми справами. Так пройшло двадцять хвилин. Прозвенів дзвінок, вчителька підвелась і сказала, що вся група залишається після заняття. Усі зашуміли.

ВАРІАНТИ АНАЛІЗУ

Така поведінка студента свідчить про повний розрив взаємин зі своїм викладачем і призводить до ситуації, коли робота вчителя залежить від «милості» учня.

Подібні конфлікти часто відбуваються зі студентами, які мають труднощі у навчанні, коли викладач веде предмет у даній групі нетривалий час і стосунки між ним та учнями обмежуються контактами тільки навколо навчальної роботи.

Такі конфлікти можливі через те, що викладачі часто висувають завищені вимоги до засвоєння предмета, а оцінки використовують як засіб покарання тих, хто не підкоряється вчителю, порушує дисципліну на занятті.

Питання й завдання для аналізу ситуації:

- Що передувало виникненню ситуації?
- Основні причини виниклого конфлікту та його зміст.
- Особистісна позиція викладача у виниклій ситуації (його ставлення до студента), реальні цілі викладача у взаємодії зі студентом (чого він хоче – позбутися студента, допомогти йому чи він байдужий до студента).
  - Визначте в ситуації момент, коли вчителька могла б попередити її перехід у конфлікт.
  - Що перешкодило викладачеві зробити це (емоційний стан, присутність свідків, розгубленість, несподіванка...)?
  - Які прийоми впливу міг би використовувати викладач у ситуації і як він їх використовував?
  - Зміст конфлікту для кожного з його учасників.
  - Варіанти стосунків зі студентом після конфлікту.

СИТУАЦІЯ ДРУГА

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведіть аналіз ситуації за аналогією з аналізом першої ситуації.

Викладач спеціальної технології почав заняття з перевірки виконання письмового домашнього завдання. У студента К. не було домашнього завдання й зошита з предмета. Викладач, не виявивши причини невиконання завдання, почав вичитувати студента, заявивши, що він ледар. У відповідь К. у різкій формі відповів, що взагалі не збирається заводити зошит із цього предмета. Тоді викладач веліла К. вийти з кабінету, на що студент відповів: «І не подумаю». «Раз так, я сама піду», - сказала викладач й пішла.

У збудженому стані викладач прийшла до завідуючого кафедри, усе розповіла та заявила, що поки студент не вийде з аудиторії, вона не буде проводити заняття.

Завідувач зробив у даній ситуації так: знайшов у вільну аудиторію і попросив усіх студентів перейти до неї для продовження уроку, а К. попросив залишитись на місці. Під час заняття, що проводилось без К., завідувач розмовляв з ним і з'ясував, що зошит зі спеціальної технології у студента є і домашнє завдання він виконав, але забув зошит удома, а нагрубив він викладачу через те, що та, не з'ясувавши причини відсутності зошита, відразу почала його ображати. Завідувачу вдалось переконати К. у тому, що він був неправий, що повинен принести та показати зошит викладачу, вибачитись перед нею та попросити дозволу бути присутнім на заняттях.

Після уроку викладач зайшла до завідувача, і вони разом дійшли

Завдання 5

А) Ознайомтеся з діагностикою схильності до певного стилю керівництва.

Б) Проведіть експрес діагностику схильності вашого однокласника до певного стилю керівництва. Повідомте йому ваш аналіз і вясніть на скільки коректним був ваш висновок.

ДІАГНОСТИКА СХИЛЬНОСТІ ДО ПЕВНОГО СТИЛЮ КЕРІВНИЦТВА

1. При прийнятті важливих рішень ви:

- а) порадитесь з колективом;
- б) постараетесь не брати на себе відповідальність за прийняття рішення;
- в) приймете рішення одноосібно.

2. При організації виконання завдання:

- а) надасте свободу вибору способу виконання завдання учасникам колективу, залишивши за собою лише загальний контроль;
- б) не будете втручатися в хід виконання завдання, вважаючи, що колектив сам зробить все як треба;
- в) будете регламентувати діяльність членів колективу, суворо визначаючи, як треба робити.

3. При здійсненні контролю над діяльністю підлеглих:

- а) будете жорстко контролювати кожного з них;
- б) довірите здійснення контролю самим підлеглим;
- в) вважаєте, що контроль не обов'язковий.

4. В екстремальній для колективу ситуації:

- а) будете радитися з колективом;
- б) візьмете все керівництво на себе;
- в) повністю покладатесь на лідерів колективу.

5. Будуючи взаємини з членами колективу:

- а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особових справах;

б) будете спілкуватися в основному, якщо до вас звернуться;

в) будете підтримувати свободу спілкування між вами і підлеглими.

6. При управлінні колективом:

а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особових справах;

б) вважаєте, що в особисті справи підлеглих немає необхідності втручатися;

в) будете цікавитися особистими справами підлеглих, скоріше з ввічливості.

7. У відносинах з членами колективу:

а) будете намагатися підтримувати хороші особисті стосунки навіть на шкоду діловим;

б) будете підтримувати тільки ділові стосунки;

в) будете намагатися підтримувати і особисті, і ділові відносини в однаковій мірі.

8. Стосовно зауважень з боку колективу:

а) не допустите зауважень на свою адресу;

б) вислухаєте і врахуєте зауваження;

в) поставитеся до зауважень байдуже.

9. При підтримці дисципліни:

а) будете прагнути до беззаперечної слухняності підлеглих;

б) зумієте підтримувати дисципліну без нагадування про неї підлеглим;

в) врахуєте, що підтримка дисципліни - це не ваш коник, не будете чинити тиск на підлеглих.

10. Відносно того, що про вас подумає колектив:

а) вам буде байдуже;

б) постараетесь завжди бути хорошим для підлеглих, на заострення не піде;

в) внесете корективи у свою поведінку, якщо оцінка буде негативною.

11. Розподіливши повноваження між собою і підлеглими:

а) будете вимагати, щоб вам доповідали про всі деталі;

- б) будете покладатися на старанність підлеглих;
- в) будете здійснювати тільки загальний контроль.

12. При виникненні труднощів при прийнятті рішення:

- а) зверніться за порадою до підлеглих;
- б) радитися з підлеглими не будете, так як все рівніші відповідати за все доведеться вам;
- в) приймете поради підлеглих, навіть якщо їх не питали.

13. Контролюючи роботу підлеглих:

- а) будете хвалити виконавців, відзначати їх позитивні результати;
- б) будете шукати в першу чергу недоліки, які треба виправити;
- в) здійснювати контроль будете час від часу (навіщо втручатися?).

14. Керуючи підлеглими:

- а) зумієте так наказати, що завдання будуть виконуватися беззаперечно;
- б) будете в основному використовувати прохання, а не наказ;
- в) взагалі не вмієте наказувати.

15. При нестачі знань для прийняття рішення:

- а) будете вирішувати самі - адже ви ж керівник;
- б) не боїтеся звернутися за допомогою до підлеглих;
- в) постараетесь відкласти рішення: може, все владнається само собою.

16. Оцінюючи себе як керівника, можете припустити, що ви:

- а) будете суворим, навіть прискіпливим;
- б) будете вимогливим, але справедливим;
- в) на жаль, будете не дуже вимогливим

17. Щодо нововведень:

- а) будете, скоріше, консервативним (як би чого не вийшло);

б) якщо вони доцільні, то охоче їх підтримаєте;

в) якщо вони корисні, досягнете їх впровадження в наказовому порядку.

18. Ви вважаєте, що в нормальному колективі:

а) підлеглі повинні мати можливість працювати самостійно, без постійного і жорсткого контролю керівника;

б) повинен здійснюватися жорсткий і постійний контроль, так як на совість підлеглих розраховувати годі й говорити;

в) виконавці можуть бути надані самі собі.

Обробка та інтерпретація результатів

Внесіть до таблиці вибрані вами відповіді: за кожен зроблений вибір проставляється по 1 балу у відповідний стовпець.

Номер питання	Вибір відповіді		
	а	б	в
1	Д	Л	Л
2	Д	Л	Л
3	А	Д	Л
4	Д	А	Л
5	Д	А	Л
6	Д	А	Л
7	Д	А	Л
8	А	Д	Л
9	А	Д	Л

10	А	Д	Л
11	А	Д	Л
12	Д	А	Л
13	Д	А	Л
14	А	Д	Л
15	А	Д	Л
16	А	Д	Л
17	Л	Д	А
18	Д	А	А

Підрахуйте, скільки балів припадає на: *А* - *автократичний* (авторитарний) стиль керівництва; *Д* - *демократичний* стиль керівництва; *Л* - *ліберальний* («потурання») стиль керівництва.

Оскільки в чистому вигляді схильність до одного із стилів керівництва практично не зустрічається, мова може йти про змішаних стилях з тенденцією схильності до одного з них.

Опитувані найчастіше вибирають відповіді, що характеризують демократичний стиль керівництва. Якщо таких відповідей більше 12 - можна говорити про схильність до демократичного стилю, якщо менше і при цьому вибори *А* на 3 бали превалюють над *Л* - можна говорити про схильність до авторитарно-демократичного стилю, а в разі превалювання на 3 бали виборів *Л* над *А* - про схильності до ліберально-демократичного стилю.

ЧАСТИНА V

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПІРАНТА

I. Підготувати 2 повідомлення з тем
(одна з тем за вибором аспіранта):

- 1) про етику взаємовідносин викладача і студентів

- 2) основи комунікативної культури педагога
(обов'язкова тема для кожного аспіранта)
- «Базова культура особистості та шляхи її формування»

II. Підготувати методичну розробку заняття з теми повідомлення.

Підготуватися до проведення заняття: розподіл функціональних обов'язків у групі, вибір форм, методів проведення заняття, стилю спілкування і керування навчально-виховним процесом на занятті - за вибором аспірантів. Розрахунок часу на заняття - 30 хвилин.

Використання мультимедіа презентації – додатковий бал до оцінювання заняття.

III. Підготуватися з питань педагогіки до заліку.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО КОНТРОЛЮ:

1. Конспект лекції № 8.
2. Картки №№ 1-8 (інформаційний матеріал практичного заняття № 7).
3. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
4. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д. Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г., Юрченко_В.І. Психол...](http://www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г.,_Юрченко_В.І._Психол...)

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. . Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури», 2014. - 288 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
4. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.

6. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:[http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г.,юрченко_в.і.психоло...

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі /Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyku.vntu.edu.ua/r_k/index.html.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Макаренко А. С. Разговор о воспитании / А. С. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
5. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:[http://doc.zsmu.edu.ua /index.php](http://doc.zsmu.edu.ua/index.php)
6. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : Учеб пособ. / Р.С. Пионова . – Мн.: Университетская, 2002. – 256 с.
7. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О.Джелалі, А.В. Кудін. – Х. – К., 2006. – 320 с.
8. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури / К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1983. – С. 9–26.

Заняття № 10

ВИДИ І ФОРМИ СПІЛКУВАННЯ У СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ»

Комунікативна тема:

Тема 1. Ділова гра з моделювання стилів педагогічного спілкування: визначення стилів спілкування викладача. Рішення конкретних проблемних педагогічних ситуацій. Педагогічні поради щодо особливості спілкування на практичних заняття.

*Тема 2. Творчі завдання з теми «Базова культура особистості та шляхи її формування».
Побудова образу ідеального викладача ВНЗ.*

Мета заняття:

- *перевірка знань засобів спілкування, невербальні компоненти спілкування, стилів педагогічного спілкування і стилів керування навчально-виховним процесом;*
- *розвиток комунікативних умінь спілкування у системі «викладач - студент»;*
- *розвиток умінь спілкування у системі «викладач-студент», діагностики стилю спілкування та стилю керування навчально-виховним процесом;*
- *розвиток умінь рішення конкретних проблемних педагогічних ситуацій;*
- *удосконалення умінь проводити навчальну дискусію;*
- *удосконалення умінь написання есе з аргументованим вираженням своєї педагогічної позиції, висловлювання щодо свого іміджу викладача;*
- *розвиток умінь самооцінки і самоаналізу*

Завдання:

Освітні – закріпити знання про види і форми спілкування у системі «викладач-студент», про діагностику стилю спілкування та стилю керування навчально-виховним процесом, про професійні деформації особистості викладача, про подолання проблем педагогічного спілкування на практичних заняттях..

Розвивальні – розвиток уміння організації й проведення різних видів практичних занять, уміння ефективного використання видів і форм спілкування у системі «викладач-студент», уміння вибирати оптимальну модель керування навчально-виховним процесом на занятті, уміння ефективно користуватися стратегіями й тактиками спілкування в конфліктних педагогічних ситуаціях, під час виникнення бар'єру у спілкування, уміння знаходити раціональне вирішення проблемних педагогічних ситуацій і дати практичні педагогічні поради своїм колегам щодо спілкування на занятті.

Виховні – розвиток творчої активності й самостійності мислення, стимулювання до активної педагогічної роботи, самоаналізу й самооцінки.

Аспірант повинен знати:

1. Визначення поняття «імідж викладача», «творчість», «креативність», «класичний стиль одягу», «візуальна привабливість», «вербальна поведінка», «педагогічна етика», «педагогічна справедливість», «професійна честь та гідність», «педагогічна совість»,

«педагогічний етикет», «іміджологія», «професійний Я-образ» , «професійна самооцінка», «структура іміджу викладача».

2. Основні стилі педагогічного спілкування.
3. Основні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
4. Основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
5. Основні тактики і стратегії спілкування у системі «викладач-студент» .
6. Особливості культури особистості та шляхи її формування.
7. Методику аналізу практичного заняття.
8. Методику організації й проведення навчальної дискусії.

Аспірант повинен уміти:

1. Орієнтуватися у понятійних категоріях педагогіки з питань стилів в керування навчально-виховним процесом та стратегій і тактик спілкування у системі «викладач-студент» .
2. Використовувати знання про методику організації і проведення практичного заняття у ВНЗ на практиці.
3. Проектувати власну методичну діяльність.
4. Розробляти й аналізувати методичну діяльність інших педагогів.
5. Організувати й проводити творчі заняття.
6. Використовувати різноманітні стилі керування навчально-методичним процесом на практичному занятті.
7. Використовувати основні прийоми і тактики вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.
8. Виконувати самоаналіз й самооцінку своєї педагогічної діяльності.
9. Створювати власний імідж викладача ВНЗ.

Аспірант повинен володіти:

1. Понятійним апаратом з педагогічного розділу «Психолого-педагогічні основи процесу навчання і виховання»
2. Основними стилями керування навчально-виховним процесом у ВНЗ.
3. Основними стилями спілкування у системі «викладач-студент».
3. Основними стратегіями й тактиками спілкування у системі «викладач-студент».

4. Основними прийомами і тактиками вирішення педагогічних проблемних ситуацій.

ЧАСТИНА I

Завдання 1. Виберіть правильне визначення поняття за розділом педагогіки теми «Педагогічна діяльність: її об'єктивний і суб'єктивний характер»

1. ... – це сукупність уявлення про те, яким повинен бути індивід відповідно до свого статусу.

- Імідж
- Безпосередність
- Моральність

2. Імідж – це образ, до складу якого входять ...

- внутрішні і зовнішні характеристики
- тільки зовнішні характеристики
- тільки внутрішні характеристики

3. Імідж містити такі структурні компоненти: ... .

- індивідуальні характеристики, особистісні, комунікативні, діяльнісно- та зовні поведінкові
- внутрішній світ, інтереси, цінності, її особистість загалом
- вдосконалювання, саморозвиток, критичне ставлення до людей

4. Позитивний імідж залежить від внутрішньої сутності людини: ... .

- системи цінностей, переконань, позицій, що виявляються й у зовнішньому вигляді
- кваліфікації, гуманізму та самоповаги
- естетичних смаків, вишуканих манер і альтруїзму

5. На відміну від представників інших професій: артиста, спортсмена, політика та інших – педагогу ... .

- легше відповідати своєму іміджу
- складніше відповідати своєму іміджу
- не складно відповідати своєму іміджу

6. Щоб вийти перед аудиторією треба не тільки навчитись говорити, але й ...

- володіти технікою самовладання, тримати себе в руках

- не реагувати на конфліктні ситуації, бути байдужим
- показувати свою незалежність і неповторність

7. У структурі міжособистісних відносин повинен переважати ... , допускаються лише конструктивні конфлікти з принципових питань

- демократичний стиль спілкування
- авторитарний стиль спілкування
- конформний стиль спілкування

8. Творчість – це чинник ... , а креативність – це вроджене внутрішнє утворення.

- зовнішнього впливу
- психологічного впливу
- соціального впливу

9. Можливість спілкування викладача зі студентами можна подати у вигляді таких складових: ... .

- передача чи обмін інформацією; вплив викладача на поведінку того чи іншого студента; вплив студентів на поведінку свого викладача
- знання риторики, навичок красномовства і ведення полеміки і соціального впливу
- знання професійної термінології, уміння використовувати формально логічні прийоми і закони літературної мови

10. Новий рівень вимог до іміджу викладача вимагає від нього вміння ... .

- володіти теорією управління, знання законів нейролінгвістичного програмування і паралінгвістики
- вести полеміку, доловлюватися зі студентами і не виявляти емоцій
- володіти тільки йому властивими прийомами, навичками, методиками

11. Саме класичний стиль одягу педагога викликає почуття..., демонструє рівень його культури.

- стабільності і респектабельності навчального закладу
- роздратування та розчарування у навчальному закладі
- дискомфорту та розчарування у навчальному закладі

12. ... іміджу педагога є вміння вибирати ті чи інші моделі поведінки залежно від ситуації, що склалась.

- Важливою складовою
- Неважливою складовою
- Незначною складовою

13. Розбіжність самооцінки викладача з оцінками його іншими людьми та студентами ... .

- не є ознакою і причиною виникнення явних чи схованих внутрішньо групових конфліктів
- не завжди є ознакою і причиною виникнення явних чи схованих внутрішньо групових конфліктів
- є ознакою і причиною виникнення явних чи схованих внутрішньо групових конфліктів

14. Прийняття або неприйняття іміджу педагога ... .

- необхідно шукати в очах студентів, у змісті та інтонаціях їх реплік і питань
- не треба шукати в очах студентів, у змісті та інтонаціях їх реплік і питань
- необхідно шукати в очах колег, у змісті та інтонаціях їх реплік і коментарів

15. Візуальна привабливість - це..., залежних безпосередньо від нас.

- не тільки наші фізичні дані, а й значна кількість зовнішніх додатків
- тільки наші фізичні дані та значна кількість зовнішніх додатків
- тільки наші індивідуальні дані та незначна кількість зовнішніх додатків

16. Одяг викладача ... .

- не несе на собі ніякого психологічне навантаження
- несе на собі дистанційність та дисциплінованість
- несе на собі психологічне навантаження

17. У поняття педагогічної честі входить ... .

- прагнення викладача підтримувати свій престиж, свою репутацію
- відповідність між гідністю людини (учня) та його громадським визнанням
- контроль виконання викладачем його професійного обов'язку

18. В ході професіоналізації особистості відбувається становлення її професійної самосвідомості, структурним компонентом якої виступає ... .

- професійна самооцінка
- педагогічна корекція
- професійна цілеспрямованість

19. Професійну самооцінку тлумачать як оцінку педагогом самого себе як ... .

- фахівця, своїх педагогічних можливостей, професійних якостей і місця в професійному середовищі
- людину, своїх особливих можливостей, професійних якостей і місця в професійному середовищі
- неповторну особистість, своїх особливих можливостей, професійних якостей і місця в професійному середовищі

20. Важливою є не лише характеристика адекватності професійної самооцінки педагога, а й її ... .

- сталість
- змінність
- періодичність

ЧАСТИНА II

Завдання 1. Проведіть практичне заняття за обраною вами темою.

Критерії оцінювання етапів практичного заняття:

1. Загальні відомості про навчальне заняття:

- тема навчального заняття;
- тип навчального заняття, його структура, відповідність темі та поставленим цілям.

2. Підготовка викладача до організації навчального заняття:

- володіння викладачем матеріалом (орієнтація в складній системі фактів, ідей, понять, над якими він працює разом зі студентами на занятті, вміле використання міжпредметних зв'язків)
  - визначення структури навчального заняття, його етапів відповідно до теми і цілей заняття
  - планування змісту, методів, форм організації навчання на різних етапах
- підготовка навчального матеріалу, розробка практичних завдань, вправ, ситуативних задач;

- підготовка дидактичних та роздаткових матеріалів, навчальних посібників і засобів
- вивчення та знання індивідуально-психологічних особливостей студентів
- використання фахової та методичної літератури

3. Вибір змісту навчального матеріалу:

- вибір змісту навчального матеріалу відповідно до теми, поставленим цілям
- вибір наукових, фахових понять, що складають основу розвитку умінь, навичок та клінічного мислення
- спрямованість змісту навчального матеріалу на розгляд проблем, розвиток пізнавальних і особистісних потреб та інтересів студентів
- послідовність та логічність структурування змісту за етапами навчального заняття
- аргументованість, логічність, доказовість викладу знань, понять, фактів забезпечення сприймання, розуміння, осмислення навчального матеріалу стимулювання інтересу до змісту, сприяння формуванню допитливості (новизна знань, умінь, їхня різностороння значущість).

4. Застосування методів, прийомів та форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів:

- поєднання різноманітних методів, прийомів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів для досягнення поставленої мети, цілей заняття, відповідно до змісту навчального матеріалу, вікових особливостей, рівня навчальних можливостей студентів;
- застосування різноманітних методів, прийомів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності для забезпечення сприймання, розуміння, осмислення, закріплення знань, формування умінь і навичок;
- стимулювання активності студентів, їх самостійного пошуку задоволення різних особистісних потреб студентів (у пізнанні, розвитку, самооцінці, самоствердженні тощо).

5. Діяльність педагога:

- педагогічна техніка викладача (якість мови викладача: оптимальність темпу, чіткість дикції, інтенсивність, образність, емоційність, загальна та специфічна грамотність)
- педагогічна культура, побудова взаємин зі студентами, такт і зовнішній вигляд викладача
- ставлення до студентів, наявність позитивної установки на кожного студента;
- залучення кожного студента до навчальної діяльності, сприяння його активності;

- стиль діяльності та поведінки викладача (його комунікативні уміння, відкритість, щирість, ерудиція, ораторські вміння, соціальна перцепція, педагогічна спостережливість, рефлексія;
- створення психологічно комфортного середовища на навчальному занятті;
- забезпечення дисципліни як організації порядку на навчальному занятті.

6. Діяльність студентів:

- ставлення студентів до процесу навчання, їхня мотивація;
- позиція студентів як партнерів у навчанні;
- зовнішня і внутрішня активність студентів, їхнє співвідношення;
- відчуття та усвідомлення студентів своєї ролі, відповідальності у навчальному процесі;
- дисципліна студентів, дотримання правил поведінки, діяльності на навчальному занятті.
- активність, зацікавленість, рівень самостійності роботи студентів;
- рівень клінічного мислення;
  - ступінь актуалізації знань (вміння виділити провідні ідеї);
  - розвиток мовлення, письмових, клінічних і спеціальних навичок і вмінь;
  - рівень організованості і дисциплінованості;
  - зовнішній вигляд студентів.

7. Методи зворотного зв'язку:

- застосування різноманітних форм співробітництва, міжособистісної взаємодії студентів (дискусії, діалоги, групові форми, колективна робота тощо);
- методи, прийоми організації зворотного зв'язку на кожному етапі навчального заняття;
- активізація роботи студентів на всіх етапах заняття;
- перевірка викладачем рівня розуміння, осмислення студентами навчального матеріалу, рівня сформованості їхніх знань та умінь;

8. Методи оцінювання:

- застосування індивідуального опитування, програмованого контролю, вирішення ситуаційних задач різних рівнів складності
- оцінка роботи кожного студента і групи в цілому.

9. Дидактичні та роздаткові матеріали

- методично обґрунтоване застосування демонстраційного і роздаткового матеріалу;
- використання дидактичного матеріалу та комп'ютерних засобів навчання на ПЗ.

10. *Зауваження щодо ходу заняття* (пропозиції і поради щодо вдосконалення підготовки і проведення наступних навчальних занять). Чи реалізовано освітня, розвивальна і виховна мета заняття? Чи реалізовані навчальні цілі в рівнях засвоєння вмінь і навичок? Чи реалізована міжпредметна інтеграція? Чи були різноманітними методи навчання та контролю і чи забезпечували вони формування вмінь? Чи реалізовані етапи навчального заняття? Чи було методичне забезпечення заняття на відповідному рівні? В якій мірі сприятиме дане практичне заняття подальшій самостійній роботі студентів по темі, що вивчається?

Час (відповідність часових меж як всього заняття, так і його етапів).

Висновки про якість проведення практичного заняття

1. Прізвище, ім'я викладача, що проводить заняття.
2. Назва кафедри.
3. З курсу.
4. Назва дисципліни.
5. Тема заняття.
6. Кількість студентів за списком присутніх.
7. Навчальні цілі заняття.
8. Дотримання структури практичного заняття
9. Зміст і методика проведення заняття.
10. Керівництво роботою студентів.
11. Результативність практичного заняття.
12. Зауваження по практичному заняттю.
13. Пропозиції перевіряючого, спрямовані на підвищення якості проведення заняття.

Примітка: У кожному пункті повинні бути наведені конкретні приклади, факти, що підтверджують ті чи інші висновки, міркування та ін.

Перевіряючий

Підпис( )

наукове звання і ступінь, прізвище, ім'я, по батькові

«   »   20   р.

ЧАСТИНА III

Завдання 2

- А) Виступіть з повідомленням про базову культуру особистості та шляхи її формування.
- Б) Запропонуйте свої варіанти сценарію проведення дискусії.
- В) Проведіть дискусію за темою повідомлення.

Завдання 3

- А) Ознайомтеся з матеріалом для дискусії з теми «Професійна деформація».
- Б) Складіть список проблемних питань до проведення дискусії.
- В) Проведіть дискусію.

Картка 1

Матеріали інформаційної картки

ПРОФЕСІЙНІ ДЕФОРМАЦІЇ

Загальновідомо, що педагогічна професія вимагає постійного і значного емоційного, інтелектуального і фізичного напруження. Соціально-психологічними та психологічними дослідженнями (О.Морозов, Д.Чернилевський) виявлено, що через 10-15 років педагогічної діяльності в структурі особистості фахівця виникають зміни, які отримали назву професійних деформацій. Виділяють загально педагогічні, типологічні, специфічні та індивідуальні деформації.

Загально педагогічні деформації характеризуються змінами, які є побічними у всіх осіб, котрі займаються педагогічною діяльністю. Вони проявляються у процесі взаємодії зі студентами: викладач використовує, в основному, авторитарний стиль керівництва – «Ви повинні робити так, як я цього вимагаю», «Я сказав – отже виконуйте!». У поведінці педагога починають переважати надмірна самовпевненість, ментарство, догматизм, відсутність гнучкості у спілкуванні з колегами і студентами.

Типологічні деформації викликаються у результаті поєднання в поведінковій комплексі індивідуальних особливостей викладача з відповідними структурами функцій педагогічної діяльності. Науковці (Т.Ларі) виокремлюють такі:

1. Педагог-«комунікатор», для якого характерним є надмірна комунікабельність скорочення дистанції зі студентами, намагання обговорити глибоко особистісні теми приватного життя. Як правило, викладач такого типу багато уваги приділяє спілкуванню на сторонні теми і недостатньо - змісту навчального матеріалу. Самооцінка викладача зазвичай занижена. Переважає співробітницько-конфедційний тип міжособистісних стосунків.

2. Педагог-«організатор» - викладач з високою самооцінкою, владно-лідуючим або незалежно-домінуючим типом міжособистісних стосунків, гіпертимною акцентуацією характеру. Він намагається підкорити собі оточуючих, одноосібно і авторитарно керувати ними. Такий педагог надзвичайно активний, втручається у справи студентів і колег, намагається навчити їх діяти «правильно». «Організатори» залюбки реалізують свої здібності в громадських організаціях, неформальних об'єднаннях, партіях тощо.

2. Педагог-«інтелект» - особистість з тяжінням до недовірливо-скептичних міжособистісних стосунків (найчастіше з 20-25 річним досвідом роботи). Це люди, у яких сформувалась схильність до філософських розмірковувань та мудрування. Залежно від умов «інтелекти» можуть стати «моралізаторами», які вбачають навколо себе тільки негативне, вихваляючи минуле і підкреслюючи аморальність сучасної молоді, або ж завдяки здібностям до самоаналізу, зануритись у власні переживання, зайнятися спогляданням оточуючого світу і роздумами про його недосконалість.

4. Педагог-«предметник» намагається внести елементи науковості у кожную, навіть побутову ситуацію. Студентів і колег зазвичай сприяє через призму відношення до навчальної дисципліни, яку викладає. «Предметники» - це люди, як із завищеною, так і заниженою самооцінкою, незалежно-домінуючим, відповідально-великодумним, недовірливо-скептичним типом міжособистісних стосунків.

Специфічні деформації особистості педагога обумовлені специфікою дисципліни, яку він викладає. Ця дисципліна накладає відбиток на одяг, міміку, манери спілкування тощо. Так, наприклад, філологи можуть належати до демонстративного, екзальтованого чи тривожного типів акцентуації (за К.Леонгардом). Їм може бути властива висока контактність, комунікабельність, яскравість почуттів. Водночас такі негативні риси як потреба увесь час бути у центрі уваги, швидкі коливання настрою, імпульсивність можуть зробити таких педагогів предметом жартів тощо. Так звані «технарі» можуть бути глибокими інтровертами, абстрагуючись від вияву емоцій та почуттів тощо.

Індивідуальні деформації визначаються змінами, які відбуваються з підструктурами особистості і зовнішньо не пов'язані з процесом педагогічної діяльності, коли паралельно становленню професійно важливих для викладача рис відбувається розвиток якостей, які на перший погляд не мають відношення до педагогічної професії.

Для таких викладачів характерні низький рівень контактності, замкнутість, відірваність від реалій життя. Вони прагнуть усамітнення, типовими є емоційна холодність, ідеалістичність та ригідність мислення, впертість, занудство, безпричинне бурчання. Для інших характерні хвастощі, егоцентризм, блюзнірство. Третім, притаманна необдуманість дій, розповсюдження пліток, лінощі, ухиляння від виконання своїх обов'язків.

Для запобігання професійних деформацій, порушень структури особистості необхідно стимулювання педагогів до само діагностування, корекції та самокорекції.

Завдання 4. Напишіть есе «Образ ідеального викладача ВНЗ».

САМОСТІЙНА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА АСПИРАНТА

I. Підготувати до видання тези з питань педагогіки (на залік).

II. Підготуватися до підсумкового контролю модуля.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. . Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Літвінчук Л. Й. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л.Й. Літвінчук. – К. : ПК ДСЗУ, 2014. – 24 с.
4. Максименко С. Д.Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури»,2014. - 288 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
6. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
7. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
8. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г.,юрченко_в.і.психоло...

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі /Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyku.vntu.edu.ua/r_k/index.html.

2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Макаренко А. С. Разговор о воспитании / А. С. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.
4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
5. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
6. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : Учеб пособ. / Р.С. Пионова . – Мн.: Университетская, 2002. – 256 с.
7. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О.Джелалі, А.В. Кудін. – Х. – К., 2006. – 320 с.
8. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури / К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1983. – С. 9–26.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. . Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. / В.А.Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
2. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
3. Літвінчук Л. Й. Методика конструювання тестів для визначення результатів професійного навчання у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості : наук.-практ. рекомендації / Л.Й. Літвінчук. – К. : ПК ДСЗУ, 2014. – 24 с.
4. Максименко С. Д.Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури»,2014. - 288 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
6. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
7. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
8. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологічний аналіз протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії, шляхи їх запобігання та вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ww.psyh.kiev.ua/подоляк_л.г.,юрченко_в.і.психолог...

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баришніков В. М. Організаційно-методичне забезпечення підсумкового контролю знань: Навч.-метод. посібник / В. М. Баришніков. – К. : ПІК ДСЗУ, 2004. – 74 с.
2. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі /Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://posibnyku.vntu.edu.ua/r_k/index.html.
3. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія :Навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>.
5. Іщенко Т.Д. Методика підготовки та застосування електронних посібників: Навч.-метод. посібник / Т.Д.Іщенко, В.В. Ільїн, А.М. Андрющенко та ін. – К. : Аграрна освіта, 2007. – 204 с.
6. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : Навч. посібник / М.М. Козяр, М.С. Коваль. – К. : Знання, 2013. – 327 с.
7. Кузьмінський А. І. Тест навчальних досягнень особистості як засіб педагогічного вимірювання: Навч. посібник / А. І. Кузьмінський, В. І. Єфіменко. – Черкаси : Видавничий відділ Черкаського держ. ун-ту ім. Богдана Хмельницького, 2002. – 64 с.
8. Максименко С. Д.Педагогіка вищої медичної освіти [текст]: Підручник / С.Д.Максименко, М. М. Філоненко – К. :«Центр учбової літератури»,2014. 288 с.
9. Макаренко А. С. Разговор о воспитании / А. С. Макаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>.
10. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
11. Офіційний сайт Запорізького державного медичного університету [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу:<http://doc.zsmu.edu.ua/index.php>
12. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступу: www.mon.gov.ua.
13. Пионова Р.С. Педагогика высшей школы : Учеб пособ. / Р.С. Пионова . – Мн.: Университетская, 2002. – 256 с.
14. Психологія вирішення конфліктів: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / В.О.Джелалі, А.В. Кудін. – Х. – К., 2006. – 320 с.
15. Ушинський К. Д. Про користь педагогічної літератури / К. Д. Ушинський. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1983. – С. 9–26.